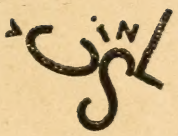

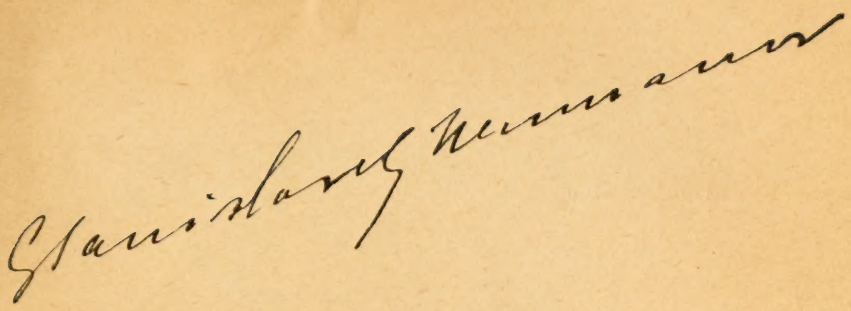

S MĚSTEM ZA ZÁDY

I

STANISLAV K. NEUMANN

S MĚSTEM ZA ZÁDY

PŘEDVÁLEČNÁ IDYLA

I

PRAHA

1922

PG
5038
N46 S24
sv. 1

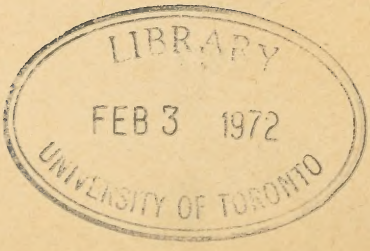

PŘEDMLUVA Z ROKU 1922

Feuilletonovým prósám obsaženým v tomto dvousvazkovém souboru a obsahujícím na české poměry snad dosti básnického i myšlenkového bohatství, aby nebyly pouhými efemerními feuilletony, mrtvými dříve, než shasne den, ve kterém vyšly, dostává se knižního vydání opravdu velmi pozdě, — vinou nemalou i jejich autora. Dával jsem příliš často přednost životu před literaturou a ve vhodné době i knihám jiných před knihami svými.

A tak, když jsem dal konečně do tisku pro knihu tyto prósy, psané v letech 1910—1914 pro feuilleton „Lidových Novin" v Brně, měl jsem nepříjemný pocit, že dnešní moji dobří čtenáři budou velmi iritováni tehdejším mým cítěním a myšlením, že propast mezi tímto mým včerejškem a nynějším mým dneškem bude se jim zdáti příliš veliká.

Předpokládám sice a samozřejmě, že mají jinou mentalitu než žurnalističtí a literátští šmokové, kteří licoměrně a jizlivě se pošklebují, prodělává-li člověk proměny — že jsou organické, marno jim dokazovati — poněvadž žije, kdežto oni jsou od narození mrtví a opravdu stále stejní ve svém otročení vlasteneckému chlebodárci a vládnoucí třídě. Ale od té doby, co tyto prósy byly psány, staly se věci příliš veliké, zapomnělo se, velmi zapomnělo leckde na to, co jsme žili bezprostředně před válkou, co a v jakém ovzduší, že neporozumění mohl bych očekávati.

Ale nečekám.

Teď, když koriguji první obtahy této knihy, jsem sám s ní spokojenější, než jsem čekal, ovšem jen s hlediska svého včerejška, nikoli tak, že dnes neměl

bych mnoho co měniti, kdybych chtěl svým dneškem falšovati svou minulost. Ba, neškodila jim celkem ani ta okolnost, že vycházejí až nyní, několik let po válce. Naopak. V popřevratovém nadšení nejeden slesk, nejedna žaloba nebo výstraha v nich obsažená byla by zněla cize, kdežto dnes je znova živá a oprávněná.

Čtu tyto své prósy dnes jaksi s láskou, rozehřívají mě, připomínajíce mi dobu mého života, která s hlediska zcela soukromého byla lahodná jako právě idyla v zeleném ústraní, odkudž hleděl jsem na život zcela interesován sice, ale — z povzdálí.

Jistě jsou v těchto dvou svazcích kapitoly, jimž bych dnes dal asi smysl právě opáčný. Opakuji: žijíce měníme se, protože všecko se mění kolem nás, a to není neřest, nýbrž dobro a potřeba. Ale, myslím, pokud tu jde o záznamy téměř deníkové, komentář k mé Knize lesů vod a strání, že většina neztratila dosud jisté svěžesti a upoutá ještě mé čtenáře, a pokud tu běží o myšlenky, zejména ty bojovné, není naše literatura bystřinou ani tak prudkou, ani tak hlubokou, aby v tomto směru byl tento soubor zastaralý.

Tak — teď, když jsem si svou věc náležitě sám pochválil, prosím ještě čtenáře, aby nezapomněl:

1. Že mezi dobou, kdy tyto prósy byly psány, a dneškem řádila a lidem oči otvírala Válka.

2. Že, pokud běží o nás socialisty, byla nám Ruská revoluce velikou školou theoretického i praktického poznání.

Zdá se mi, že teprve nyní nalezl jsem zcela pevnou půdu pro svůj život intelektuální i citový, že teprve dnes vplul jsem po všech nejistotách a zmatcích do bezpečného přístavu ideového, který mi poskytuje možnost, abych do všeho svého myšlení a cítění zavedl pevný pořádek. Považuji se dnes za kolečko na nej-

užitečnějším místě, třebaže nemám kdy básniti a toulati se ze řemesla po lesích, ale na svou minulost hledím přes to jako na proud velmi logický, organický, lidský a v celku, listuji-li znova v těchto svazečcích, nevím, zač bych se měl rditi.

Ani za to se nestydím, že tyto statě psány byly do „Lidových Novin", jediného trochu snesitelného žurnálu měšťáckého v té době, kdy žurnály socialistické byly malověšťácké. Dnes ovšem i „Lidové Noviny" jsou pro mne zcela na onom břehu, na druhé straně barikády.

S MĚSTEM ZA ZÁDY

I

VE SKLENÍKU MISTRA BANĎOUCHA

V teplém skleníku mistra Banďoucha je právě čtyřiadvacet stupňů. A ve všech koutech cvrlikají kapky vody.

Mistr má mnoho práce. Královské begonie věsily již své hnědé a stříbrné listy, vadly maršálky, nevolno bylo exotickým vězňům, kteří mají rádi nejen horko, ale i vlhko. Tož jsem kropil i zaléval.

Mám raději lesní a luční kvítí než veškeru chloubu našich zahrad a parků, anemický půvab zboží rychleného považuji za příliš buržoasní. Ale tropické rostlinstvo mám ve zbožné úctě.

Miluji teplé skleníky, kde bují asparagus, adianthum, anthurium, cocos, philodendron, pothos, maranta, cyperus, nephrolepsis, polypodium, pteris, selaginella. Nejmenuji těchto podivných jmén zbytečně a námatkou. Z přiměřených druhů těchto rostlin sestaví vám zkušený zahradník kolekci, kterou můžete si osaditi větší skleněné terarium v pokoji. Na dno dáte vrstvu roztlučeného dřevěného uhlí, aby přebytečná vlhkost měla odchod, pak vrstvu dobré a tučné hlíny smíšené s jemným pískem. Potom zasadíte byliny, dobře je pokropíte a přikrejete terarium sklem. To je nejroztomilejší domácí zahrádka. Potřebuje nejméně péče a nabude v krátku vzhledu nejbujnějšího. Nějakého drobného exotického obojživelníka neškodí přidati.

V Německu žijí zahradníci, kteří mají nejen vědomosti, ale i vkus. Zkuste to a napište si o ceník firmě Henkelově do Darmstadtu. To je četba, která vzbuzuje lakominy.

Tuto radu dávám však jen mimochodem a jistě zbytečně, neboť nepochybuji, že na takové hlouposti diletantů života nemáte kdy pro důležité zájmy a myšlenky, jež vás absorbují...

Tedy čtyřiadvacet vlhkých stupňů je ve skleníku mistra Bandoucha. Kapky cvrlikají, a já si zapálil pěknou prohnutou blondýnku s tenkou slámkou. „Pikírují" lobelie. Víte, co to je?

To je zkouška trpělivosti.

Představte si dva mělké truhlíky naplněné jemnou hlínou smíšenou s ještě jemnějším pískem. Jeden z nich pokryt je jasně zeleným koberečkem útlých bylinek, jež vyklíčily ze semen. Jest jich nějaký tisíc. Tyto jako vlas útlé rostlinky s dvěma nebo třemi přeněžnými lístky nutno rozesaditi. Po jedné, slabší po dvou, po třech vyzvednou se dřevěnými kličkami nebo obratnými prsty a sází se do jamek vypíchnutých dřevěným bodlem pěkně do řady, v stejných mezerách. Půl třetího sta přijde jich asi do jednoho truhlíku.

Což snad věříte, že je to zkouška trpělivosti. Mistr Bandouch umí při tom, víme, pěkně vyprávěti povídky svého života a své radosti, kterou jest, víme, žena.

Ale dnes mistr Bandouch nemá kdy „pikírovat", ač jest nejvyšší čas. Zřizuje o dvě nebo tři čísla dále zahradu nějakému měšťákovi. Ohání se motykou, rýčem a lopatou, kleje na takový život a vzpomíná pěkného posezení při dobrém pivku u panímámy z Luk.

Mám horké srdce, ale zimomřivou pokožku; proto je mi dobře v teplém skleníku, třebaže se potím nad lobeliemi. Zízeň si schovávám k večeři a myslím na to, jak sladko je žíti v tropech.

Nejednou jsem si řekl s Nerudou:

že ledačím jsem byl v tom božím světě
a čím jsem byl, tím byl jsem rád.

Vím také, že ještě ledačím budu a na konec rovněž rád. Nejsem také závistivý a netoužím býti Petrem nebo Pavlem. Ale Gauguinem na Tahiti chtěl bych přece býti.

Naše venkovská idyla není, dejme tomu, nejhorší. Ti naši venkované nemají sice aristokratických rysů krásné rasy, ale jsou v celku přece líbeznější než měšťáci a intelektuelní. Naše vahina nemá ovšem zlatovou pleť jako Tehura, ale za to je běloučká zase a stejně sladká i rozmarná; ba i pro skleněné korále by plakala. Můžeme s ní ležeti kdesi vysoko ve vonné seči, na polednim slunci, když hmyz zpívá a motýli tancují.

Ale trochu tropického vzduchu člověku chybí a dvojnásobně chybí v době strádalů, abstinentů a positivních politiků.

To je moje bolest a na tu myslím ve skleníku mistra Bandoucha.

To je naše bolest, neboť předpokládám, že po českých vlastech žije ještě hrstka lidí, kteří milují poesii snu i činu, bujný růst, statečnost, myšlenku, vášeň, tropický život, kteří stůňou touhou, poněvadž přes nejlepší vůli nemohou se bezpodmínečně aklimatisovati v zemi studených srdcí a skrčených mozků.

Na cestě k „ostřízlivění", jak se tomu říká v nejmodernější české hantýrce, učinili jsme, jak se mi často zdá, největší pokrok. Byli jsme kdysi národem velikých idealistů, šlo nám to k duhu, a dějiny poznamenaly si nás dobře v tomto smyslu. Dnes vypravují si o nás v Evropě, nikoli bez ironie, že jsme lidé praktičtí, počítající a vypočítaví. Co z toho máme? Úpadek politický a všelijaké jiné ještě úpadky.

V době našeho pokrokového hnutí, v době, kdy jsme byli revolucionáři v otázkách kulturních, literárních, mravních, to bylo Rakousko ještě liberální. Teď

z mělkého bláta dostalo se do hluboké louže. Rakousko je křesťansko-sociální a tímto směrem roste.

Jakými zastihlo nás toto Rakousko? Nekarakterisuji nás jen positivní politikové; to jsou konečně jen jednotlivci. Ale karakterisuji nás veliké celky, politické strany. Máme jich dosti, ale nikdy snad neodlišovaly se tak málo jako dnes a tak podivně. V Čechách naši konservativci chodí s radikály a sociální demokraté dělají positivní politiku s Mladočechy. Nastalo u nás zmatení jazyků, z něhož prospěch mají klerikálové, nehledíme-li ovšem k hybné síle všech těchto kompromisů: k prospěchu osobnímu.

Zatím co naši „studení bratři" se rozehřívají a si troufají, zatím co studené ruce podprostředních byrokratů zahrávají si s námi, jako když na šachovnici vítězný černý okolkuje s matem, ač bílý je dávno neschopen opravdové obrany, mají naše bezkrevná srdce státi se ještě studenějšími a naše neúrodné mozky ještě zpráhlejšími.

Bylo vydáno heslo: hospodářské povznesení národa, hospodářská samostatnost. Není pro naši dobu tak špatné, jak se sem tam někomu zdá. Ale hleďme bystře kolem sebe: Kolik lidí zkrátilo si jeho smysl ve stručné: obohacujme se! To však byly vždy nejhorší doby každého národa, ve kterých toto heslo nabylo vrch. Čeká nás opravdu teror správních radů?

Zdá se mi, že to souvisí: t. zv. positivní politika a toto obohacujme se. Radikální fráse jsou ošklivé, ale radikální fráse nejsou ještě veškeren radikalism, a fráse positivních politiků nejsou proto hezčí. Vůdci národa, když už jich národ potřebuje, nemohou býti a nebudou ovšem křičící kluci, ale běda národu, jehož vůdci jsou mlčící nerozumní kývalové.

Ve skleníku mistra Banďoucha nemělo by se však mysliti na podobné věci. Nechtěl jsem také. Vzpomněl

jsem si spíše z počátku na osud myšlenky a poesie u nás v těchto zlých dobách, a to jsou přece věci prý, které nemají s politikou nic společného.

Uvědomil jsem si zase jednou ten fakt, tím zajímavější, poněvadž máme u nás intensivní hnutí volnomyšlenkářské, že u nás myšlenka spí nebo umírá, že úroveň našich revues a jiných orgánů myšlenky je hrozně prostřední a krotká, že chceme-li u nás ukázat, jak směleji se myslí v jiném, bezpochyby teplejším vzduchu, nemáme kde.

S pokrokovým hnutím přišlo k nám trochu myšlenek, a vzrostly u nás i naše české, ale byly okleštěny, rozředěny, rozkouskovány, staly se z nich myšlenečky, jimiž může kde kdo se ohánětí, aniž čeho znamenají, aniž k čemu zavazují. A co hlavní, netřeba, aby byly dorýšleny. Rodí se z nich „pokroková" dogmata, jež nutno míti v úctě, nad něž však není dovoleno mysliti.

Něco podobného děje se u nás s poesií. Český verš skutečně stoupl v ceně, poněvadž dobrého je pomálu: slouží však jen k vyplnění místa. Verše se u nás již nečtou a nekupují, a tento tichý protest čtenářů není neoprávněn. Verše se nerodí a veršům se nedaří v studeném vzduchu velikého ostřízlivění, jež u nás nastalo. Národu stačí teď zemáky, řepa a akcie, několika pohovkovým aristokratům trochu vyumělkované vegetace. Čert vem poesii! To je ditko čárných luhů, jak řekl již Pflegr-Moravských, a jak jsme čítali ve Slovesnosti. Ty čarné luhy, to jsou však cesty, kudy my směšní idealisté bloudíme mezi inspirací a logikou, snažíce se vyjádřiti krásu svého snu. A naše čárné luhy jsou na polo zmrzlé. Proto nejen dnešní česká báseň, ale i dnešní česká prósa je především nudná. Člověk nesmí míti kolem hlavy ledové obklady, v hlavě prázdno a v srdci pusto, má-li napsat „Noc v zahradě lucemburské" nebo něco podobného...

Takové věci přicházejí člověku na mysl při dvaceti-čtyřech vlhkých stupních ve skleníku. Truhlík lobelií je však hotov, a tož ještě truhlík floxu, který prý je zvláště pěkný. Aby měl mistr Banďouch radost.

II

NÁVRAT K PŘÍRODĚ

Z té nesmírné spleti a zmateného řevu názorečků, jednostrannosti a krajností, jimiž překypuje naše rozkolísaná doba, zazní někdy zvláště pisklavě diškant nikoli nepodobný, ba velmi blízký onomu, jímž málo půvabně rozhorlila se nedávno jistá naše dáma na vivisekci. Hlásá „návrat k přírodě", pesimistické odmítnutí kulturního a civilisovaného života a — je-li dosti důsledný — také odpor proti umění a složitosti sociálních jevů, proti vědě a touze po jemných odstínech.

Toto „hnutí" je sice roztříštěno ve spoustu tendencí a výstřelků, právě proto však je ho dosti na všech stráních, zejména všude tam, kde se nemyslí, nýbrž jen papouškuje, kde vládne chudoba ducha. Je širší, než si myslíme, a jeho příslušníky nejsou jen potrhlí apoštolové, kteří s věncem na holé hlavě, bosky a v režné říze běhají před zástupem kluků ulicemi měst, nýbrž také dobří obchodníci, jímž dovoleno je psáti se „dr. X." Uvažujeme-li logicky, patří k nim leckterý universitní profesor. A jejich miláček, toť — nikoliv ovšem básník, ale stařec — Tolstoj.

Zde jsme v království šarlatánů a fušerů, někdy snad velmi poctivě to myslících, ale tím více pak nebezpečných. Vyznají se znamenitě v pathosu a rozhořčeném gestu. Oplývají láskou k lidstvu i ke králíkům.

Pokud jsou mezi nimi však opravdu řídcí poctivci, jest jejich omyl ten, že hlásajíce návrat k přírodě a k přirozenému stavu nechtějí nic jiného než znásilňovati přírodu, přirozené pudy člověka, přirozený vývoj člověčenstva...

„Návrat k přírodě," to zní velice vábivě. Je v tom také něco. Ba, vysloví-li to ústa rozumného člověka, je v tom mnoho oprávněného, moudrého, krásného, zdravá tendence do budoucnosti. Přiznávám se upřímně k těm, kdož odsuzují kulturu výhradně velkoměstskou a zcentralisovanou. Představují-li nám tak často naivní neobratnost venkovana, který přijda do města je omámen, obrán a po případě i zbit, sympatisuji s venkovanem a nikoli s městem. Santa Lucia je nejkrásnější — na dištanc. Milujeme ji nejvíce, když jsme se zřekli života v ní a s ní. Chápu a vážím si všech, kdož dovedou vymaniti se z rafinovaných osidel velkoměstských a prchnouti na venek. Seděti u řeky při rybolovu, slíditi v lesích po zvěři je zdravější, hezčí než dřepěti v kavárně a vláčeti se promenádou. Nic nebude přirozenější než reakce proti velkoměstu, která nastane ihned, jakmile hospodářské podmínky se změní: magnet ztratí svou sílu a chapadla města nebudou dosti silna, aby zadržela odliv. Všecky prvky budoucí revolty proti velkoměstu jsou již zde a mají vliv.

Ale to všecko neznamená, že se lidstvo vrátí, může vrátiti k nějakému přirozenému stavu, který bezpochyby nikdy neexistoval v tomto smyslu, poněvadž lidstvo od počátku se vyvíjelo a všecky jeho stavy byly přirozené. Či byla přirozeným stavem lidstva doba, kdy se podobalo opicím? Nebo některá pozdější? Doba kamenná? Věk kovový? Babylon? Čína? Egypt? Řecko? Některá kultura ještě starší nebo novější? Stav podobný životu černochů nebo indiánů před stykem s Evropany?

Můžeme-li vůbec mluviti o přirozeném stavu lidstva par excellence, pak nesmíme ho viděti za sebou, nýbrž před sebou. Počne v onen den, kdy uklidněné a skutečně osvícené lidstvo nabude čistého svědomí, to jest, bude věděti, že koná pro svůj blahobyt a harmonický život vše, co jest v jeho moci.

Každý gymnasista ví, že dnešní kultura a civilisace je přirozený důsledek stavů předcházejících. Nemohouce odstraniti své minulosti, neodstraníme ani dnešního stavu jinak než přirozeným překonáním. Nemůžeme se vrátiti, nestanou se z nás barbaři, tak jako barbaři nevrátí se ve stav polozvířecí.

Je více než pravděpodobno, že co nejdříve budeme se snažiti rozdělit svůj život mezi venkov a město, že poznáme, kterak nejen černá káva a cigarety nýbrž i mléko a ovoce stávají se požitkem, kterak nejen kavárny a kluby, divadla a koncertní síně, nýbrž i lesy, vrchy, vody a louky poskytují hluboké rozkoše a kterak nejen hovor s lidmi, nýbrž i styk se živočichy a bylinami poučuje. Ale to neznamená, že se vzdáme vědy a umění, že budeme potlačovati rozmach a rozvoj kteréhokoli jasného pudu, kterékoli schopnosti a síly. Uvádíme znovu venkovskou přírodu do svého života nikoli jako výhradního pána, jemuž se přizpůsobujeme dokonalým zapřením své minulosti, nýbrž jako jednoho z činitelů, jako zdroj něhy tam, kde nás město učinilo hrubými, a zdroj drsné síly tam, kde nás učinilo přecitlivělými. Venkovem chceme paralysovati jedy města, nikoli jeho krásné myšlenky a důmyslné činy...

Nechme však blouznivců, kteří se domnívají, že vývoj se dá znásilniti jejich propagandou „přirozeného stavu", a vraťme se k šarlatánům a fušerům.

Na vědu mají spadeno v první řadě a hlavně na vědu lékařskou. Nepochybujeme, že chrání své domy hromosvody, že ve svých příbytcích nesvítí loučemi, nemají-li v nich dokonce zařízení elektrického, buďme jisti, že používají železnic, elektrických drah a parníků, že se vůbec nevyhýbají vymoženostem vědeckým. Nicméně jsou zastanci „přírodního léčení."

Dvacátý věk jest již na tom, aby dokončil a uplatnil

jeden ze svých nejvelkolepějších vynálezů: lék proti přijici. Znamenalo-li objevení se přijice revoluci ve společenských mravech, znamenati bude jistě podobnou revoluci i spolehlivý lék proti ní. A v této slunné chvíli právě nejnestoudněji ozývá se pathos „přírodních lékařů", kteří „léčí" přijici vodou a vzduchem. Je však známo, že na př. v Německu pozavírány byly po objevení se přijice kvetoucí veřejné lázně, z nichž mnohé byly pod širým nebem. Tedy ani vzduch, ani voda nepomáhaly, ponechávajíce si patrně svůj blahodárný účinek na přijici až pro devatenáctý a dvacátý věk, pro nový, modernější druh ziskuchtivého šarlatánství.

To je odporné divadlo a nebezpečné, poněvadž veřejnost nereaguje na ně dosti rozhodně.

Tak, jako veškera seriosnější žurnalistika opřela se sentimentálnímu rozhořčení při Pavly Moudré, nutno krok za krokem stíhati všecko fušerské řemeslo, ať již jeho podkladem je ziskuchtivost či blouznění apoštolů přírody, abstinence nebo mravnosti. Kdybychom tento plevel nechali příliš se rozmnožiti v našem osení, mohl by ve slabých letech dusiti všechnu úrodu. Nezapomínejme, že svůdný moralism je první jeho methoda. Co se mu nehodí do krámku, odsuzuje především s mravním rozhořčením. A poněvadž mez mezi přirozeným a nepřirozeným je velmi neurčitá a ve většině případů hodně sporná, možno s trochou drzosti jménem přirozenosti odsouditi všecko. Každý pokus vědecký, každou snahu uměleckou, každý požitek a každou rozkoš, každý pud a každou schopnost.

Jménem přirozenosti bylo by snad možno i člověka chtíti vykleštit. K čemuž nemá ostatně jistá kategorie fušerů příliš daleko.

III

RES PUBLICA

Nedávno ženil se jeden můj známý. Kdysi měl také literární aspirace. Z nějakých důvodů — nikoliv politických nebo náboženských — nevěděl, má-li to učiniti civilně nebo církevně. Mluvil jsem s ním o formalitách; neřekl jsem mu svého mínění. Bylo mi lhostejno, ožení-li se tak nebo onak. Je to přece lhostejná věc u lidí, kteří nepotřebují názorů. Ale jeho přítel, z milosti „Moderní Revue" také literát, řekl mu: „Musíš se oženiti církevně. Jemu na vzdor. My literáti musíme býti šosáci." A neopomenul se tím chlubiti tak dlouho, dokud neměl jistoty, že se toho dovím.

To je ovšem zvatlání literárních synů. Otcové mluví seriosněji; v podstatě však stejně.

Naše literatura je nesmírná nížina. Nížina ducha. Výjimky činí tu jako osamělé kopečky. Někdy kopce. Ale ani u nich není dobrá jakost materiálu pravidlo.

Jsme šosáci, maloměšťáci Evropy. Naše literatura je ryze maloměstská právě jako politika. Střední strana politická, po níž se u nás tolik touží, je představa skrz naskrz maloměšťácká, je to hledání pojistky proti nepohodlným evropským problémům. A tyto problémy marně byste hledali také v naší literatuře. Dramatické věci, které se skutečně hrají, romány, které se čtou, humor, který baví, to vše oslavuje maloměšťáctví nebo má aspoň jeho ducha, pod jehož jařmem ostatně sténá i to, co by se rádo vymanilo pro radostnější rozpjetí křídel. Naši literáti stačí toliko na citečky a problémky; zmohou jen všednost a populární frási. Veliké věci zmalicherňují a znehodnocují ve své beletrii i ve svém

feuilletonu jako nad čárou politikové znehodnocují skutečně veliké evropské otázky politické a sociální. A rozběhnou-li se doopravdy, vypovědí jim službu jejich síly; rozletějí-li se, jejich křídla jsou z vosku.

Máme potenci maloměšťáků. Co se naběhají na příklad naši literáti za svérázností našeho lidu! Vždyť toho leckde opravdu zasluhuje. Ale co vytěžili dosud z ní literárně? Více nebo méně živé fotografie, trochu folkloru, traktáty, trochu bodré nebo sentimentální lyriky. Umělecky skoro nic, je-li umění individuelním přeléváním skutečnosti k vyššímu životu, povznesením skutečnosti s nížin na hory, její velikou oslavou v bolesti nebo radosti... Anebo, co jsme se naplahočili s pražským románem! Nemáme ho dosud, ale dostaneme jej. Dá prý nám jej — pan Meyer z pražského ryňku, bývalý židovský bankéř, teď německý spisovatel v Říši, Gustav Meyrink. Do šířky svedeme něco, do hloubky nic. Mělcí jsme a bojácní. Naše starosti jsou komické, vážných věcí se lekáme. Nejdou-li odbýti pepickým vtipem, umlčujeme jejich existenci. Naše literatura je nesmírná nížina ...

Nepůjdu do minulosti. Až do Riegrova pádu, řekněme (poněvadž Riegr byl zvláště pěkný typ), nemohli jsme býti jinačí; přirozeně a nutně byl veškeren život náš maloměšťácký. Teprve pak počíná něco vyššího, náběhy k dobrému evropanství. Pokrokové hnutí dokonce slibovalo širokou kulturní basi pro naši politiku a literaturu, pro veřejný život vůbec. Bohužel, jen slibovalo. Zůstalo při nábězích; zůstává při nich dosud.

Jako v Německu také u nás mají toliko jednotlivci, vzácní jednotlivci to, čemu se říká dnes pravá kultura, a co není nic jiného než srdce na pravém místě a rozum v pořádku. Vřelost a statečnost. Máme-li nějaký spolek, který v tomto směru skutečně něco koná, je to zase jen jednotlivec, dva, tři jednotlivci nejvýše. Ale

v Německu jest přece již jakási naděje. Nespokojenost, která má pro svou věc stateční, ohnivá péra. Tvoří se hloučky spisovatelů, umělců, mužů vědy i obchodu, osamocené dosud hloučky, ale výbojné, nelekající se mířiti k samým základům hohenzollernského a junkerského pořádku. Před soud a do kriminálů posílají dnes v Německu spíš ovšem ne spisovatele, karikaturisty, nakladatele, nikoli politiky v užším smyslu. To je zdravý zjev. Neboť veškera kulturní a osvobozovací hnutí, celé novodobé dějiny Francie na příklad nás učí, že národ, nemá-li býti pouhým stádem dobytka dle vůle pánů honěným na pastvu nebo s pastvy, má-li míti nějaké skutečné dějiny, musí znáti hodnotu idejí, přijímati je od svých velikých duchů, dodávati jim vojáky. Politikové mohou býti nejvýše generály vhodné chvíle; intelektuelními vůdci národa jsou jeho velicí spisovatelé, tvůrci idejí a hodnot. Od francouzské revoluce je tomu tak, a čím více bude se demokratisovati náš život, tím lehčí způsob vývoje bude všeobecnější a očividnější. Základem zdravého vývoje každého civilisovaného národa je dnes, aby měl mezi svými spisovateli velké duchy, kteří rozumějí jeho potřebám a dovedou je neohrožené hlásati nahoru i dolů, a aby měl přístupný lid, který ideje svých spisovatelů chápe a za ně se bije. To je unum necessarium; pak žádný přežilý trůn ani oltář neodolá. Res publica musí býti v krvi a v nervech spisovatelů, kteří mají ducha, a musí býti v krvi a nervech lidu, aby se mohl státi vojskem ducha. Oba tyto prvky kultury se doplňují a vzájemně potřebují. Lid bez básníků a filosofů, bez Voltaira, Rousseaua, Zoly, France, stává se podnoží prvního pomazaného hulváta, který přijde, věčnou obětí cizopásníků; básníci, velicí a stateční duchové bez lidu zůstávají osamělými jako hlasy v poušti, a každý přesycený kramář smí je beztrestně považovat za blázny.

Teprve uvědomělým a trvalým spojením obou těchto prvků vzniká skála, na níž možno budovati zdravý národ. Pak moc světská ani duchovní nepřemohou ho. Je stálým pánem svého osudu ...

Jeden z nejlepších a nejstatečnějších mladých básníků a dramatiků německých, Herbert Eulenberg, napsal sonet, jehož překlad prosou zní asi takto: „Oh, jak těžký jsi životě náš na německé půdě, musy tě nelaskají a umělý sotva, sedlácky hrubě se ti rozumí, jsi nenáviděn jako cizinec v šedém stádu. Temně jako zvony v husté mlze zní naše slovo a dílo zde v zemi, pitváno a váženo chladným rozumem jen z těžka vniká do vypráhlých srdcí. Člověk by chtěl vzlétěti se stěhovavými ptáky a opustiti tento drsně chladný lid, nemluviti svou mateřštinou v cizí zemi, hodovati v bohaté minulosti a snivě zkoumati tepnu budoucnosti a žárlivě tajiti obsah svého nitra."

Po česku bylo to již podobně řečeno také. Jako v Německu i u nás trpí jednotlivci chladem rodné půdy, lhostejností, tupostí, neporozuměním. Ale, kdežto v Německu, jak jsem již pravil, brání se již tito jednotlivci, zbrojí, sdružují se, není u nás ani potuchy po odboji.

Český spisovatel je příliš sobecký. Rozhodně sobečtější než český lid. Ten český lid narodil se v bouřlivých mračnech a zvykl si v bouřných mračnech dál ku předu jíti; kdo z nás odváží se tedy říci, že je špatný a tupý, kdo smí říci, že by se neprobudil ze své duševní lethargie, kdyby se skutečně o to někdo pokoušel. Ale naši politikové chtějí míti z něho jen ředivé stádo, jež má jako cizince nenáviděti každého, kdo přichází je probouzet, a naši spisovatelé — jsou rádi, že je samé nikdo nebudí.

Od chudých duchem nemůžeme ovšem nic chtíti, nemáme také čeho. Nechať jen v bázni boží píší

dál své humoresky a povídky pro lid. Ale máme přece několik spisovatelů, kteří mají ducha. Co činí s touto hřivnou sobě svěřenou? Kde používají své energie? Kde uplatňují svou bojechtivost? Mají styk s Evropou: co nám přinášejí z Evropy?

Potřebujeme spisovatelů, kteří by se postavili v čelo boje proti byzantinismu a šmokovství, proti zakrytému absolutismu a nezakrytému zpátečnictví, proti bařtipánství skoalovanému s demagogií, proti mravnímu a intelektuelnímu živoření, proti umlčování nepohodlných myšlenek a projevů, proti falšování soudobé historie, zejména sociální, potřebujeme spisovatelů, kteří by zase jednou vrátili pravou hodnotu pojmům svobody a spravedlnosti. A co máme? Máme výmluvná a bojechtivá péra: obírají se klepy a polemikami. Máme styk s Evropou: odbíráme módní novinky z Paříže, z Berlína, z Vídně. Naši nejvýmluvnější spisovatelé jsou malicherní jako maloměstské paničky, naše revues jsou duchaplné jako kávová odpoledne.

Ano, naše revues, naše literární společenské, vědecké časopisy, nudné, prázdné, kožené nebo frivolní, ukazují nejlépe, jací jsme intelektuelní mrzáci, tak jako — dnešní mládež česká ukazuje něco podobného.

Res publica je opuštěna, a z umění zbývá jen uměníčko. To souvisí. Neboť velcí umělci jsou velcí duchové a velcí duchové cítili by soudobou porodu ducha a nemlčeli by, aspoň nemlčeli s takovou dojemnou svorností jako naši spisovatelé.

Res publica je opuštěna a opovržena. Jedni ji překonali. Překonali aspoň každý politický a sociální požadavek, který byl překonán na př. ve Francii. Jiných požadavků nemají; ke spokojenosti stačí jim hypnotisující pozorování vlastního rostoucího pupku. Nejvzácnější species: domácí páni ve věžičce ze slonoviny. Jiní mlčí z opatrnosti; je to lépe, než kdyby promluvili,

neboť byla by to kulatá slovička. Z opatrnosti jsou někteří také konservativci. Je to nejméně nebezpečné: kulturkonservativ! Němci je mají také. Můj přítelíček, který mi vzkázal, že básníci musí býti šosáci, k nim patří. V Německu byla doba, kdy „nerozuměti politice" bylo módou." U nás, jako obyčejně přijde tato móda později. Věčná škoda, že Oskar Wilde psal tak pěkně o socialismu! (Pan Miloš Marten ostatně z opatrnosti již prohlásil, že to byl od Wilda toliko špatný vtip!) Jiní konečně... jsou i tací, kteří poctivě bojují. V husté mlze. Se schlíplými křídly. Činí koncese davu, že jich od něho často nerozeznáš. Nevedou, jsou vedeni. A platí za to svým talentem. Jejich strana snad získává, res publica je stejně ve psí.

Soumrak bohů!

Soumrak otců; synové zalézají do něho ještě hlouběji. Jsou mladí Prometheové, s nebes ještě nic nesnesli, ale již jsou doživotně připoutáni — ke kavárně. Jsou jiní, kteří nemohou psáti, neinají-li na sobě smoking a čistý límec. A můj mladistvý přítel sedí ve svém pokojíku — pardon !— interieuru na sofa, čte nejnovější román dandyho nebo slepuje namáhavě marné veršíčky o věčné marnosti. Je ze zásady šosák...

Good night!

IV

JMELÍ

Pro lidi jemnějších nervů a subtilnějších myšlenek nezbývá, myslím, již skoro nic z bývalé poesie našich nejhezčích náboženských svátků. Vyčichla a opršela. Setrvačnosti širších vrstev stačí trocha povrchních zvyků, podporovaných a udržovaných v zájmu průmyslníků a obchodníků; dětem stačí stromeček bez legendy, stromeček, jejž si samy přinesou a ověsí, a volným myslitelům stačí legenda, zmodernisovaná tolstojovsky nebo socialisticky. K vůli zlatému prasátku nikdo již se nepostí, nikdo se netěší na zlaté prasátko, poněvadž všichni bez rozdílu volky nebo nevolky, dobrovolně nebo z donucení, drze nebo s uzarděním tančíme v nesmírném kankánu kolem zlatého telete. Idylické city nerodí se již z našich Vánoc.

Za to v horečném předvánočním ruchu městském, jejž tlumí jaksi všeobecná potřeba zevlování a jejž zadržuje poněkud nepoetické moderní bláto místo bývalého poetického sněhu, uloví člověk tu a tam nějakou mírnou sensaci. Jsou to zejména výkladní skříně, které se kokelně vyšňořují, lákají pohledy i peníze. Ledacos pěkného tu člověk uhlídá, od jisté doby opět trochu vkusu. Bohužel, to platí co nejméně o výkladech knihkupeckých. Tuhle na to kdosi zcela správně upozornil: o Vánocích až do Nového roku nevystavují naši knihkupci dobré literatury, nýbrž špatnou práci knihařskou a galanterní...

Ostatně, zde je subjektivní vším. A já mám ze všeho vánočního nejraději večerní ruch primitivních vánočních trhů na některém rynku, s hromadami lacinych

cukrovinek, pomorančů, citronů, jablek, ořechů a fíků, se stany, jež jsou napěchovány dřevěnými hračkami, s bengály, s rozkošnými prskavkami a neomalenými vyvolávači. Chudé děti tu tak roztomile zevlují, a já si mám chuť koupiti malovaného dřevěného koníčka a říci mu, oč je krásnější, než všecka ta zlatá telata, kolem nichž marně se pachtíme...

A ještě něco mám rád a raději. Ty tmavozelené laviny stromů a stromečků, smrků a jedliček, jež se přes noc náhle snesou na všechna větší prostranství města, a pak ty ohromné kytice jmelí, jež přijedou na vozech a za krátko rozdrobí se, rozletí po celém městě. Tyto pozdravy drsných lesů mají pro mne takový ironicky sentimentální smysl.

Jmelí zejména. Zbožňuji ode dávna tohoto krásného cizopásníka. Býval mi kdysi vzácný, ale mám jej ještě raději teď, kdy mohu si ho často plnou náruč narvati na některém padlém velikánů po bitvě v seku. Taková kytice se sterými žlutozelenými křídélky a s bílými hlavičkami uprostřed připadá mi jako miniaturní chorál drobounkých a tajemných lesních bytůstek. O čem asi zpívají? Je to chorál a zpívá hymnu. Nic jiného to není, než hymna. Hymna na veliké věci, které se odehrávají mezi nebesy a vrcholky vysokých jedlí. Neboť, dokud jmelí žije tam nahoře připoutáno k rodné půdě, připoutáno a přece svobodno, nezná nic malicherného, neví nic o živoření, které tak často vleče se dole, rozumí jen bezstarostné vegetaci tváří v tvář nebesům. Bují, kvete a zraje hore a nic není nad ním kromě blankytu, nebeských těles a mračen; týčí se hrdě v pálčivém světle i v mocném lijavci, v žáru i v mrazu, a neví, co to je hlad, žízeň, strach, neřest. Jen ptáci je navštěvují a ti sprostředkují vzrůst jeho rodu...

Myslím si: Tak by mělo býti dopřáno růsti básníkům. Neboť přijde chvíle, kdy jmelí, tento cizopásník tem-

ných jedlí a tvrdých dubů, v celých kyticích putuje do měst. A všude, kde se květinami zdobí vázy, naplní se všechny jmelím, a ženy, které si zdobí ňadra, zatknou jmelí do upjatých živůtků, a jmelí, jmelí, jmelí rozletí se po městě, každý se jím zdobí, jmelí štěstí přináší a půvab dodává všemu. A pozdrav z lesů nese, a nejen z lesů, také z výšin, kde nic není známo o věcech malichemých.

Myslím si: Takový měl by býti osud básníků!...

Právě jsem byl opět přesycen knihami a obrazy. Má krev byla již malátná a myšlenka nevrlá. Lidé se mi hnusili a noviny mně zlobily. Vyšel jsem si tedy a potkal jsem mistra Banďoucha. To je zahradník od nás. „Půjdeme na jmelí!" povídá. Tak jsme šli na jmelí. U něho si člověk odpočine od lidí, zejména od křesťanů, jak on říká. Je primitivní, sám pud a dravost. Ale žádná zákeřnost.

Utábořili jsme se s kolečkem nahoře mezi černými jedlemi. Jmelí probleskuje na všech stranách. Běží jen o to, nalézti strom, na nějž vylézti stojí za to. Mají osmnáct, dvacet, pětadvacet metrů. Pak zavěsí Banďouch pilku za opasek, přiváže k němu silný špagát, aspoň dvakráte tak dlouhý jako nejvyšší naše jedle — ten špagát je náš patent — a leze. To se ví, tiše to nejde. Leze, kleje, funí, heká, odpočívá a zase leze, nahoře brání se, prodírá se, klestí si cestu větvemi, které biji a bodají. Je to boj dravého člověka s lesním velikánem. Rozumí se, že Banďouch zvítězí. Je konečně na vrcholku a volá, že je tam jmelí dosti a jeden pěkný vršek. Takový vršek, mocný trs, nádherná kytice, je to nejdůležitější. Má hodnotu jedné až tří korun. Pak odváže špagát od pasu, navine asi polovinu v klubko a hodí mi je dolů. Najdu si přiměřeně volné místo pro velký odstup, špagát se napne šikmo, a co Banďouch nahoře uřízne, to zavěsí opatrně na špagát a „pošle" mi to.

Má to tu výhodu, že se trsy nerozbijí a bílé „kuličky" hlavní věc, neopadají. Trs sjede mi přímo do rukou. Je-li to pořádný vršek, je třeba trochu opatrnosti. Nutno vždy povolit špagát tak, aby trs nevrazil do člověka, ale také, aby se neodřel o zemi. Ale je to zcela milý pocit, přijímáš-li člověk s hůry takové drsné a přece krásné poselství. Soťvaže je někdy unese. Jistou zručnost máme v tom již od loňska, kdy jsme poprvé užili svého patentu. Nicméně stane se, že trs opustí špagát předčasně a rozdrtí se napolo na vlhké půdě lesní. Ale nejde se prostě domů, dokud sklizeň není vydatná. Obyčejně však s pěti jedlí je dostatečná, a Bandouch má po páté také dosti; uprostřed se svačí, kouří, vypráví. Datli a jiní šplhavci pilně odklepávají svůj den, a hejna sýkor cvrlikají vysoko v černém jehličí jako zvonečky. Pak se jede domů; začerněni, s rukama plnýma pryskyřice, s tvářemi planoucími rozkypěnou krví vracíme se s kořistí drsně něžnou, jež uprostřed jedlových haluzí leží na kolečku přivázána se všech stran.

Jmelí! Mám je před sebou v prosté skleněné váze. Jednu mladou větévku sytě zelenou, plnou bujnosti, druhou dospělou jako ze zašlého zlata. Dobří básníci jsou také tací. A ty větévky budou mi po celé Vánoce vyprávěti pohádky hezčí a poučnější, než to, co dětem se vypráví ještě někde v tuto dobu. A budou mi voněti do mých snů výšinami, jehličím a vzduchem, který rozpaluje krev.

A, přijdu-li ještě do města krásných Židovek, potkám jistě nejednu s větévkou jmelí, zatknutou do upjatého živůtku. Budu na ni pohlížeti ironicky, poněvadž si pomyslím, že je to asi z trsu, jejž jsem já měl v náručí hluboko v lese, a poněvadž budu jist, že s tou zelenou kyticí jmelí v náručí byl jsem šťastnější, než kdyby mi v něm spočívala bílá kytice jejího těla...

V

FORMA

Byli jsme kdysi velice mladí, byli jsme fanatikové pravdy, poctivosti, svobody. Viděli jsme tyto pojmy vznášeti se jako posvátná božstva nad životem, místo abychom je ze života střízlivého a skutečného odvozovali. Byly nám vznešenými abstrakty, jichž největším nepřítelem byla forma. Forma toť lež, toť pokrytectví, toť otroctví, říkali jsme. A byli bychom nejraději chodili s nahým tělem i s nahou duší.

Negace formy byla našim dogmatem. Všude. V životě individuelním, v životě společenském, v umění. Nejsvobodnějším zdálo se nám individuum nejbezuzdnější, nejpoctivějším život bez společenských forem, nejpravdivějším a nejvyšším umění formy rozbíjející.

Mládí si to smí dovoliti. Odpovídá to stejně dobře jeho touze po pathetickém heroismu jako jeho neznalosti sebe i života.

Je to však i kus vysvětlení toho, že tak často z mladých revolucionářů stávají se staří hofráti. Mladík příliš zelený, neznající ještě svých sklonů, svých vlastností, svých možností, dosud nevyvinutých a utajených, přijímá zásady pod nátlakem prostředí a nikoli z vnitřní nutnosti. Přejímá zásady knihy, která se mu pro to či ono zalíbila, zásady příjemného kamaráda, jejž mu přivedla kvartýrská, zásady některé ze stran, do nichž není nesnadno se dostati. Odloží je ovšem později, nevyhovují-li jeho povaze. Ale zásady odkládají se také, poněvadž překážejí aspiracím. Byly vyznávány, aniž se o nich uvažovalo, proto jsou odkládány, aniž jsou překonány. Přijímají se třeba jiné, stejně málo k srdci při-

rostlé, anebo se nepřijímá vůbec nic, ač-li nepovažujeme bezkarakternost také za zásadu.

Nicméně jsou lidé, kteří uvažují, překonávají a milují a kteří mají příliš mnoho vážnosti k sobě, než aby se dali přemoci životem a odstrčiti, zařaditi v batailony loutek — a ti, a právě ti nejvíce, korigují svůj život a tedy i své názory. Nestávají se však proto šosáky, nekončí jako měšťáci.

Mezi horkokrevnou revolucí mladíků a tupou požívačností měšťáků není jen chytrácký zápas o zisk a úspěch. Uzrává zde také sladká moudrost, sebevědomá a přece klidná, nesentimentální a přece soucitná, vřelá a usmířená. Její velikou ochránkyni je forma...

Byli jsme velmi mladí a nenáviděli jsme formy.

A přece hmotu vidíme jen skrze formu a jen skrze formu poznáváme ducha. Forma toť účel života, pravá forma na pravém místě, toť jeho smysl, nejvyšší cíl, ideál. Život je tím krásnější a šťastnější, čím větší počet forem dokonalých a účelných v něm existuje; a tím ohyzdnější, trapnější, čím formy jeho jsou špatnější, zastaralejší, překonanější.

Forma není lež, nýbrž polovice pravdy a krásy. Forma není pokrytectví, nýbrž produkt jemného taktu, kulturní zralosti. Forma není otroctví, nýbrž záštita svobody.

Bez formy není pravdy. Seslabujeme pravdu, seslabujeme-li její formu. Nejbláznivější paradox obratně a v pravou chvíli vyslovený má hodnotu pravdy, za kterou se budeme s kýmkoli bíti; kdežto nejvšednější pravda stává se hloupou lží, je-li řečena neomaleně. Každá diskuse byla by zkrácena na minimum, kdyby každému z protivníků bylo dáno užíti včas pravé formy. Kolikrát každý z nás byl poražen nebo ze lži usvědčen jen proto, že nenašel včas pravé formy pro svou pravdu! Lidé nemýlí se většinou ve věci, nýbrž ve formě. A čím hlouběji vniknou jednou v tajemství

dokonalé formy, čím jemnější umělci formy se stanou, tím menší počet pravd bude na světě, tím méně důvodů ke sporům. Proto fanatikové pravdy, zpeuznávajíce jako všichni fanatikové formy, mají k pravdě nejdále.

Forma je zaštítou svobody. Společenské formy budou pro člověka ve společnosti žijícího zárukou důležité části jeho svobody; jsou zárukou posledního jejího zbytku v době naší tak nesvobodné. Lidé nedbající společenských forem jsou stálým nebezpečím pro svobodu svého bližního, i když srdce jejich jest sebe prostější, jejich mysl sebe nevinnější, jejich vůle sebe lepší. Člověk žárlivý na svou svobodu nebude se nikdy cítiti volný v jejich společnosti. Neomaleným povzdechem dovedou porušiti nejsladší náladu, všetečnou otázkou nejlepší shodu. Drsným slovem pokazí křehké vigilie, primitivním gestem kulturní svátek, lacinou voňavkou svěží atmosféru. A jak nesvobodni byli bychom vedle padouchů, do jejichž blízkosti přivádí nás život, kdyby rukavičky společenské formy nedovolovaly nám setkati se s nimi a — nepošpiniti se. Obvyklé společenské formy zabraňují, abychom se nestávali co chvíli otroky vlastních i cizích nechutí, rozmarů, vášní, abychom co chvíli nepocifovali rumělnec rozpaků, těchto jemných, ale hrozných okovů, jimiž jsme sevřeni náhle a nepřipraveni. Člověk společensky neomalený, to jest dobře neovládající formy obcování s lidmi je otrokem každého okamžiku a dvojnásobným otrokem okamžiku nepředvídaného. Míti „jisté vystupování" čili ovládati formy společenského soužití, toť nezaplatitelná a nevyvážitelná cnost, záruka toho, že budou od nás odvráceny nesčetné útrapy a nesčetná pokoření, toť polovice štěstí. „A formy života včas najíti", měli by dodávati ti, kdož se modli: „Chléb náš vezdejší dejž nám dnes." A my, kteří nečekáme nic shůry, měli bychom pilně studovati k pocitivému doktorátu formy.

Také krása jest věcí formy. Nejkrásnějších duchů, to jest duchů, kteří dokonale vyjadřují svou ethickou nebo esthetickou pravdu, své ethické nebo esthetické bohatství, nechápou davy tak často jen proto, že jim chybí vytříbený smysl pro formu. Jako pravda, která nenašla své formy, stává se lží nebo hloupostí, tak i krása ve formě nepravé jest banální nebo ohyzdná. V přírodě, dokud do ní nezasáhl tvor zohyzďující, bylo všecko krásné, ponévadž všecko mělo svou zákonnou pravou, jedině možnou formu. V přírodě jest dosud mnoho krásy všude, kde kypící tvárná síla její překonává bludná úsilí člověkova. Že u člověka není všecko krásné, to zavinil jeho odklon od přírody, jenž pomátl a zavřel jeho smysl pro formy. Člověk, zpronevěřiv se přírodě, zpronevěřil se mateřské řeči forem a jest mu nyní namáhavě konstruovati uměle vlastní řeč forem tím obtížnější, čím musí býti pružnější a přizpůsobitelnější každé době rafinovaně složité a stále složitější.

Nic konečně nemluví pro vznešenost a hluboký smysl formy výmluvněji, než ta okolnost, že umění, toto nejsubtilnější lidské úsilí, jest kult formy, slavný od východu na západ.

Kéž je nám tedy dopřáno státi se umělci života, to jest nalézati pro všecko pravou formu v pravý čas.

Ale běda fanatikům formy! Není pro ně zevnějším znamením života. Mohli bychom říci, že odsuzují formu k smrti, kdyby smrt nebyla přechodem z jedné formy živé do druhé stejně živé. Znesvěcují zákon zákonů a nepoznávají skrze formu ani hmoty ani ducha.

VI

ABYCHOM SI DALI KOŘÁNÍ SILNĚJŠÍ . . .

Sleduji denně úporný zápas březnových paprsků se šedivými oblaky a mlhami, jež nechtějí se vzdáti svých prošlých — rozhodně prošlých již přece — práv. A jakmile k poledni, obyčejně až k poledni, stane se spravedlnost, a kolem naší roztrhané chalupy počne se usmívati a rozpínati všecko radostí ze slunce, je mi, jako bych sám vyhrál jednu vojnu na život a na smrt. Bílý praporek dobře zaslouženého míru zastrčím si do srdce a utíkám, co mi nohy stačí, blátem dědiny k půdě, která přijala již jarní pozdravení andělské . . .

Včera dlouho však nechtělo se vyjasniti. A se mnou bylo zle jako s přírodou. Hlava byla pustá, papír a péro ležely na stole připraveny jako ohavné inkvisiční nástroje, a známý, proklatý skřítek seděl mi v týle a chodil se mnou sednicí, neúnavný v opakování svého mementa: Je čas, abys psal. Ale Musy seděly někde v zátiší, pro ukrácení chvíle hrály jen jeu de patience a chvílemi činily nezbedné posuňky ve směru, kde předpokládaly nejspíše básníky. Ani ta, která ničeho se neleká, Musa nejzeladší, ale nejprohnanější, předčasně zralé dítě moderní perverse, horlivá kuplířka, patronka psaní pro výdělek — nepřicházela. Má všude dnes hojně práce a úspěchů, i vyhýbá se lidem, kteří se jí brání a nevpustí ji dokud aspoň kus chleba je na stole. Modlil jsem se: Otče, přenes tento kalich ode mne. Ale skřítek vrčel: Je čas, abys psal.

Teprve odpoledne vyhrály to paprsky. Vzmužil jsem se. Skřítek dostal nehorázný pohlavek, já popadl klobouk a ten tam. Taková chvilka slunce v dnech šedých

je čarokrásná. Myslil jsem si: půjdeš nahoru, snad někde uprostřed mýtiny najdeš Musy; budou tančiti smědé jako dryady a syringa faunova bude jim k tomu pískati jako kos. Neboť ptáci již zpívají, slyšíte, zpívají...

Minul jsem; mistr Bandouch to však změnil. Potkal jsem ho u řeky ještě s někým, koho nepojmenuji. Je to úřední osoba, ale také člověk hodný a loulavý.

— Pojďte s námi do lesa!

— Půjdu! zvolal jsem přes řeku, v duchu dávaje Musám pro dnešek definitivní dobrou noc.

Neboť, jdeme-li s Bandouchem do lesa, Musy před námi utíkají, a mohu zahlédnouti křovím jen cípky jejich závojů, blankytných, smaragdových zlatých. Jeho vysoké boty dopadají, až mech se chvěje, jako daleko. A kdyby ani těch bot nebylo: jde-li Bandouch do lesa, nejde nikdy nadarmo. Snáší jako dobrý hospodář stále dary země. Nekope-li pařezy, kope šípky, z nichž za několik měsíců je Souvenir de la Malmaison nebo Gruss aus Teplitz, Gloire de Dijon, Maréchal Niel, Baron Rotschild nebo Frau Karl Druschki. Neleze-li pro jmeli a šišky, leze pro chvoji, neřeže-li proutky, řeže různá tvrdá zeleniska a tak dále. Sklizí a pracuje. A pracuje-li Bandouch, kleje také. To Musy neslyší rády a proto před námi prchají.

Tentokráte šlo se na různá pláňata. Třešničky, jablůňky, třešně, hlohy. Ještě je čas na štěpování. U potůčku na louce před Kozím žlebem jsme se zastavili.

— Že bychom udělali mlejnek? povídá Bandouch.

Úřední osoba byla hned při tom. Její mlejnky pracují v létě na všech potocích našeho rayonu, na místech málo navštěvovaných. Jejich bělouské lopatky třepotají se pomaleji nebo rychleji dle spádu vody, třepotají se jako pozdrav, zanechaný tu člověkem, který, když tudy šel, nevinný byl jako dítě.

A teď si představte: Tři staří chlapi sedí na bobku nad potokem v louce. Lípová větev padla jim za oběť. Jeden řeže hřídel, druhý osm lopatek, třetí upravuje proudek. Pak uříznou dvě vidličky, zabodnou v proudku a za okamžik lopatky se třepotají a tři staří chlapi mají radost...

Myslím si: Kdyby teď šel mimo nějaký známý člověk! Takhle literární člověk z města! Pokýval by shovívavě hlavou, prohlédl by si mé zablácené nohy a ruce a roztřepané kalhoty. Proti tomu nenamítal bych nic. Ale, kdyby takhle přišel nacpaný až k prasknutí literární slamou a slávou a pokoušel se vyzvědět, co soudím na příklad o nejnovější knížce v Národních Listech nebo v Čase. Či o něčem podobném. Bože, jak bych se naň podíval!

— Pane, slyšel jste již letos zpívat kosa? Že ne. Tak si pěkně sedněte na tenhle mezník Fürst Liechtenstein a chovejte se tiše: za chvíli začne · tamhle naproti na stráni.

A což teprve, kdyby tak vytáhl z kapsy opět jeden nezvratný důkaz toho, že jsem - - bůhví po kolikáté již — literární mrtvola. Jak bych se mu zasmál!

Neboť opravdu modlím se denně: Otče, přenes tento kalich ode mne!

*

Sedíš-li na bobku nad mlejnkem v potoce, a slunce hřeje ti do zad, a broukání vody dodává spodní, jednotící ton písním ptáků, jež slétají se všech strání — rci, co je ti po literatuře? Bloudíš-li lesy ztráceje směr a smysl pro čas, ale se smysly zbystřenými pro každou krásu a každé hnutí života — dáš-li se honiti mistrem Banďouchem po jeho zahradě jako čtrnáctiletý učeň, — potíš-li se ve skleníku nebo ležíš-li na břiše nehybně uprostřed sednice, v neděli po poledni, když je takové velebné ticho v celé dědině, a pozoruješ myš,

zcela malou myš, která odvažuje se skoro až k tvé ruce — rci, co je ti po literatuře? Anebo sedíš-li nad svými obrázky laskaje se s nimi a uče se stále lépe jim rozuměti, hladíš-li hřbety hezkých vazeb a otvíráš-li tu a tam knihu, abys přečetl si několik veršů nebo odstavců milého díla, — rci, co je ti při tom po literatuře?

Rci, co je ti v takových chvílích křehkého půvabu, z nichž a jen z nich skládá se na konec nejhlubší lidské štěstí, co je ti po literatuře a literárních lidech, po literárních kritikách, pračkách, stranách, klepech!

Modlím se denně: Otče, přenes tento kalich ode mne! Učiň, aby mi nebylo bráti péra do ruky, když se mi hnusí, aby mi nebylo poskvrňovati papír, když je mi ho líto! Učiň, aby přestala, směla přestati mne zajímat literární vřava a vše, co s ní souvisí! Dej mi tolik svobody a tolik chleba, abych mohl odumříti jako aktivní a pasivní člověk literární!...

Budiž mi rozuměno: Nemyslím, že by měl člověk toužiti po úplné sleposti ve věcech literárního umění a jeho vývoje. Také kniha, vnitřně i zevně krásná kniha bývá prostředníkem oněch chvil, kdy mysl se vyjasňuje jako lesní studánka a srdce stává se čistým jako srdce dětské, také kniha bývá prostředníkem lásky k životu jako každý dobrý „dar boží" ve své šťastné chvíli, jako pták, jejž vidíme hnízditi, jako smrček, jenž pučí, jako drobná myš, jejíž každý pohyb je něha, jako oráč za svými volky, dřevorubec se svou sekerou, jako žena ve světlých hodinách dobroty a lásky, jako oblaka prchající a bílá, jako tolik, tolik živých a mrtvých věcí. A jako to vše i kniha vzbuzuje lásku tím hlubší a nezapomenutelnější, čím lépe známe její podstatu a její osudy. Ale pravím-li: také kniha, je větší důraz na slovu také než na slovu kniha.

V tomto smyslu je kniha onou krásnou a vážnou věcí, jakou byla na počátku. Je i dnes myslitelna bez litera-

tury, té ohyzdné prostituce Gutenbergova vynálezu, která kalí mozek a zatvrzuje srdce, která nás rozjitřuje a štve navzájem proti sobě. Jejím vlivem papírovati životy, jejím vlivem přestávají lidé žíti sub specie života a živoří sub specie litery.

To, co vzniklo pro rozmnožení oněch chvil, z nichž sestává štěstí v životě, proměnilo se podrobeno zákonům mamonu v lačnou bestii, v upíra, který vyssává krev, mozek, šťávy ducha i těla.

Ale, netážeme-li se, pozorujíce život hmyzů nebo rostlin a splývajíce s ním v harmonický celek, po sporech přírodozpytců, proč se vlastně zajímáme tolik o to, co se píše pro knihy a proti knihám? Neodvrátí-li nás obyčejně nic od ženy, kterou milujeme, a žádná filosofie neučiní z nás misogyny, nezrodili-li jsme se jimi, proč upravujeme svůj poměr ke knihám tak snadno podle úsudků Petra nebo Pavla?

Nemluvím proti kritice, ale proti literárnímu mumraji, jehož ráz je skrz na skrz masopustní, v němž však loví zloději, vraždí lupiči, v němž často z nejnevinnějších lidí stávají se bandité a v němž v nejlepším případu rodí se ješitnosti a životy dávají se v sázku pro hromádku papíru.

Tak mizí dobří čtenáři a mumraj odehrává se k potěše zevlounů chtivých sensace; tak mizí prestýž básníka a slovo má spisovatel. Jedni z ješitnosti, druzí, abychom na chléb si vydělali, stáváme se spisovateli, a jednou do víru strženi klesáme stále hlouběji do bahna prostituce, zapouštíme do něj kořání své bytosti, odsouzené v něm živořiti, slábnouti, hynouti. Se žíravým bahnem spojujeme svou bytost, nikoli s živnou půdou, s bahnem prosyceným městskými plyny a jedy. Jaký div pak, že chátráme, ztrácíme smysl pro všecky ty chvilky, jež nás učí milovati život, a ty nejkrásnější věci pod sluncem opouštíme k vůli rozčilujícímu surogátu. Zrazujeme

moudrý hedonism, jenž jest nejpřípustnější methodou života pro ty, kdož jako básníci mají oslavovati to, co jest, a místo hlouběji do života vcházíme hlouběji v dav hazardních hráčů, kteří na zrádnou kartu sázejí vše...

Naše doba má více schopnosti k theoretisování než k velikým činům. Kde dříve stačily vedle nejnutnějších vědomostí talent a poctivost, je dnes prý třeba dokonalého zotročení ducha řemeslem, krutého specialisování se na svůj obor. Možná. Ale jakmile někdo chce tím říci, že jako spisovatel smím utvářeti svůj život jen sub specie literatury, že můj poměr ke všem věcem a jevům má býti poměrem spisovatele, a vše, co jest kolem mne, má viděti ve mně toliko spisovatele, ten lže. Srdce básníkovo, srdce umělcovo jest jisté jiné než srdce občanů méně zasvěcených, ale tento názor, tato methoda může toliko zkaliti, znetvořiti, zkorumpovati jeho poměr ke světu. To je kredo literátů, nikoli umělců, které jen dovršuje bídu, která má původ v sociálních a hospodářských poměrech.

Umělecké dílo má původ ve spontanním, bezprostředním, dětinsky čistém poměru umělcově k příslušným věcem a jevům, nikoli v poměru vyrozumovaném, má původ v oněch chvilkách, o nichž jsme tu stále mluvili. Čím člověk v umělci má více těchto chvil, tím více nashromáždil subtilních složek pro své umění i — štěstí. A míra toho, co umělec musí věděti nebo znáti, nedá se určiti. Je někdy veliká, někdy nepatrná, někdy velmi lhostejná. Ale, že básníku mělo by tak mnoho záležeti na literatuře, aby k vůli ní oloupil svou bytost, aby ji položil mezi sebe a své štěstí, toť pověra příšerná a ničemná, kterou máme ničiti všude, kam přijdeme, a především ovšem ve vlastních srdcích...

*

Dnes hned z rána svítilo slunce. Vypravil jsem se na delší toulku, Kozím žlebem nahoru. Zastavil jsem se u našeho mlejnka. Voda poněkud opadla, nepracoval. Spravil jsem jej trochu a pomalu lezl jsem po slunci.

Bylo mi myšliti na básníka, který k vůli literatuře opustil obdivuhodný svůj včelí národ a roztomilou idylu dívčinou.

A nahoře pak na Skalkách, na bílých balvanech, rozkládaje se po mocných vlnách našich kopců, vzpomněl jsem jiného básníka, Artura Rimbauda. Asi ve čtrnácti letech napsal hrst nádherných veršů; jeho jméno zůstane v pantheonu francouzské lyriky. Ale Rimbaud ještě skoro jako chlapec hodil po všech těchto „pitomostech", po všem umění a po vší literatuře, několika hrubými slovy a rozjel se do světa zabásniti si vlastní život. A skutečně, není méně krásný a obdivuhodný než jeho „Opilý koráb."

Kontrasty! řeknete. Život! Nějaké „ale" pronásledovalo mne však dolů se Skalek, a hleděl jsem se vypořádati s ním.

VII

BÁSNÍK A LITERÁRNÍ HISTORIE

Básnické dílo samo o sobě netěší se dnes v literatuře valné úctě. Řekli byste ovšem, že dílo samo jest vším a že jest v něm vše. Celá osobnost básníkova, celý osud básníkův. Řekli byste, že soubor toho, co básník jako básník napsal, jest věrné zrcadlo jeho básnické bytosti. A vše ostatní že jest buď komentář pro poloslepé a nahluchlé nebo biografický a povahopisný materiál k životopisu někoho vedlejšího. Ale mýlíte se: tak prostě a lehkovážně nesmí naše doba souditi. Je tomu právě naopak. Básníkovo básnické dílo je pouhá surovina. Cosi jako syrové vykuchané holoubě, jež nutno připraviti, aby bylo požívatelno. Osol je dobře, pak udělej nádivku z jemně nastrouhaných domněnek, pověstí a klepů, k nimž přidáš několik fakt, opepři ji a vycpi jí holoubě; pak je dej zvolna péci do literárněhistorické trouby, podlij dvěma lžícemi lyrické vody a šťávu zapraš prima fantasií... Hlavní věci a nejdůležitější jsou pak ovšem dobří kuchaři. A das ist des Pudels Kern.

Jiní jsou snad méně sobečtí. Je otázka, zda také méně domýšliví. Vycházejí patrně z předpokladu, že básnění je lhaní, básnické dílo lež. Jsou-li liberální, tedy lež někdy snad i esthetická (o tom ostatně rozhodují kritikové) i ethická (o tom rozhodují moralisté). Ale lež. Což s pravdou ven! Nutno přijíti věci na kloub. Nutno zbaviti dílo života i těla, neboť ty jsou lež, a obnažiti kostru, neboť to je nahá pravda. Kus nahé pravdy aspoň, neboť kostra je velice defektní. Nutno ji rekonstruovati. Amica ars, magis amica ve-

ritas, řeknou si literární historikové a dají se do práce.

Básník opěvoval milovanou ženu. Literární historikové zjistí, že skutečně žila, kdy a kde; proti tomu nelze nic namítati. Shledají také, že byla krásná. To je subjektivní, ale hezké od nich. Mimo to zbytečné, poněvadž všecky ženy, které jsou milovány básníky, jsou někdy krásné. To by nám však mohlo již stačiti. Nestačí to literárním historikům, je to příliš prosté a suché. Jejich práce teprve počíná. Nutno zjistiti vše, co básník o své milence nepovídá. Nutno na pravou míru uvésti — rozumí se přece, že ta básníkova je levá — vše, co o své milence řekl. Nutno zejména dokázati, že to byla skutečně láska. To znamená dokumentárně zjistiti, že ti dva spolu spali. Neboť to je ta hledaná kostra, nahá pravda lásky...

Tito fanatikové pravdy mají se svého stanoviska pravdu. Jako broučkaři, kteří počítají chloupky na mikroskopických nožičkách. Les affaires sont les affaires, a fakta jsou fakta; nikomu to neškodí, jsou-li zjištěna. Jsou-li tito lidé dokonce svědomití a nemají-li příliš mnoho fantasie, mohou býti i užitečni někdy. Čtenáři básníků jich ostatně nečtou.

Zle je však, mají-li svědomí tím laxnější, čím jejich fantasie je nenírnější. A ještě hůře, jsou-li očkováni moralinem. A nejhůře, mají-li talent a shromažďují-li kolem sebe zástup polemiků a zvědavců.

Tito talentovaní jmenují se dnes essayisté. Přiznejme jim dobrou vůli, i když nezdá se vždy tak nepochybná. Je to konečně v pořádku, když básní na účet básníků, nedovedou-li psáti ani básní ani románů ani dramat. Básní imaginární portréty. I to je někdy umění. Ale všecko má bohužel své meze. Vyhlíží-li takový imaginární portrét jako krvavé sousto pro lačnou bestii sensacechtivých, je to na pováženou.

Té ironie! Člověk jde po stopách literárně-historických fanatiků pravdy a dojde k autorům imaginárních životů. Konečně, není divu. Když pravda fakt je příliš hubená, vymyslí se pravda tučnější. Básní se na účet básníků. A básnění je přece lhaní, že ano. Ale básníci, třebaže „lež" jejich básnického díla jest v podstatě nově stvořená skutečnost, nestaví se, jakoby psal historii, kdežto takový literární historik, jehož účelem je přece usoustavniti zjištěnou skutečnost, staví se, jakoby historii psal, i když ve skutečnosti básní. Zde to vězí. Napíše-li někdo na příklad imaginární život Nerudův tak, jako Walter Pater psal své imaginární portréty, a nenechá-li nikoho v pochybnostech, že psal umělecké dílo a nikoliv vědeckou biografii, pochválí jej každý, podaří-li se mu to umělecky. Ale zabásniti si na účet Nerudova života a vydávati to za vědecký výsledek literárně-historických studií, to dovoleno není.

Nemluvím tu pro krajně suchou objektivnost vědecké práce. Víme, že bez fantasie byl by smutný vývoj v každé vědecké disciplině. Ale jako tato okolnost neodstraňuje meze mezi uměním a vědou, tak také nepovznáší fantastického závěru, pověry, kiepu na rozhodného činitele v literární historii. Někteří essayisté připomínají ony známé lékaře, kteří co chvíli učiní zázračný objev, poněvadž potřebují sensace. V medicíně zvykli jsme si již na nejhorší humbug, ale humbug na účet básníků připadá nám přece trochu odporný. Před pilulkami šarlatánů jsou lidé jakž takž chráněni policií; básníci a jejich čtenáři mají býti vydáni otravě na pospas? Nechť v literárně-historických traktátech pro odborníky zjistí se cokoliv; je to na svém místě; ale vydává-li se zlyrisovaná fantasie za zjištěný fakt, je to neřest, když se děje způsobem takovým, že omakávající a čenichající publikum dostane sensační potravu.

Básnické dílo přestalo, zdá se, býti svato právě těm,

kteří jsou povoláni, aby šířili pro ně porozumění. Nestačí, když se kriticky ocení a uspořádá, je třeba strhnouti je s jeho výše, s trůnu, na nějž usedá přemoudrý vykladač a po případě — moralista. Dosud jsme se domnívali, že erotická poesie básníků je sladkou hudbou, kterou nabízejí milujícím srdcím. Klamali jsme se. Je to seznam hříchů lidí zhýralých; slušný básník jich nemá a slušnému občanu jsou pro výstrahu. A, abychom si toto mravní naučení dobře vštípili v paměť, je nutno vypočítati přesně všecky lásky zhýralcovy, odděliti „čisté" od „nečistých", zaznamenati, s kterou milenkou básník spal a s kterou nespal. A zejména s jemným sociálním porozuměním vytknouti přísně, měl-li poměr s dívkou z ulice.

Slušnému tisku je zakázáno vynášeti na veřejnost soukromé intimnosti kohokoliv. Mrtvého nebo živého. A přece živí se mohou brániti. Ale s mrtvým básníkem je dovoleno vše. S ním, který se nám sám krásně vyzpovídal. Ovšem, nezanechal nám adresy svých milenek, ani seznamu svých nocí lásky. To je patrně tak důležité, že do pozadí musí ustoupiti jeho dílo, kde se dovídáme jedinou pravdu, totiž jak básník to cítil a jak básník to žil, a že místo toho dostáváme lživou fantasii rozohněných nebo rozhorlených vykladačů.

A přece básník je toliko ve svém básnickém díle. A nikde jinde. Celý a upřímný. Nejcelejší a nejupřímnější. Jeho všední maska, kterou znal snad strejc Vondra nebo kterou vyčenichá jednou prof. Petržilka, je lež. Nehorázná lež. Nahodilost. Sterými pitomými okolnostmi zaviněná tvář...

Neodlučuji díla od člověka. Nerozděluji básníka na dvě polovice, nedělní a pondělní. Ale básník, bytost příliš citlivá a složitá, je sám a svůj, jen když tvoří. V těch okamžicích je sám nejvyšším výrazem sebe. Nejcelejším, nejupřímnějším. Jako každý skutečný umělec.

A pak... pak láskán a zraňován, rozohňován a schlazován více než obecný člověk, jinak než obecný člověk, nepochopitelně pro obecného člověka, potácí se zdánlivě v nesmyslných láskách a nenávistech, radostech a křečích, může se zdáti hrubým, když jeho srdce kypí něhou, hloupým, když je nejmoudřejší, falešným, když je nejupřímnější. Vše cítí jinak a hlouběji, je stále v skrytém nebo zjevném konfliktu s prostředím... obecný člověk řekne, že je blázen nebo lump. Když netvoří, není básník tím, kým je, a nemůže býti považován za takového, jakým je, leda od člověka stejně citlivého a složitého.

To znamená: co básník činí, jinak činí než člověk obecný. Poněvadž jeho sensibilita je jiná, jeho intelekt jiný. Není to vždy moudré, je to snad zřídka moudré po rozumu profesora Petržilky, ale je to vždy čistší, než si může pomysliti strejc Vondra.

A z toho následuje dále, že je velmi povážlivo činiti necchvějné dedukce z dokumentů, které o básníku zanechali vrstevníci, jestliže to nebyli básníci. Neboť jen básník může rozuměti celé básníku. Básník, který třeba ani nepíše.

VIII

S MĚSTEM ZA ZÁDY

Ptáci tedy již zpívají. Ale počasí je stále velmi zasmužilé. A skřivan, který se namáhá vzlétěti, až bůhví kam, a vrže spirály své jásavé písničky s velikým nadšením, vyhlíží poněkud směšně. Asi tak, jako některý z nás básníků příliš súčastněných a v podstatě přece příliš pozdě nebo příliš brzy narozených, který si v osamocených chvílích říká: ich komme aus anderen Zeiten und hoffe in and're zu geh'n, ale přes to zapomene se často a rozezpívá se, jakoby mu naslouchaly uši bůhví jak pozorné a dychtivé. Komický skřivane, tobě sluší smaragdová země pod tebou, blankytná nebesa nad tebou a zlatá lázeň kolem tebe, ale nikoli šedé a hnědé ráno jako je dnes, plné mlh a chladu.

Stojím na obřanském Hradisku a kromě skřivana jest všecko pode mnou. A kromě šedivých chuchvalců ovšem, jež se převalují na výsostech. V tyhle dni, tak pusté ještě v lesních žlebech a alejích, zmocňuje se mne beze slunka nedočkavá tíseň v lese, i vylézám co nejvýše za rozhledem a svobodnými vánky.

Na Hradisku říká se zbytkům starožitných valů na kopci nad Obřany. Archeologicky a historicky psalo se již o nich. Nebyl jsem tu ještě, ač již tolik let chodívám spodem mimo, a karakteristicky pravidelný obrys stráně a její korunu, krásnou stařičkou hrušeň, mám skoro stále na očích. Ale předměstské obce brněnské vysílají sem již své výrostky, a panáčkův les, který pokrývá spád ke Svitavě, je taková nelákavá, sešlapaná a vydrancovaná příroda. Zdálo se mi, jakobych byl někde v zákoutí starých pražských šancí, na nichž

jsem proběhal volné chvíle svých mladých let. Nalézají se prý tu nahoře podél orné půdy vedle střepů z nádobí moderního také střepy popelnicové; viděl jsem toliko ty moderní...

Když jsem stoupal od řeky vzhůru panáckovým lesem, myslil jsem ještě na uživatele této trosečné přírody, na usměvavého tlusťouška, obřanského faráře, s nímž kde kdo se tu dělí křesťansky o ten kousek dřeva. Ubližují mu teď v novinách totiž a zcela mimochodem řečeno: že prý nějakého chudáka oběšence nepohřbil se všemi obřady své církve. Nemám rád antiklerikalismu nelogického a tohle se mi zdá hodně nelogické. Já, starý pohan, vím ještě, že církev katolická odpírá sebevrahům obřady, kterými neštěstí u křesťanů umírajících v míru se svým bohem. Tedy, buď jsem katolík, a pak obřanský farář jedná dle mého soudu správně, řídí-li se předpisy církve. Anebo nejsem katolík a pak mi po jeho obřadech pranic, ale pranic není. Nic třetího tu neplatí, řekl jsem si, všecko třetí je středověk, a žijeme-li skutečně mimo církve, na druhé, k budoucnosti obrácené straně života, je naší nejvyšší ctností v takových případech toliko nesmírná, mrazivá lhostejnost...

A, když jsem stanul nahoře, otřásal jsem se mimovolně. Ta nesmyslná složitost moderního člověka mne zabolela, rozplizlost jeho povahy. A podivné cesty našich bojů a zápasů. Je tomu dávno, velmi dávno, co gordické uzly neroztínají se již mečí. Je tomu dávno, velmi dávno, co naše argumenty jsou kluzké jako hadi a mají hlavu také místo ocasu. A je tomu velmi dávno, co neříkáme již: já zde a ty tam. Barva, kterou přiznáváme, je obyčejně velmi neurčitá. Naše pravda je rafinovaně přizpůsobena lži, kterou potíráme. Řekl bych: Jsme všichni jako lidé, kteří bojují proti kněžím s ústy plnými náboženství, jemuž nevěří a jímž se neřídí,

a jako kněží bojující proti materialistické nevěře skrze modloslužbu mamonu. Jsme každý ubohou lidskou duší vyštvanou z čistého vzduchu a přenazenou do atmosféry špinavých rvaček. Z bytosti tak čisté jako koniklec na stráni nebo doupňák v lese činí se tvor, který po celý život nezví, čí jest, a urputným světem razí si cestu jen lží a podvodem. Přichází-li mladý muž vrhnout se do nějakého dobrého boje s vřelou vírou a s veselou krví, přijde o ně v klubku ohavností a intrik, a zbude-li mu aspoň čisté srdce a mysl poněkud jasná, prchá na konec, ničím tak nezhnusen jako člověkem. Proto toho nejmoudřejšího, nejkrásnějšího, nejužitečnějšího dosahuje se tak hrozně obtížně a zřídka: trochy filosofického klidu a soucitného pochopení. Jak je to krásné, nedati se zmásti lidskými slabostmi, jejichž intensivní kulturou je moderní pořádek, a viděti líc, když se mluví o rubu a viděti rub, když se mluví o líci. Žel, člověk dnes méně než kdy dříve dovede se obraceti ke své pravdě tak neodvratně a rozhodně jako bylina ke svému světlu. Žel, tolik ohavných a zbytečných věcí mate a znetvořuje naše pudy! Ale, jaký by to byl život, kdyby lidské oko naučilo se spočívati nejprve na každé volné bylině, na každém volném živočichu, na celé volné přírodě jako na článcích nejzázračnějšího řetězu a pak dovedlo a mohlo stejně spočinouti i na člověku...

Stojím na valu. Na levo nad poli řinší skřivan nepříliš vysoko a brzy klesá mezi hroudy, aby se za chvíli vznesl — opět toliko na krátko. Obzor na levo zahaluje hustý, sotva průsvitný kužel dýmu nad Brnem a jeho předměstími. Na pravo jsou naše kopce. Obracím se rychle k nim, ke svému moři. Počítám ty jeho vlny, jimiž jsem se všemi již proplavil. Dědiny na lysinách vzhlížejí velmi nevinně. Naproti šedá skála Šumbery vyhlédá z temného větvoví poněkud divočeji;

jsou tu ovšem ďáblova kopyta ještě dnes vidět v bělošedém kamení.

Těch kopců a těch strání! Jak jim blahořečím! Neboť dobře vychovaný a kultivovaný lidský mravenec z města zastavuje se obyčejně na jejich úpatích a urovnaných cestách, ta podivuhodná bestie, doma krotká, že s ruky žere, ale venku zlá a divoká, která spásá všecko kvetoucí, udupává a znetvořuje veškeren křehký život a ze vzduch, vůní a zeleň odměňuje se mastnými papíry, ohlodanými kostmi, vaječnými skořápkami a pomerančovou kůrou. Kdyby nebylo těch našich strání, které udržují sváteční proudy městských mravenců a vší v určitých, skoro všude spodních řečištích, byl by snad dávno již z mého zeleného moře ohavný, páchnoucí močál, kde ani žábám nebylo by volno, a já bych tu byl nerozbil svůj stan vděčného nomáda...

Chráním se pohledem za sebe a obracím tvář stále ke vzdálenějším vrcholkům, po nichž chodí zpravidla jen myslivci a sběratelé darů země, kteří patří jaksi k lesu již jako slepýš nebo veverka. Cítím za sebou město naplňující obzor, nepřítele ponurého a ohyzdného, ukrutnou ville tentaculaire, která natahuje ponenálu svá šupinatá a dýmající chapadla až ke prahu našich lesů. Od Žabovřesk Kominem, od Králova Pole Řečkovicemi, od Husovic Obřany, od Židenic nahorů ke Kiajdovce sune potvora své hladové sosáky a vzduch, svěžest, mízu, barvu odnímá hltavě všemu živému i mrtvému a vysílá vzhůru legiony svého útočícího a obléhajícího hmyzu.

Zde je pomezí, a já tu dnes přecházím jako zbylecká stráž po nepotřebném valu. Skřivan je opět nade mnou, a připadám mu jistě stejně směšný jako on mně v tom šerém ranním chladu. Moje myšlenky se dají se mezi městem a lesy, vracejí se k lidem a marně obírají se lítostí nad tím, že lidé nejsou tak

samozřejmí a krásní jako rostliny a živočichové v našich lesích. Od vrásčité hrušně, velmi majestátně rozložené nad šípkovou stěnou a sleželou trávou, vidím daleko dole nad dráhou rozbrázděnou dlaň oplotěné zahrady mistra Banďoucha, který také potřebuje již sluníčko. Je to rovněž člověk z pomezí.

Ano, stojím na pomezí. Před sebou mám lesy, které miluji, a za sebou město, které potřebuji, ohyzdné město, kterého nikdy nebudu milovat. Ale je mi při tom dobře. Stojím na pomezí, poněvadž dieu le veult čili poněvadž tenhle kompromis je můj osud. A stojím tu rád, poněvadž považuji za nejvyšší moudrost pochopiti smysl svého osudu a nedati se zmásti touhou po osudech jiných.

Když člověk již jednou získal tak nebo onak trošku kultury a sensibility odlišné od průměrného cítění civilisovaných křesťanů a publika z divadel, kinematografů a soudních síní, je to také hřivna, které neradno zakopávat. A, nemá-li valné ceny pozlátko, které se lepí na všednost, nebo erudice, která se cpe do prázdného sudu, nebo maska, která se uhlazuje pro společnost, skutečná kultura zmnožující a osvobozující schopnosti mozku, srdce a nervů není věru k zahození. Poskytuje nám především možnost pochopiti a milovati lidské dílo, ono skutečně lidské dílo, jehož sláva dotýká se nejen hvězd, ale hlavně i našeho vlastního srdce a vědomí, nejsme-li zcela tupí. Neboť, i když víme, že lidský živočich je zpravidla nepříjemný tvor (a snesitelný druh tak vzácný a přítel ještě vzácnější!), lidská práce není všecka tak ohyzdná, marná, bezútěšná, jak se zdá dnes často otrokům kapitalismu. Díla lidského umění a lidské techniky budí v nás dosud také city čisté a drahé; jsou umělecké a technické zázraky, před nimiž zastavíme se zcela tiši a omámeni jako před srnou, která se náhle vynořila z houští na stezku, nebo

před třešní, která nám rozkvetla přes noc pod okny. A, usmiřuje-li nás dílo přírody stále znovu se životem vůbec, kdykoli nás zabolí a my prcháme v lázeň lesní samoty, usmiřuje nás veliké dílo lidské s lidmi, plod genia přece jen kolektivního, jehož aspoň drobet je konečně v každém člověku. To stojí za to, abychom nevzdalovali se docela výkvětu lidské práce, nýbrž naopak, bylo-li nám dáno jednou milovati jej a rozuměti mu, abychom hřivny, kterou je pravá kultura, užívali k prohloubení svého pochopení a své lásky. A to také, jen to ostatně, stojí za to, že jsme navždy opustili stav primitivní, po jehož zdraví, prostotě a bezprostřednosti nejednou se nám zastesknc.

Ostatně, pozorujeme-li značnou tupost a lhostejnost dnešního davu k přírodě a jejím bytostem, snadno nás napadne otázka, zda i my, kteří přistupujeme k přírodě s očima otevřenýma a s milujícím srdcem, nebyli bychom sami, ne-li stejně lhostejní, aspoň méně citliví k jejím krásám a poučením, kdyby ona kultura nebyla bystřila náš zrak a zjemňovala naše nervy.

Tolik je jisto, že kultura, které podrobují tě leta styků s uměním, s myšlenkami a s lidmi, neolupuje nutně člověka o tu míru prostnosti, čistoty srdce a svěžesti nervů, které je třeba k láskyplnému a plodnému životu s přírodou. A naopak: Život venkovský nevede nutně k úpadku sensibility a intelektu, k takovému zdrsnění, jímž hyne smysl pro rafinovaný výraz umělecký, pro odstíny myšlenky a pro složité povahy. Záleží všechno na sklonech, na předchozí výchově a na vůli individua. A ovšem často i na jeho hmotných prostředcích. Ale jako kulturní člověk nemusí se nutně státi „měšťákem", tak člověk venkovský nemusí se státi „sedlákem." A „zapadne"-li někdo pro ty, s nimiž se povaloval v kavárnách a chodil po pitkách, neznamená to ještě v době dopravních pro-

středků poměrně dobrých, že se stal divochem a tupcem, třebaže nenavštěvuje pravidelně divadel a koncertů a nečte všech polemik, bez kterýchžto věcí nedovede si leckdo představiti důstojného života...

Sestupuji s Hradiska úzkou pěšinou k řece. Rychlík právě přeletěl. Blíží se jedenáctá. Ale po slunci ani památky. Věru, možno se jíti ještě ohřát...

Mistr Bandouch opravuje cesty, a já jdu přiložit do skleníku. Usedám u posledních hyacintů a dávám se do snění.

Sním o zeleni a čistotě měst zahradních. O jejich klidu a ladnosti. Myslím na snahy zalesňovací a ony okrašlovací, jež mají dobrý smysl a jejichž hlavním prostředkem je strom. Něco se počíná hýbati. Jakési tušení toho, jak sladko by bylo ztraceným synům na srdci matky. Ale, jak nepatrné je tohle vše před strašlivým problémem, který se jmenuje Město! Nějaké maličké chybičky se napravují. Tu a tam někdo se zachrání. Ale hlavní chyba trvá, otrlý nepřítel tuční dál z nevinné krve a stále je na číhané; obluda nepřichází ani o jeden jedovatý svůj zub, ani o jeden dráp dřících svých spárů. Činí-li se tu a tam něco pro hygienu těla, pro hygienu ducha nečiní se nic, ponévadž všecko to naše lidové osvětování neznamená nic tam, kde vše, co má skutečný vliv na lid, jest pouze odpadkem se stolu užívající třídy.

Sana mens in corpore sano. Jak vyobcováno je toto staré heslo z naší společnosti! A jak se zapomíná, že sana mens je napřed a corpus sanum až pak, ponévadž nezdravá mysl ve zdravém těle je tisíckrát nebezpečnější než nezdravé tělo s myslí zdravou.

Je to častý, známý, všední již případ: Obec vysází na své periferii alej okrasných nebo ovocných stromků, často s potížemi, ale jednou přes noc dva, tři ne-

opeření dvojnožci, opilí zlobou nebo alkoholem, zpřelámou stromky a zničí tak dílo, jež utěšeně vzrůstalo. Povídám, všední případ, nepatrný na pohled: pětiřádková lokálka zaznamená jej v novinách a škůdci, jsou-li dopadeni, odsedí si nějaký ten trestíček. Ale mně každá jiná vražda je pochopitelnější a snesitelnější. Ale mně tento ohavný akt zloby symbolisuje celé ďábelské dílo města, charakterisuje mrzkou povahu útoku, jímž město žene na venkov, na půdu venkova a vše, co na ní žije. Jen lidé, kteří prošli přímo nebo nepřímo městskou školou života, jsou schopni takové surovosti, a takové zlomení několika stromků je toliko počátek jejich zločinecké kariéry.

Nikoli, tak dlouho bude marno obepínati města pásem zahrad, luk a lesů, chceme-li docíliti krásného přechodu z města na venkov, dokud město samo bude palcništěm pro mikroby zkázy a neřesti. Město musí přestat býti tím, čím jest, v městě samém musí býti zasazena smrtelná rána puchu, špíně, zločinu, bídě hmotné i duchovní. Prvním krokem k tomu bude snad jednou radikální oddělení města továren, dílen, kanceláří od města domovů, ateliérů a studoven, které se stane městem zahradním. Anglosaské plemeno to již zkouší.

Nicméně doba, kdy město přestane býti nepřítelem, je dosud utopií. Ti, kdož námi vládnou, i když jsme nejsvobodnější, mají zájem na tom, aby město rozněcovalo dravé vášně a ziskuchtivosti. Sklízejí úspěchy vyděračské politiky, kterou město založilo a vypěstovalo k dnešní obdivuhodné ohavnosti. Posuzovati tuto lupičskou politiku hospodářskou i národní, ovládající svět, znamená otřásati platnými řády, jak říká státní návladní, který má ostatně pravdu. Neboť náš hospodářský pořádek je základem a ospravedlněním tohoto moderního loupežnictví, velmi rozvětveného všemi

stavy a třídami, jež vyhazuje za děla a vojáky miliardy, za které daly by se zříditi velkolepé podniky hygieny tělesné i duševní, schopné proměnit tvářnost světa v poloviční ráj. A lupičská politika sahá od shora až dolů celým naším životem a stojí tolik peněz, že nezbývá žádných pro zdraví a kulturu. A, mluví-li se, řeční-li se dnes tak často o miliardách, které sežene militarism, mělo by se stejně mluviti i o jiných vyhozených penězích, na příklad o milionech, které stojí volby, jiný projev téže vášně...

— Osobní již jeí. Půjdeme k obědu. Ale ještě mi, prosím vás, postříkejte růže!

Mistr Bandouch probudil mne bohudíky z nedovolených myšlenek.

IX

AKVARIUM

Jaro jest zajisté ona chvíle, kdy příroda vlichocuje se i do srdcí nejzatvrzelejších. I ti, kdož chodí denně mimo ni hluší a slepí, prohlédnou na jaře, byť i jen na okamžiček, pocítí nějakou radost nebo úlevu, podiví se náhle krásnému zázraku. A ti, kdož milují přírodu a vnímají jaro v celé jeho hloubce i šíři, kochají se tímto velebným přílivem zeleně, květů a zpěvů jako malou splátkou na věčný slib lidského štěstí. Neboť na jaře všecky radosti jsou veselejší a všecky bolesti mírnější; bída narovnává svá shrbená záda a stáří vyjasňuje se vzpomínkami.

Jako žena v šestnácti jest i příroda nejmilejší na jaře, a to pro její svěžest a čistou veselost. Nepodceňujeme při tom půvabu horoucího léta a prahnoucí vášně schlazované v hlubokém lesním stínu, ani půvabu jeseně, trochu perversního, který k hříčkám lásky poněkud již rafinovaným způsobem přimíšuje bolest a nervosní chvat, ani konečně studeného půvabu zimy, která obsypávajíc všecko sněhem nebo jiním dovede milosrdně přikrýti bílou pohádkou život nejzpráhlejší a nejzuboženější. Ale mluvíme o „věčném jaru" a nikoli o věčném létu, poněvadž i kdyby mezi námi nebylo žádného jiného rozdílu, již pouhá představa svěží a kypící zeleně mladé vítězí u nás.

Na jaře snaží se lidé nejvíce, aby aspoň nepatrný úlomek přírody urvali a zanesli do města a do příbytku; jarní květiny dovede skoro každý pojmenovati, letních již nikoli. Abychom jara nezapomněli, vnášíme drobty přírody do měst a domů. Připomínají nám,

co jsme kdysi milovali a navždy ztratili, nebo, co milujeme, aniž toho dosíci můžeme. Parky a sady, květiny na záhonech, v oknech, na balkonech a stolcích, ptáci v budkách, v klecích a volierách — toť příroda měšťáků a otroků, příroda poloumělá a uvězněná, a přece příroda přinášející tak často útěchu ubohému lidskému srdci.

Ovšem, víme všichni, že není to vždy láska k přírodě a touha po ní, jež věznÍ ptáka v kleci, květinu za oknem. Vedle mnoha jiných úloh mají tyto drobty přírody i úlohu laciné dekorace, často velmi lhostejné tomu, kdo jimi dekoruje svou existenci — k vůli jiným. A zdá-li se nám někdy ta okolnost, že lidé tak rádi dosud dekorují své bytí v životě i smrti živými produkty přírody, jako znamení úcty k přírodě, nesmíme zapomenouti, jak lidé povšechně na druhé straně jednají s přírodou barbarsky, jak ji zohyzďují a oklešťují, jak ji drancují, tupí a ničí, jak ji moří a — jak ji napodobují z plátna, z vosku, z mýdla, bůhví z čeho všeho!

Pozorujeme-li davy, procházející velkými skleníky botanických zahrad a mimo klece zahrady zoologické nebo zvěřince, seznáme, jak odcizena je většina lidí přírodě. Neboť zájem, jejž u nich vzbuzují poměrně stejně klece s opicemi jako voliéry s domácími ptáky, není projevem lásky, nýbrž zvědavosti, která pozoruje neznámý život spíše s údivem než s pochopením.

Zvědavost jest ovšem i u těch, kteří přírodu chápou a milují. Jedni chtějí vědecky proniknouti všecky její taje; druzí chtějí ji aspoň důvěrně znáti jako milenku. Vždyť nikde není vedle celku tak mohutného každý sebe menší detail tak zajímavý. O kolik hlubokých a krásných poznatků obohatili se lidé pozorováním včel a mravenců. Knihy byly o tom napsány, a tyto

knihy jsou sladké a zdravé jako hrozny a jabika. A co vše spatřili lidé ozbrojení mikroskopem!

Pro zbožné laiky, pro ty, kterým stačí rozuměti hlasům ptáků a lesů, kteří s otcovským pohledem pozorují své včely, kteří před mravenčím hnízdem myslí na sociální utopie, pro ty prostě, jímž příroda je částí jejich bytí, pro ty zejména byl, jak se zdá, vždy zvláště přitažlivým a vábným poloutajený život u tiché vody i pod její hladinou. Především drobná jezírka a tůně s průzračnou vodou, se žlutými kosatci na pokraji a s bílými lekníny a žlutými stuliky uprostřed. Co jest kde v přírodě s poesii delikátnější, křehčí a něžnější?

Jděte třeba k polabským tůním. Jaká rozkoš v krásný den pod několika stromy uprostřed luk pozorovati v křišťálové vodě hluboko u dna hejno okounů! Nebo kropenatého dravečka, štičku zcela drobounkou, která v malé zarostlé struze vyplovala na polo potopený vejčitý list a hřeje se spokojeně v slunečních paprscích! Při trošce opatrnosti do dlaní ji chytnete, tak je omámena štěstím a pohodou.

Nezkalený vodní život je tak zvláštní pro nás, kteří žijeme ve vzduchu, a tak krásný zejména pro ty, kteří se dusí ve smrdutém mraku městské atmosféry. Což nebylo malým dobrodiním pro lidi, když jim bylo pomalu umožněno právě tento život — a právě tento život nejlépe — přenésti do pokoje. Jezírko do sklenice!

Jmenuje se to, jak známo, akvarium, a je to za jistých okolností malý zázrak. Do čtyřech skleněných stěn, jen když nejsou příliš těsny, můžeme umístiti zlomek sladké přírody, která, dáme-li jí trochu slunce a vzduchu, vyniká nade všecky způsoby přírody přenesené do příbytku svou přirozeností, svěžestí a zají-

mavostí. To už není ani vězení; to je skoro volná příroda en miniature.

Ovšem akvarium, to není těsná láhev s linými „zlatými rybičkami", které se krmí „mravenčími vajíčky" a jimž se dává denně čerstvá voda.

Kus domácí nebo exotické vodní přírody, jejž přenášíme do skleněné nádržky, musí býti úplný a logický, má-li nám působiti pravou radost: uprostřed zeleně ve stálé vodě musí žíti vodní tvorové jako doma, jako v malé tůni české roviny nebo japonského ostrova. Správný poměr vody k rostlinstvu a živočichům je conditio sine qua non, je záruka zdaru; ostatek vykoná za nás ranní slunce a přiměřená potrava, s kterou se neplýtvá. Několik centimetrů písčité nebo rašelinné země, přes ni vrstva nepropraného a pak vrstva propraného písku, toť dno, do něhož zasadíme přiměřený počet rostlin; rybek chováme jen tolik, aby na každou přišly aspoň dva litry vody. Není-li ničeho mnoho ani ničeho málo, musí náš malý svět za skleněnými stěnami utěšeně růsti, kvésti, prospívati. O podrobnostech ostatně poučují laciné knížky, jichž zejména Němci, lidé důkladní, mají spoustu.

Správně zařízené a umístěné akvarium vyhovuje všem, kdož chtějí míti doma kousek přírody: je skutečnou přírodou, do níž nahlížíme však jako do jiného světa, je jasnou ozdobou příbytku, je zřídlem intimní zábavy a nejednoho poučení. Posiluje lásku těch, kdož přírodu milují; nakloňuje přírodě znova ty, kdož se jí odcizili.

Velké společenské akvarium hodí se nejlépe pro lidi majetnější, kteří se chtějí jím baviti. Zařízeno jako domácí tůň, může se státi nejvkusnějším divadlem rozmarných episod. Hladinu pokrývají listy menšího leknínu nebo stuliku, chomáče trhutky, koberce různých okřehků. Nad hladinu vynášejí špičaté listy žabník, šmel a ší-

patka; pod hladinou rostou zdrojůvky, rdesty, kroučeně, stolistky a růžkatce. V tuto různě odstíněnou zeleň můžeme nasaditi skoro všecky druhy domácích rybek, hlavně máme-li dobrý vodotrysk, jenž poháněn elektrickým motorkem pracuje ve dne, v noci. Dbáme jen, aby rybky byly k sobě v přiměřené velikosti, to jest, aby všecka čeládka dravá a příliš divoká representována byla exempláři co nejmenšími a pokojná stvoření byla poněkud větší. Snesou-li naše čivy trochu toho boje o život, nasadíme do nádrže ještě větší počet zcela drobných běliček, jelců a střevlí, jež se drží pohromadě a podnikají v hejnu procházky po celém akvariu, jsouce tu a tam předmětem zdařilých útoků našich dravců, z nichž zejména okoun (měří-li 3 cm., jest již dosti veliký) libuje si v lupičských výpravách. Jakmile rybky zvyknou si na nový domov, a k oknu obrácenou stěnu akvaria povléknou drobné řasy jemně zeleným závojem, jenž dodává celku jednotný tón, můžeme před takto upraveným jevištěm proseděti celé hodiny na své židli.

Tato domácí příroda ztrácí v zimě ovšem svou bujnost, svěžest a lesk. Chceme-li tomu zabrániti a můžeme-li v pokoji, kde akvarium stojí, udržovat po celou zimu přiměřenou teplotu, vysázíme nádržku rostlinstvem exotickým, jež dodává zejména příroda japonská. Pak vodní naše krajinka zelená se po celý rok.

Máme k tomu cíli kosatce, jež kvetou pestře jako orchideje, obrovské šípatky, vzácnou kapraď, neurčenou dosud colocasii s velikými nádherně sametovými listy, vděčný druh šídlatky s vlasy přes metr dlouhými, miniaturní stulík s listy průsvitnými a jemně zelenými, různé dousky, kroučeně, chebule, šáchory a populární již zakrutichu (vallisneria spiralis), která nechybívá v žádné nádržce.

Udržujeme-li vodu v akváriu přiměřeně teplou pro exotické rostliny, pak jest ovšem konec s většinou rybích dravečků domácích i cizích, kteří milují chladnou vodu a jest nám pohlédnouti se i po exotických rybkách, z nichž rájovec, jenž se dá ochočiti jako koté, jest již rovněž značně populární.

Tropické rybky množí se však většinou v dobrých akváriích. A proto ten, kdo chce pozorovati i tuto nejzajímavější kapitolu vodního života, musí jíti dále, než kam sahají možnosti společenského akvaria pro zábavu. Musí se zařídit na chov, který se někdy vyplácí, ale vyžaduje řadu menších nádob, dosti péče a různých vědomostí.

To jest však již jiná kapitola, v níž ostatně dalo by se vyprávěti mnoho věcí ještě krásnějších. Ale k chovu rybek musí každý dospěti sám, pomalu, skrze zkušenosti s akváriem společenským.

Nejen však ve velká, poměrně drahá akvaria společenská, ba často lépe a snadněji než v tato možno vkouzliti rozkošný vodní život i do menších nádržek, jakými jsou na příklad čtyřhranné sklenice akumulátorové, jež se teď hojně prodávají.

Jakou ozdobou mého pokoje bývala kdysi malá, asi 20 cm měřící štička, kterou jsem usadil v podobné nádobě, kde bylo na dně jen trochu čistého písku a pěkný keřík tmavozelené *Cabomby*! Měl jsem to zvíře raději než svou nejmilejší černou kočku. Stála stále na jednom místě uprostřed nádoby, zachvívajíc rychle a nervosně několika ploutvičkami a mrskajíc někdy hnědým okem po nezvyklém zjevu. Krmil jsem ji živými žížalami, jež mi rvala z prstů.

Měl jsem to zvíře raději než svou nejmilejší černou kočku...

X

NATURALISM

Chytří lidé, kteří nejsou pohodlní, běží-li o zisk, ale zcela líní, běží-li o něco, z čeho pro ně „nic nekouká", nazývají často pohodlným každého, kdo miluje práci bez ohledu na zisk, který z ní má, a právě proto nepospíchá s ní, kdo touží po životě tak umouzelém, že jako nejposvátnější desku zákona klade si rovnici: práce — rozkoš. Nevadí: také země, veliká učitelka, rodítelka, pracovnice, dává si na čas, když chce vykonati dobrou práci, a je někdy tak pohodlná, že člověk, který ji miluje a čeká na její dary (i ty krásné pouze, i ty užitečné také), stává se nervósním. Na příklad v takový vlažný a podmračný den s počátku dubna, jako je dnes.

Řekli byste v takový den, že země odpočívá, že je unavena onou sladkou únavou, která na jaře zmocňuje se i člověka každého po větší námaze, až každý pohyb bolí i každá myšlenka. Ale v březnu a počátkem dubna nevynaložila země ještě ani tolik síly, aby k životu probudila naše doubí a habří, na nichž visí a chřestí dosud staré hávy rysavé a zkadeřené. V tu dobu a ve dnech pošmúrných je země spíše rozespalá ještě. Patří k oněm pohodlným, kteří neskáčou rovnou z postele, sotva otevřeli oči. Dá si na čas, než povstane, obleče se a umyje v první jarní bouřce. Ač ptáci po celý den ani vteřinu nemlčí, země nespěchá s konečným procitnutím: otevře oči v den slunečný, mžiká, mžiká, a sotva se slunce schová za šedá mračna a oblaka, už zas jakoby spala. Je to jen polospánek, plný veselých ranních snů, při nichž se převaluje z boku

na bok, ale trvá to dlouho, dlouho, hanebně dlouho někdy. A já si myslím, že je v tom i mnoho moudrosti, rozvážného strachu před nočními mrazíky májovými, které ad oculos dokážou nám někdy, jak málo platnu může býti práce kvapná.

A že jsem si již zvykl s tou svou zemí všecko prožívati a že nepřeji si nic jiného než míti radost, když ona je veselá, a zlobiti se, když ona je mrzutá, a býti ospalý, když ona dřímе, jsou dnes pod šedivými nebesy i moje gesta velmi pohodlná. Mistr Bandouch je ve městě, nikdo mne tedy nehoní, a tož odkrývám velmi pomalu a velmi rozvláčně růže, které ohnuty odpočívaly pod chvojím dosud zeleným. Mám radost, že jsou skoro všecky hodně zdravé a čiperné již, ač teprve loni stěhovaly se sem, na kopec, který vyhlížel tak nehostinně, že se nám až smálí. Už tu máme vodu, a dr. Koželuha, který se nám nejvíce smál, měl by se za měsíc přijíti podívat!

Za měsíc all right! Za měsíc budeme už zelení. Teď jsme ještě šediví a hnědí, rozespalí a neumytí jarními dešti. A moje myšlenky jsou také takové šedivé skoro. Četl jsem nedávno veliký rozsudek smrti nad naturalismem jménem idealismu. A to mne dojalo.

Jednalo se ovšem o doktriny, o vědecké doktriny. A po těch, upřímně řečeno, již dávno nic mi není. Odpusťte, je tomu asi takhle. Člověk shání se tak dlouho po moudrosti svých bližních, dokud nenajde moudrost v sobě. Pak, není-li dogmatik, přeje každému jeho moudrost jako čárky na pivním tácku, a chce toliko, aby i jemu bylo přáno, což jeho jest, a přáno ovšem cele a upřímně, nikoli pouze pokrytecky, s onou liberální maskou za kterou je nadutá člověčina, která považuje za blázna nebo pitomce každého, kdo nevyplňuje svůj život dobrými obchody (třeba že dobrý

obchod udělá rád) a neomezuje svých požitků na dobré plzeňské a hezké děvečky (i když jimi neopovrhuje jako doktrináři abstinence). Pak možno s kýmkoli pokouřiti si z dýmky míru. A pak také každá doktrina učená i neučená stává se člověku velmi lhostejnou a doktrina učená se všemi ismy ještě více než neučená, poněvadž neučenou buduji lidé obyčejně z toho, čím se v životě řídí, kdežto učenou z toho, čím se neřídí. A ještě studenější, nejstudenější je poměr k myšlence veškatulkované, když se člověk spojí se zemí a s přírodou a počíná s ní býti jedno tělo jako syn s matkou v době těhotenství. Neboť, čím může býti člověku veškera moudrost lidská, když v mozku, v krvi, v nervech má moudrost země, když nevyrozumoval si, nýbrž cítí všemi smysly, že v podstatě jest v malém totéž, co země ve větším, a vesmír v ještě větším? Ale...

Ubližuje-li se nespravedlivě a laje našim láskám, nu, tak se bouříme.

V poslední době bojuje se u nás opět prudčeji ve starém sporu o biologii. Mne, laika, zaujal tu a dojal konec polemického článku dra F. Mareše: Psychologie bez duše, psaný, zdá se, pro publikum.

Lidské duše, upotřebující člověka za prostředek ke svým účelům, usilují — praví se tu — od počátku ochromiti jeho vůli a pokořiti jeho osobu. Snaží se držeti lidskou osobu při zemi a spoutati její vůli. V tom jim pomáhá naturalism, poněvadž hlásá nezměnitelnou nutnost přírodního dějství, trpné přizpůsobení se daným poměrům. A doslovně: „Naturalism, zvláště v odrůdě materialismu, jest blízký příbuzný semitské theologie. Výtvor mysli, nevěřící v sebe samu a hledající oporu v pánu nad přírodou, myšleném tu jako „věčný zákon přírodní", proti němuž člověk nic

nemůže. Strhuje člověka dolů a drží při zemi, připomínaje mu stále jeho anorganický původ: prach jsi země. Vývojová theorie v ponětí naturalistickém vykládá život jako cosi mechanicky povstalého bez zasahování zvláštního životního činitele: člověk stejné kvality jako zvíře, jen něco větší mozkový plášť; připomíná člověku stále bestii... Celý naturalism jest proti povznesení člověka nad přírodu; přirozený spojenec všech mocí antikristových, bránící povýšení člověka za syna božího..."

Opakuji: nezajímají mne doktriny a, co se zde praví o naturalistické doktrině, je mi stejně lhostejno jako to, co někde jinde říká se o vitualismu. Ale dr. Mareš mluví trochu neuctivě o mých láskách, boří v mém chrámu, kde já chovám se velmi pokorně, vidí můj svět choditi po hlavě.... Oh, toho zmatku!

Oh, toho zmatku, který je na druhé straně! Neboť na mé straně šumí lesy. Svitava poskakuje a pění se na balvanech, růže, které jsem odkryl a postavil pěkně, mají veliké puky, mistr Banďouch co nevidět přijede, pochválí mne a svede na jeden džbánek, z něhož budou tři nebo čtyři. A zítra ráno zasvítí slunce, poněvadž teď už se to tak střídá, a já se ztratím v lesích a nebudu již mysliti na dra. Mareše, který je idealista.

Bude mi dobře a budu cítiti a věděti, co vždy cítím a vím v den slunečný v lesní aleji a co jest asi toto: Kašlu na všecky lidské moci, které mi nemohou o nic více než kterémukoli domýšlivému pánu přírody, jenž nad ní „panuje" právě tolik, co já. Lidské moci nemohou ochromiti mou vůli k životu, ve kterém jsem věren sobě samému, jako nezabrání na jaře ledům, aby se rozpukly, lesům, aby se zazelenaly, ptákům, aby se rozezpívali. Mohou mě znásilniti, ale nemohou mne

pokořiti, poněvadž jimi opovrhují jako zrádci země a života. Tyto černé lidské moci nejsou tak protikulturní, jak se říká, neboť kultura, rozum, umění, jsou dle okolností výborní jejich sluzi. Zjemňují někdy tak, že seslabují. Skutečný nepřítel černých moci je spíše zdravý a sebevědomý pud, vůle, ano, vůle k životu nejplnějšímu, vůle ke svobodě, vůle k poznání, vůle k heroismu, kterou ve svých mezích má všecko živé, která se projevuje jako nezměnitelné přírodní dějství u každého zdravého organismu, a jest jeho krásným osudem a sakramentskou nutností, pokud lidská moc — a nemusí býti k tomu ani tak černá — nezasáhne a nepodlomí jeho zdraví. A čím blíže zůstáváme při zemi, u země, se zemí, tím lépe slyšíme a chápeme ohromný chorál tohoto ano k životu, jejž černá lidská moc může tu a tam porušiti, jehož však nemůže umlčeti. To opovržení, které i dnešní svět ještě mívá pro to, co jest „při zemi", je z pověry, z pověry, z které nejvíce těžili kněží všemožných bohů, povzbuzujíce vše, co smysl života kladlo nad zemi a mimo zemi, co odvracelo člověka od poučení, která dává země, aby snáze uvěřil poučením, která dávají mocní, černí mocní se svými černými sluhy. Kdybychom se nebyli přizpůsobovali tomu, co domněle bylo nad zemí, kdybychom byli mohli od počátku „přizpůsobiti se daným poměrům", to jest zemi, nebylo by lidstvo prodělalo vývoj tak bolestný, tak diktovaný černými mocnostmi. Není pro nás nic kromě země a všeobecných fakt přírody čili přírodních zákonů, jimž se přizpůsobiti, s nimiž se shodnouti, v jejichž smyslu pracovati je nejvyšší moudrost, které ve skutečnosti podrobuje se všecko, co je nezkaženo a nezmateno a nezmrzačeno ve jménu boha nebo imperatora nebo kapitálu. Jsme prach země jako bylina a jako živočich. Ale jaký prach je toto všecko, jaký, ať již povstal a zablýštěl se jakkoliv!

Je to tak hrozně jedno, říká-li se bůh nebo pan nad přírodou nebo věčný zákon přírodní nebo — nejmoderněji tedy — zvláštní životní činitel. Každé toto slovo říká totéž: že o tom prozatím nic nevíme. A proto žádné z nich nezušlechtí člověka, nezkazí-li ho ještě více.

Jsem člověk, stržený dolů. Obdivuji se hmotě a jejím květům, z nichž za jeden se považuji. Nepřipomíná-li mi člověk zvíře, říkám bohužel. Neboť mám jediný poměr k živočichům i k bylinám: obdiv. Nemohu se jim dosti vynadiviti, zejména těm, které žijí na svobodě neporušeny člověkem. Divím se ostatně i nerostům. S krásnými oblázky na břehu řeky hrál bych si jako dítě, japonské dítě. A, jsem-li někdy smuten, mrzut v životě, věřte jen proto, že nemohu se k a ž d é m u č l o v ě k u obdivovati tak jako lani, která vyšla do aleje, nebo pěnkavě, která hnízdí na zemi pod keřem, nebo divizně na kamenité stráni. Oh, proč jen proud života nečiní z lidí věci tak krásné jako jsou křemeny, které unášel proud řeky! Člověku měl by býti stále připomínán aspoň živočich (brrr! dr. Mareš říká: bestie!). A srovnávání osla s pitomcem, straky s chmatákem, lišky s chytrákem, vůbec toto ohavné snižování zvířat mělo by býti považováno za smrtelný hřích...

Jsem tedy člověk strašlivě dolů stržený. Ale za nic na světě nechci se povznésti, je mi dobře — tedy spojenci Antikristově. Jako syn boží visel bych, ubohá lidská duše, mezi nebem a zemí, deklamoval bych patheticky staré báje (o Prometheovi třeba), abych si dodal kuráže: neboť bylo by mi trochu úzko. Ale jako dítě Antikristovo mám v sobě celý vesmír a tuto slávu shledávám docela v pořádku...

Tak nějak budu si to tedy mysliti zítra zase. Půjdu do Černých žlebů za Myší dírou: objevil se tam prý

horský jelen, jelen a laň. Uvidím-li je, zapláču v prvním okamžiku, že nejsem jim podoben, a že by prchali, hrozně prchali, kdybych se přiblížil. Ale pak se rozpomenu, že konec konců jsem přece jen nějaká přízeň jejich — trochu vzdálená ovšem — a uminim si, co nejvíce se jim podobati, tak důstojným býti jako toto vznešené zvíře.

XI

KINO

O něco jsem opět bohatší. Uvelebil jsem se hezky vysoko nad dědinou v bílé sednici s hnědým dřevěným stropem. Chalupa je stará, ale sedí se mi tu jako hradnímu pánu. A pěkně zaklepat musí, kdo chce ke mně. A nepouštím každého a nevpouštím kdykoliv. Až mne potkáte, uvidíte, oč mám vyšší podpatky, a že toliko odpovídám na pozdrav. Ode dneška, 11. dubna, jsem gratseigneur.

Pomenší okna v tlustých zdích, jedno v protější stěně zcela malé jako vikýř a záhadné, vedoucí do dvorka, z něhož viděti toliko omšelý a rozpadávající se vchod do starého sklepa, pak ta podlaha úctyhodně strouchnivělá v koutech a ta kamna do šířky rozložená, a ty hnědé trámy na stropě a vůbec všecko — docela dobře mohlo by to býti ve hradní věži. Byl by to ovšem hrad, o němž všeliké pověsti kolují po kraji. Hrad demokratického, ale samotářského aristokrata, přistěhovalce, jehož pravidelný krok, nekonečně se prodlužující, slyšán bývá často po celé dni a dává oporu pověstem o zločinech, které se vymýšlejí, a o zlém svědomí, které štve. Tohle ostatně usoudili pobožné ženy z lidu i o lesních toulkách hradního pána, který již svými knihami stal se podezřelý.

Nevadí. Informovaní lidé vědí, že tu nahoře usídlil se člověk, jenž dělá rád všecko na ruby a miluje zbytečné věci, jako jsou povětrné zámky a utopie, sny a myšlenky, básně a rytiny. Je dobře pozdravovati ho zdvořile a žíti s ním v míru...

Takové tedy jsou moje pocity z prvního dne v novém sídle, zasvěceném musám a tichu. Co je však sesiluje ještě, to jest jeho vyhlídka. Rozpomínám se. Opravdu od té doby, co jsem počal vnímati dospělejšíma očima, žil jsem skoro stále bez vyhlídky, beze skutečné vyhlídky. Není to podivné? Není to podivné, že ze svých oken vídal jsem vždy jen městské, předměstské nebo venkovské fasády a zdi, v nejlepším případu kousek zahrady a olšanských hřbitovů? Není to podivné, že většina lidí vůbec obývá byty bez vyhlídky, že byty s poněkud snesitelnější vyhlídkou jsou hned dražší, že viděti z okna do zahrady považuje se za zvláštní milost osudu a okna vedoucí do parku jsou jen privileji boháčů?

Ta okolnost, že byty s vyhlídkou považují se obecně za lepší a hledanější byty, nasvědčuje, že se tuší, jaký význam má vyhlídka. Zná se však celý vliv krásné vyhlídky na lidskou mysl, zná se celý její význam pro dnešní život člověka? Je dovoleno mysliti si, že člověk, který po ranním probuzení, když rozhrne záclony nebo otevře okno, spatří krajinu, která rovněž nějak procítá, nese si do života trochu její nálady? Že nálada krásné krajiny není nikdy tak pochmurná, aby nepovzbudila nějak člověka pro celý den? Mají jistě i všecky sebe čarovnější kraje země své smutné dni. Ale tak smutná jako je ulice v den chmurný, hluboký kanál nečistého vzduchu a smutku, nemůže býti nikdy příroda za ulicemi s jejich bezprostředním utýraným okolím.

Myslím si, že ti ubožáci, v jejichž skutcích není ani trochy ducha a srdce, nepoznali nikdy pěkné vyhlídky. Myslím si, že nedostatek vyhlídky jest jedna příčina vražednosti měst. Co, probůh, může ostatně nositi v sobě člověk, který stále, po celý život vidí před sebou toliko zdi?

Na venkově ovšem, kde pěkná vyhlídka bývá méně vzácná, ožení se také snadněji. Člověk venkovský pobývá pravidelně více v polích a lesích, na zahradách a cestách než doma. Ale i na venkově je vyhlídka něco. Zejména pro člověka, jehož bytost lne stejně k přírodě jako ke krásné knize nebo mapě, a který jako já nemůže na příklad čísti venku v lesích a polích, poněvadž každý, sebe drobnější projev života strhuje k sobě jeho pozornost. S knihou a s obrazy se uzavírám. A tu vyhlídka stává se milostnou kulisou studia...

Mám před sebou pěknou hromádku střech. Ale za nimi, hle, stojí jeden předvoj adamovských lesů a kopců, v popředí s hrstkou políček. Řeknete: To nic není, zahražuje to horizont. Snad. Snad by bylo lepší trůniti ještě výše, uprostřed lesa nahoře na Plazu, a viděti před sebou celé to temné moře vrchů, vzdouvajících se kolem několika světlých dědin. Ale, nešťastníče, který mi chceš otráviti mou vyhlídku, poněvadž sám bezpochyby vidíš oknem po celý den toliko pitomé fasády, z jejichž černých děr vystrkují svá vybledlá tykadla nějací lhostejní a unavení živočichové —: mně stačí to, co mám, a je to jeden z nejlepších šperků mého nového bohatství...

Dnes, kdy zástupy ženou se denně do kinematografů, aby si daly drásati nervy krutými fakty a gesty, krutými a holými, tryskem mihajícími, je skoro vznešenou ctností, sedáš-li hodiny před akvariem, jehož život je zdánlivě tak pomalý, stejný a nudný, anebo u okna s vyhlídkou do polí a lesů, jež moderní slepec vidí rovněž stále stejné. Ale nejsou, věřte, nejsou. Mění se nejen dle ročních dob, jsou jiné každý den, jiné v různých hodinách a v různých osvětleních. A co hlavní jest: hladí pravidelně hebkou, neviditelnou rukou mysl i srdce, uklidňují, smiřují.

A to vlastně chci říci, že šťastni jsou ti, jimž stačí dobrá vyhlídka a kteří nepotřebují kinematografických dramat. Že blahoslavení jsou, kdož dávají přednost divadlu přírody a z divadel lidských vybírají si toliko ta, která jsou uspořádána rukou skutečného básníka, a že na cestě k lůze, ne-li na věky odsouzeni již jsou ti, kdož propadli takovým moderním neřestem jako je dnešní kinematografické obžerství.

Ale třeba hned dodati: Kinematograf za nic nemůže. Je to docela pěkný vynález, a až jednou starý Edison nebo někdo jiný zdokonalí a skombinuje jej tak, že plátnem řítiti se budou výjevy v původních barvách se všemi slovy a zvuky, bude to vynález ještě pěknější. Jako moderní stroje, jichž používáme k výrobě, ty malé, ani ty veliké, ty prosté, ani ty nádherně složité nemohou za to, že žravost průmyslníků velí jim vyráběti věci mizerné a ošklivé, ač většinou dovedly by vyráběti dobře a vkusně, tak ani kinematograf nemůže za to, že dělá peníze pro ty, kdož se neštítí počítati obratně a nesvědomitě se zkaženými instinkty davů.

Před lety, kdy sláva kinematografu teprve počínala a počínala dobře, věnoval mu Remy de Gourmont v Mercuru de France jeden ze svých roztomilých „epilogů". Vzpomínal si tu něžně na keříček, jejž při kinematografickém představení viděl chvěti se kdesi u vodopádu niagarského. Lahodilo mu, že může pozorovati velikolepou přírodní podívanou americkou pohodlně a lacino, aniž hne se ze středu Paříže, a že při tom může pozorovati i takové detaily, jako je tichý zápas malého keříku s velikými živly.

Tu bylo skutečně jádro půvabu, jejž jsme všickni nalézali v prvních kinematografických divadlech, dokud poctivé přírodní snímky měly převahu. Bylo by se dalo takto pomocí kinematografu lacino cestovati, skoro

stejně lacino jako v panoramatu, ale mnohem důkladněji. A já nevidím přílišného rozdílu mezi takovým „cestováním" a povrchním turistickým pobíháním po světě. Nedovolují-li člověku poměry a prostředky usaditi se časem v jiném životě a v jiné přírodě tak jako Gauguin to učinil na Tahiti, to dnešní shánění letmých a nikdy a nikde nedozrálých dojmů nestojí věru za víc, než za obnos, který zaplatíme za představení kinematografické.

Ale kinematograf nedostál v tomto směru svému poslání, nýbrž odcizuje se mu stále více. Čert vem' přírodní snímky! Jen diletanti života zajímají se o ně; skutečné publikum nudí se při nich. Kdo zde chce zvítěziti, to jest, nejvíce vydělati a nad konkurenci vyniknouti, musí věděti, za čím publikum se žene. A tož: na rührstücky a výpravné hry hrne se do divadla, na rührstücky a krkolomnosti pohrne se do kinematografu. V konkurenci s divadlem má býti budoucnost biografu.

Půvab přírodních snímků byl příliš křehký pro hrubé smysly těch, kteří „plní dům"; počalo se aranžovati, hráti pro filmy, nejprve honby se slony a tygry, pak cizoložnická dramata, našla se široká a volná cesta k „srdci lidu", idylická doba kinematografu zanikla a nadešla a trvá jeho doba heroická: loupež, krev a smilstvo. Davy světa kapitalistického našly konečně pravé svoje circenses.

Nelze upříti, že divadlo samo ukázalo kinematografu cestu k popularitě a finanční prosperitě, divadlo operet, frašek, rührstücků a jiných kasovních kusů; děsí-li se nyní jeho konkurence, je to pozdě a je to marné. Kinematograf jde za úspěchem ve stopách divadla a jde za ním přímo, vážně, beze studu, divadlu nezbude na konec nic jiného než učiti se od bývalého žáka, a teď zase ono půjde ve stopách kinematografu.

A umění divadelní. To se odstěhuje, nikoliv v neprospěch svůj, stranou, mimo dosah davů tak, jako to, celkem vzato, učinilo již ostatní umění literární i umění výtvarné.

Protesty, nářky, zákazy nic tu ovšem nepomohou. Ale také liberální oličování hrobu nemá tu smyslu. S kinematografem, jehož pravá popularita teprve počíná a nové, zdokonalující vynálezy se čekají, bude nám od nynějška počítati jako s novým důležitým činitelem sociálního ohlupování v zájmu vládnoucí třídy.

Vývoj kinematografu ukazuje také dobře, jak bezpředmětné jsou prozatím všecky, i ty nejlépe míněné, snahy o popularisaci umění, snahy o širokou a hlubokou sociální hygienu vůbec při dnešním nezdravém hospodaření. Všickni, bez výjimky všickni činitelé, kteří mají nějakou skutečnou moc nad davy, využívají této moci jen k dobrým výdělkům na účet davů a pracují si svorně do ruky. A tak má kapitalistický svět takový dav, jaký míti chce a jaký si zaslouží...

Zastavuji se stále před oknem. Oceňuji své nové bohatství. Bláznivá dubnová oblaka, z nichž dnes ráno padal marný a směšný sníh, letí naproti nad lesy. Vzduch je velmi čistý, a lahodný jas zalévá celou dědinu. Není tu věru nač vybouliti oči, jako to činí obecenstvo kinematografů. Ale je tu celek sladký jako polibek tiché lásky, a já jej přijímám jako slib a měkké pouto, které váže příbytek lidský s příbytkem lesní zvěře tam na druhé straně.

XII

OTÁZKA VKUSU

Není tomu dávno, co v „zápisníku" tohoto listu bylo poukázáno na podezřelou úlohu, kterou v jistých případech hraje slovíčko vkus. Vyskytuje se co chvíli v dnešních hovorech. Poráží nejlepší argumenty a rázem vysvobozuje člověka, který se dostal do úzkých. V nesčetných případech, zejména skoro ve všech otázkách uměleckých, jmenuje se jim nejvyšší instance, od níž není odvolání. A zaklínací formulka zní: To je věc vkusu (Das ist Geschmacksache). Tož, nic divného, že někdo se náhle pozastaví nad zaklínací silou tohoto slova a pojmu a otáže se: Jak je tomu vlastně s tímto vkusem?

Kdybychom uvažovali o věci příliš loyálně, mohlo by se nám zdáti, že se tímto způsobem hlásí ke slovu svaté právo subjektivního stanoviska proti brutalitě pravd příliš objektivních. Ve skutečnosti však tato „věc vkusu" ze zaklínací formulky jest pravidelně věcí nevědomosti, zkaženosti nebo zlé vůle, a domnělý osobní vkus jako poslední, nejvyšší instance, jest pouhou výmluvou, vítěznou maskou poraženého, prázdným gestem zakončujícím spor, který se stal nepohodlný.

Staré latinské přísloví ovšem nepozbylo dosud významu. De gustibus nedá se opravdu disputovati. Není dobře myslitelno, že rozumní lidé ve stavu střízlivém pohádají se o to, je-li hezčí zelená nebo červená barva, je-li chutnější jablko nebo hruška, je-li milostnější blondýna nebo bruneta. Dalo by se snad disputovati o tom, je-li zelená barva, jablko, blondýna z d r a v ě j š í než červená barva, hruška, bruneta, ale otázka jejich hez-

kosti, chutnosti, milostnosti je zodpověditelna toliko subjektivně. Hygienická kriteria maji prostě objektivní základ v logických argumentech a zákonech, který, i když není snad věcný, vyvíjí se aspoň logicky a neodvisle od subjektivní libovůle, kdežto hezkost, chutnost, milostnost možno měřiti toliko subjektivně; smysly každého člověka rozumí jim po svém a neodvisle od pravidel, která by se pokoušela stanoviti vědu. Otážeme-li se v daném případu: Proč ti chutná lépe jablko než hruška? nebo: Proč se ti zdá slečna X hezčí než slečna Y?, obdržíme odpověď, která sotva uspokojí, která bude dokonce málo upřímná a spolehlivá, snažíc se nepřesné přesně vyjádřiti, nahražujíc komplex složitých vnitřních důvodů povrchním detailem, obdržíme-li ji vůbec a nepřivedeme-li do rozpaků tázaného, který bude hledati pro nás rozumových argumentů tam, kde jich není? Co však pomyslili bychom si o člověku, který by tvrdil, že jedna věc jest zdravější druhé, a nedovedl svého tvrzení odůvodnit?

Gusto je gusto, a je to velký pán. Ale abychom mohli smeknouti před jeho majestátem musí zůstati doma ve své říši, kde subjektivní libovůle jest jediným rozhodujícím činitelem a nepotřebuje důvodů, logiky, zákonů. Ale vkus, kterého zejména v dnešních přechodních poměrech uměleckých dovolává se tak často hlupák nebo zpátečník jako nejvyšší instance, jest něco docela jiného. Zde jako v diskusi o otázkách vědeckých neexistuje jako argument žádné takové gusto, o němž mluví latinské přísloví, a slovo vkus za určitých okolností je tu jen prázdným slovem, ne-li sprostotou.

Řekne-li mi člověk, kterého neznám: Pro můj vkus je Cézanne, neřekl mi skoro nic, neboť může to býti také snob, který nemá tušení o podstatě tvůrčího dramatu, jež přichází na mysl při vyslovení jména tohoto francouzského malíře. Řeknu-li před někým: Whistler je

malíř, Bougereau mazal, a ten člověk mi odpoví: To je věcí vkusu, vím ihned, s kým mám tu čest, totiž s tvorem, před nějž nemají se házeti perly. Ale řekne-li mi člověk, kterého znám, o němž vím, že pochopil na příklad zásady moderního uměleckého řemesla a má v tomto směru jistou zkušenost: Jděte se podívat tam a tam, uvidíte tu a tu vkusnou věc, poslechnu ho a půjdu, neboť v nejhorším případu uvidím věc spornou, nikdy však špatnou.

Skutečný vkus ve věcech uměleckých přichází až na konec, nikoli na začátku. Je vymožeností člověka, nikoli darem nebes. Z individuelního pudu vyvíjí se pomalu a těžce jako výsledek esthetické zkušenosti a erudice, a jest dokonce velmi vzácný jako zralá a hotová cnost. Neboť, znamenají-li v aktivním poměru k umění, v umělecké tvorbě zkušenost, erudice, tvárná síla a poctivost jednu nezbytnou podmínku zdaru, a nadání, ingenium druhou, je tomu podobně i v pasivním poměru k umění, při chápání umění. Také zde nestačí záliba pro příslušný obor a zkušenost v něm, erudice, nejsou-li k disposici nervy přiměřeně přístupné a jemné, talent k milování a chápání umění.

Ale ještě ani řečené neobjasňuje celou závažnost a vzácnost skutečného a zralého vkusu, jehož je dovoleno se dovolávati jako autority laskavého a zkušeného učitele a průvodce uměleckým životem. Člověk, o němž můžeme říci, že má spolehlivý vkus, musí býti také člověkem osvíceným a člověkem dobré vůle, jehož eventuelní předsudky nebrání mu posuzovati umělecké dílo vlastním jeho zákonem, uměleckou krásu dle ideálu, jenž umělci tanul na mysli při práci, člověkem bez dogmatu a bez neupřímnosti, jehož esthetická, sociální, mravní nebo náboženská víra rozhoduje o jeho gustu, když si vybírá, ale nikoli o jeho vkusu, když

posuzuje, nikoli o jeho schopnosti viděti umění všude, kde skutečně jest, a neviděti ho, kde skutečně není.

Poměrná vzácnost vkusu, v tomto smyslu, pochopitelná za těchto požadavků, jest tím větší dnes, kdy plutokratický pořádek znešvařuje a znemožňuje ve většině případu každý zdravější a hlubší poměr mezi umělci a laiky, a tím i zdravý vývoj a pravou kulturu vkusu.

Prapůvod naší esthetiky není ovšem nadpřirozený. V přírodě a pomocí přírody osvojili si lidé první pojmy o kráse, a dostali se k tomu stupni, kdy vyvinulo se u nich embryo vkusu, onen „přirozený vkus", o němž mluvíme u lidového umění a řemesla a který zdá se nám tak veliký, poněvadž tu krása a účelnost každého díla bývají v ideálním poměru. Ve skutečnosti tento „přirozený vkus" nebyl příliš uvědomělý, nebyl než zcela správným, ale pouze instinktivním podrobením se zákonům přírody, jež jsou také podstatou účelnosti každého předmětu. Proto také mohl býti ztrácen, jakmile tradiční poměr člověka k přírodě nebo později k uměleckým zákonům z přírody odvozeným a ingeniem zušlechtěným byl přerván vpádem nepřátelského živlu, zbujnělého na půdě cizí, přírodě i umění. Tak působil na příklad na našem venkově vpád městské pakultury provázený neodolatelnými převraty hospodářskými a sociálními.

Tento „přirozený vkus" je dnes nadobro ztracen, aspoň jako sociální fenomén. V režimu měšťáckém přestalo umění býti spolutvůrcem doby. Stalo se překážkou při vydělávání peněz. Architektura a umělecká řemesla, jež mají nejpřímější vliv na obecný vkus, klesly na nejnižší úroveň, nedostávajíce popudu ze své doby. Nepřijavše ničeho od své doby, nemohly jí praničeho dáti. Ostatní umění uzamkla se více nebo méně před světem, a to, co zůstalo obecně přístupno, sesprostačelo. A z rukou zaslepenců zlatem i pozlátkem vyháněla ka-

pitalistická velkovýroba staré vkusné věci do rukou vetešníků a nahrazovala je imitovanou elegancí a galanterním zbožím. Nadešla doba naprostého nevkusu a oficielně trvá dodnes.

Několik desetiletí jeho tyranie zničilo skoro veškerou tradici dobrého vkusu. Kdo v posledních dvaceti letech sledoval pozorně zdlouhavé obrozování vkusu a umění, od prvních hazardních skoků tak zv. secesse až po dnešní nalezení starých, hrůzovládou nevkusu zasypaných základů všeho uměleckého života, ten ví, jak nesmírně namáhavá byla tato cesta z korunového bazaru do chrámu umění. Jak se tápalo, když se opustily pohodlné cesty akademismu, kopírování, šablony! Umění bylo jako rekonvalescent, který v nemoci ztratil dar jazyka, oněměl a učí se teď znova mluviti vyrážeje neartikulované zvuky, tak dojemně malomocné, a přece jako slib do budoucna tak radostné!

Ohromné cyklické drama odehrávalo se v těchto dvaceti letech v evropském životě uměleckém. Zápas o styl! Odehrávalo se v každém oboru umění, v každém oboru uměleckého řemesla. A v tolika ateliérech a v tolika dílnách! A v tolika studovnách! A tolik energie duševní i tělesné, tolik idelismu bylo spáleno v horečné oběti nejvznešenějšímu božstvu země, že toto dvacetiletí můžeme považovati za nejsvětlejší líční stranu doby, jejíž rub je tak otravný.

Ti, kdož prožili plně a poctivě tento zápas, mají právo býti považováni ve svých oborech za lidi, kteří mají vkus. Dobyli si těžce tuto výjimečnou ctnost, i pro ně ztracenou kdysi. Dobyli si ji v zápase, jemuž není rovna v dějinách umění. Dobyli si ji za okolností, kdy se dalo skutečně něco dobýti a kdy se také mnoho dobylo . . .

I v době nejvíce zuřícího akademismu byli zajisté

mnozí lidé, kteří věděli, kdo to je Rembrandt, Velasques, Goya, Delacroix, Daumier. Kolik jich však tušilo, které jest místo těchto mistrů ve vývoji malířství, a čím se oni musí nutně státi příštím generacím? Jistě sotva několik, neboť jinak Manet, když přišel, nebyl by se stal jedním z nejpopívanějších hrdinů doby. Dnes však každý odborník z těch, kteří si dobyli právo na vkus, musí nejen znáti přibližné místo každého mistra v uměleckém vývoji, nýbrž bude i každý nový zjev, sebe cizejší vývojové etapě, která byla právě dovršena, posuzovati jako článek řetězu buď uzavírajícího se nebo právě počatého. To, poněvadž umělecká tradice a zákonnost vývoje byly opět nalezeny theoreticky i prakticky, a aspoň v cechu poctivých malířů a uměleckých historiků nedá se přes ně přecházeti. Aspoň v dosahu tohoto užšího cechu nastalo již jasno a pořádek. Je tu něco vědecky přísného. Nutno tu opírati se o positivní poznatky, argumentovati věcně a logicky. Subjektivní libovůle amatérů nemá tu co činiti. To je zdravé pro umělce, neboť býti velikým umělcem znamená na konec přece jen býti členem přísného řádu, a je to ještě zdravější pro umělecké historiky a kritiky, kteří nikdy neměli toho obcházeti.

Ještě snadněji a zřetelněji dalo by se ukázati, čeho bylo v tomto dvacetiletém zápasu na různých stranách dobyto, na příkladech z umění aplikovaného a z uměleckého řemesla. Nová historie knižních řemesel na příklad je obdivuhodně názorná pro naši otázku a neobyčejně zajímavá jak blouděním tak konečným přiblížením se k cíli. Není zde prozatím již místa pro to. Ale kdo chce posuzovati s hlediska esthetického dnešní knihu jako umělecko-řemeslný výrobek, musí znát a procítit její nové dějiny. Také zde, jako vůbec všude v uměleckých otázkách, teprve zkušenosti, eru-

dící zušlechtěná a ukázněná záliba individuelní vede k cíli, ke vkusu, na nějž můžeme se spolehnouti.

Těch dvacet let zápasu o styl, zápasu ostatně dnes nedobojovatelného, bylo krušnou dobou pro všecky, kdož se ho poctivě súčastnili. Krušnou, ale i sladkou. Nejsme však dosud tak daleko, aby výsledky zápasu byly již samozřejmy vrstevníkům, aby ovládaly zejména všeobecněji vkus laiků. Dosud každý, kdo chce míti vkus hodný pozornosti, musí aspoň v hlavních rysech prodělati sám tu dobu zápasů, bludů a konečných vítězství, vzdělati se theoreticky a nasbírati potřebné zkušenosti aspoň v oboru své záliby. Bez toho nemá nikdo práva dovolávati se svého vkusu, kterého nemůže odůvodniti. Ve věcech gusta má každý pravdu, neboť zde se nedisputuje a zde rozumové argumenty nemají ceny; ale ve věcech uměleckého vkusu argumenty jsou dnes bohudík již hlavní věcí. Zde nestačí říci, to se mi líbí nebo nelíbí, zde se především odůvodňuje. A teprve důvody rozhodují o vkusu, o povolanosti kritikově. A se zaklínací formulkou: to je věci vkusu, odkažme každého k jeho oboru: k zelené nebo červené barvě, k jablkům nebo hruškám, k blondýnám nebo brunetám.

XIII

VÍTÁM TĚ, KVĚTNE!

Vítám tě, květne, zde, kde jsi nejkrásnější! Aspoň pro mne, usedlého na domácí hroudě a nevalně toužícího po cizích rájích. Vítám tě v adamovských lesích. Budeš se toulati zvolna a zamyšleně žlutozeleným habřím a temným smrčím, mezi nímž svítí smaragdové kužele modřínů a nad nímž plápolají žlutavé chocholy břízek, budeš naslouchati chorálu pěnic, pěnkav, zvonků, drozdů a kosů, dříve než utichnou v hnízdech, budeš počítati volání kukaččina, budeš líhati ještě několik dní v bílých sasankách a potom v konvalinkách, ze spánku budou tě probouzeti křiky sojek a bažantů, řání srnců a jelenů, štěkot lišek, budeš blouzniti o útlých dryadách, jež právě vyšly z omlazených pňů — toliko vrásčité duby činí dosud mauru drahotu — a na konec budeš starostlivě nahlížeti do plných, pilných hnízd, budeš, budeš . . . a já s tebou. Vítám tě, květne, zde, kde jsi nejkrásnější.

Jdu k tobě, na místa, která jsou ti nejmilejší, z dědiny, kde také již vykonal jsi svůj milosrdný div a posypal všecky zahrady vonným sněhem. Jen trochu deštíků teď ještě, čerstvých, vonných, opravdových, aby poslední rozespalost byla smyta s tváří naší matičky — hoj! ty květne rozmilý, ty svátku našich duší, bude to radost. Metám klobouček do výše, v trávě se válím a volám: Drahý! Drahý! Drahý!

Tady v tom tichu a v té vůni, tady s ptačími zpěvy a ševelícími ratolestmi, jaká to náhrada za naše bouřlivé máje! A sobecky šťasten nemohu ničeho litovati

z toho, co bylo tak krásné a sevšednělo, zmalátnělo, sesprostačelo. Jen otvírám smysly lačně a dokořán, dávám se prostoupiti božím hodem přírody a cítím: vždyť se nic nezměnilo, zůstaly naše zákony, veliké přílivy nemohou býti bez odlivů a nemožno nevěřit.

Ovšem nechodíme již na prvního máje do ulic. Neskáčeme časně rovnýma nohama z postele, abychom si co nejdříve zalkli červený karafiát do knoflíkové dírky. Není toho již třeba a nemáme co hledati v ulicích,

> kde jako paškvil zašlých dní
> mdle Rudý prapor zní

anebo snad nezní již vůbec. Příliv rozběhl se v písčinách a nastal odliv. Voda na pískách je vlažná a špinavá od těch, kteří ji kalí. Ale oceán, dovolte, k vůli k tomu nezmizel se světa. A my víme, že má kdesi hořoucí srdce, v němž to kypí a bouří . . .

Lidská myšlenka a lidská touha letí prostě příliš rychle v před a smetly by nejraději s jediným přílivem staleté budovy a změnily tvářnost světa v noci z onoho na tento den historický. Třeba však tlouci, aby bylo otevřeno, poněvadž všecky dvéře nemožno vyraziti dobrými kopanci. A dlouho třeba tlouci. Co to jen dá často těžké práce, nežli se dotlučeme, stojíce s kusem papíru před úředním okénkem. A za tímto okénkem toliko pouhý byrokrat podřimuje po tučném posnídání. Ale za okénkem, oh, nikoli, za branou hrůzné pevnosti, před niž stojí dnešní davy tlučením unavené a špatnými pastýři obluzené, hoví si pán dnešního světa, nikoli takový nebo onaký úředníček, a to, oč běží, jest jeho dílo stejně strašlivé jako obdivuhodné, a jest jeho život stejně hanebný jako velikolepý. A v jeho pevnosti nejsou dosud všecky uhelné kameny rozviklány a řetězy jeho pa-

dacích mostů nezrezivěly dosud úplně a base jeho existence není dosud docela porušena a rozvrácena . . Tof vše. A není to k zoufání.

Dívám se naproti na jeden pěkný doubek na pokraji lesa. Kterak se bráni zdánlivě jarním ševelům, holý a chřestící, jakoby ani mízy v něm nebylo. Zeleň mu dolétá již se všech stran a on je tak svraštěn a tup. A přece svlékl již staré roucho rezivého listí; jeden, dva, nevím, zda bych napočítal na něm více těch zkroucených mrtvolek loňských. A přece míza stoupá již do jeho neochotných pupenů. Až někdy zase usednu na tomto místě, bude již zelený. A jak zelený! A jak mne bude pobízeti, abych z jeho krásného listí upletl věnec pro svou dcerku! A jak se bude rozkoší teteliti na slunci, obletován hmyzem! Nastal příliv, a nic mu neodolá. Doubek se zazelená se všemi ostatními duby a doubky; musí se zazelenati. Kdyby toho neučinil, nebyl by to již doubek, byla by to trocha dříví, zcela malá trocha dubového dříví; bylo by veta po všech jeho nadějích: v mých širokých kamnech shořel by za půl zimního dne.

Nějací potomkové naši budou vzpomínati zašlé gracie a zapomenuté tragiky světa měšťanského a kapitalistického, jako my vzpomínáme prchlých půvabů a mrtvé tragiky rokoka. Budou to potomkové velmi, velmi pozdní, kteří budou míti již zase smysl pro život vybraný a rozkošnický, pro smrt krásnou a elegantní, na kterou, doufejme,, buržoasie dovede stejně kráčeti jako kráčela aristokracie. Nebof potomkové, kteří založí nový svět, budou zcela jiní, přísní a krutí, a budou nás proklínati.

Kdyby zde již byli a dýmem požárů vrávoral ryk nějakého nového Rudého praporu, řekl bych také: Vítám tě, květne! Ale nejsou zde a nevíme, kdy přijdou. Neměli-li pravdy ti, kteří prorokovali převrat za tolik

a tolik let, snad mají pravdu ti, kteří říkají, že velké převraty nadcházejí když jsme se jich nejméně nadáli.

A samotinký uprostřed lesů pouštím uzdu představ, k nimž kulisy tak podivné tvoří pučící háje a doprovod tak nevhodný jásající ptáci. Ale náhle to zamrazí: Komu bys dnes podal pomocné ruky? Komu bys důvěřoval? Zda nebyly by tvou jedinou vírou, naději a radostí bizarní ozdoby, kvílící se na lucernách?

Žijeme, aspoň my tu žijeme, v době odlivu. A voda na pískách je kalná jako bahno a vlažná jako zvětralé slzičky. Lidé, kteří myslí, myslí opatrně. Lidé, kteří jednají, jednají pro sebe. Děťátky, které věříte v krásný život pozemský, neklaníte se zlatému teleti, nechcete se státi ministry nebo tajnými rady ani měšťáckými, ani socialistickými, děťátky, hrstko skutečných bližních, nenáviděná, vysmívaná všemi chytráky, nepochopena, opuštěná všemi davy, co pro vás, probůh, mohla by učiniti dnes bouře v naší sklenici špinavé vody!

Žijeme v zemích, jichž opatrní otcové vychovali opatrné syny, a tak stará čínská zeď (pamatujete se, co to bylo jísotu v letech devadesátých, když padala!) stojí tu znovu kolem nás, úctyhodně tlustá, obdivuhodně neprodyšná. A naše okna jsou ucpána, dveře dvojité; větry nesmí k nám odnikud. Pro naše mozky a srdce stačí lživé depeše o válkách a katastrofách.

Rozesmál jsem se, až srna, která pila dole u potoka, aniž jsem ji viděl, rozběhla se překotně zarostlou strání.

Lidičky dobří, máte pravdu, dorela pravdu. Je to již důkaz nedozrálého myšlení, vzpomíná-li člověk trochu hezky na divoké rudé muže z dob svého nekázněného jinošství, ale uvažovati dnes o tom, co by člověk dělal, kdyby... já to ani neřeknu — to je vrchol komiky...

Srna nahoře zastavila se a nevidouc zádného podezřelého pohybu, jala se okusovat mladou zeleň. To

uklidňuje uprostřed rozkošného lesního života, který nemůže-li býti tak vroucně hluboký jako někdy život sociální, není nikdy ani tak sprostý, jako tak často život v lidském mraveništi. To uklidňuje, a člověk se k tomu tulí jako poplašené dítě. Ale také tím roste.

A proto: Vítám tě, květne! Nepřeji-li si skoro ani uvítati dnes ten jiný, vzácnější květen, vítám tebe aspoň, sladký obraze neodvratného, ale snad velmi vzdáleného renouveau lidstva a mého lidu. Poučuješ-li mne o neodvratnosti věčného přílivu a odlivu, učíš mne také soucitu a trpělivosti. A ta jistota, že se opět vrátíš, praví mi, že ti, kdož tě milují, aspoň sami sebe musí zachraňovati z doby, která tě nenávidí nebo nechápe. A brániti se odlivu s jeho vlažnostmi a opatrnostmi, s jeho bahny a zlatými telaty.

Když mi svinuli nad hlavou rudý prapor, pod nímž bylo mi tak dobře, a zašlapali jej bídně do bláta, hle, rozvinul jsem prapor smaragdový, který je mimo dosah lidské politiky. A vlaje také nade trůny . . .

Vstávám. Jaká pohoda! Sojka poskakuje zcela blízko v habři a je tak horlivě zaměstnána, že se ani neplaší. Dobrý lov, dravečku! A půjdu mimo mistra Baňdoucha, abych mu přál: Brzký déšť! A sobě vezmu kytici blatouchů, neboť petrklíče již mi vadnou. A doma u otevřeného okna pojme mne touha, kdybych tak mohl ze zdola jednu třešňovou haluz povytáhnouti až k sobě nahoru, aby mi v okně kvetla a svůj bílý sníh sypala mi na podlahu.

XIV

ČERVENÝ KOHOUTEK ZAZPÍVAL

Máj usmívá se jako Adonis a člověk protahuje se na slunci jako nevinná kočka. Nebe je modré a milostné, po malých nočních mrazízích klene se vesele nad lahodnou pohodou.

Ale my, lidé venkovští, rozhlížíme se po svém nebeském stropě trochu znepokojeně již a častěji, než máme ve zvyku. Potřebujeme jižního větru, mračen, vody. Potřebujeme deště, i když na naši úrodu nečekají stodoly, neboť nemilujeme prachu a cítíme úzkost bylin, které se pod ním dusí a umírají žízní. A proto se rozhlížíme po nebesích a myslíme si: nebe je zatraceně modré, a květen chce býti zlý na nás.

Nicméně pohoda je tak roztomilá, že mezi závoji strojících se lesů, zeleně plápolajícími, není odvahy hněvati se na tento květen. Všecko má svůj rub, říkám si s filosofickou vážností, a s tím nutno se smířiti; což není ani tak nesnadné pro optimistu, zvláště, když líc jmenuje se květen a usmívá se jako Adonis. Ostatně máj koná toliko svou povinnost, jak nejlépe dovede; dubnu patřilo přijíti s dešti místo toho zběsilého prohánění mračen větrem severozápadním. Duben je vším vinen; proč nezůstal při svém tichém bláznovství, jež má všecko v jednom pytlíčku, smích i slzy, a proč, holomek rozmarný, pustil se do takového šíleného rejdění, že nám až v hrdle vysýchalo! —

Vleču se Myší dírou vzhůru, malátný, ospalý, s údečky jako polámanými. Usedám tu na balvan, tu na pařez, odpočívám co chvíli a léčím sluneční lázní svůj optimism, který v malé srážce se živly a křesťany

utrpěl několik odřeninek. Upřímně řečeno, jsou zcela nepatrné, a bylo by mi docela dobře, kdybych měl tělo tak čilé, jako je má důvěra v život . . .

V noci na sobotu nemohl jsem spáti, přinesl jsem si z města nervy v nepořádku. Snad jsem nemírně kouřil. Za to slyšel jsem ranní zpěv kohouti. V temnu a tichu dědiny ještě neprobuzené má to zvláštní půvab tajemného významu a drsné krásy. Je v tom něco silného, statečného, povzbuzujícího. Řekl jsem si: tanle ranní píseň zaslouží si malého vyznání lásky. Ale pak, při prvních verších jsem usnul.

V noci na neděli mohl jsem ji opět slyšeti. Ale to jsem měl již plné uši jiného zpěvu kohoutího, to mi již zazpíval červený kohout do mých pokojných snů pod smaragdovým praporem.

V sobotu ráno šli jsme se rozloučit s kvetoucími třešněmi na lišenském Kostelíčku. Zlíbal jsem je japonskýma očima; nebyly již docela bílé, ale voněly. Pak jsme se vraceli přes město. Toho dne napsal jsem toliko dopisy nějaké na svém hradě; večer, unaven, nešel jsem již nahoru. I to snad bylo dobré.

A tu přiběhl posel, jako ten antický se vší prudkostí mladého ohně, také pada k zemi, ale nikoliv mrtev a nenese vítězství, nýbrž pohromu. „Knihovna vám hoří!" Mohl vykřiknouti také něco jiného, ale to bylo právě slovo a vhodnějšího byl by nenašel, i kdyby byl býval schopen uvažování. Neboť o nic jiného věru neběželo v tu noc.

Hiklo to pořádně v lidských hodinách. Vyběhl jsem v trepkách, které jsem ztrácel, a před kopcem, na němž po celý měsíc hradní pán upravoval si své orlí hnízdo, vidím: stodola přilepená k mé sednici hoří již jako pochodeň. Kyvadlo v lidských hodinách počlo zase pracovati, trochu prudčeji, ale pravidelně již. Vrátil jsem se, obul a vzal klíč. A již otvírám tu nahoře

a rozvěcuji lampu. Zmatek bouří kolem staré chalupy. Ale má sednička, která se naučila poskytovati útulek práci a snění, která sama již naučila se sníti, neví o ničem a spí pokojně. Jediným pohledem jsem se s ní rozloučil. Trval jen vteřinu, ale pověděl jsem jí, jak jsem ji měl rád již, poděkoval, že byla tak hodná a hezká, a poprosil za odpuštění, že stejnými rukama, kterými jsem ji udělal tím, čím byla, opět ji rozvrátím a navždy zničím modrou písničku svého pokoje a ticha. V tom okamžiku můj optimism utrpěl první odřeninu. Ale ruce již rozkládaly a podávaly, ústa křičela to a ono, napomínala, upozorňovala, a že bylo ochotných rukou kolem dost a dost, za pár minut sbíral jsem poslední maličkosti do kapes a pak sám již — zastavil jsem se ještě jednou uprostřed prázdné, teď již opět bílé jen místnosti. Dým dral se již hnědými fošnami, které jsem měl tak rád, slyšel jsem, jakoby v dálce, že na mne již volají . . . .nu, tak tedy jsem šel ... tedy jsem šel...

Se střechy pršely jiskry a tašky; venku nastala nejhorší práce. Až do svítání sháněl jsem a rovnal to nejnutnější pro nový život provisorní.

Hihihi, provisorní! Jakoby veškeren život našinců nebyl takové provisorium bez naděje na definitivu! Ale než mluviti o způsobu, jímž lidské hodiny domohou se po každém úrazu svého docela pravidelného tik-tak, o způsobu, jímž vybouří se smutky optimistovy. Nejsem také v pokušení psáti dlouhé variace na obecná rčení . . .

Knihy! Dobří křesťané osvědčili svou nenávist k nim; jiní lidé bohudíky myslili toliko na ně a přičinili se o jejich záchranu. Češi i Němci, muži i ženy, přátelé i lidé, s nimiž jsem nikdy nevyměnil laskavého pohledu. Neděkuji; bylo by to málo. Ty nejpodivnější horlivosti, které jsem viděl, a o nichž jsem slyšel,

zda neplatily ostatně spíše knize než člověku a zda nepocházely z mysli a ze srdcí, jež jsou nejlépe odměňovány vlastním svědomím?

Někteří přátelé rozčilovali se nad počínáním některých křesťanů. Zbytečně, myslím. Co mohli, proboh, očekávati od lidí, kteří před několika dny vysedali celé hodiny v obřanském kostele, kde byli právě misionáři! Že našim agitátorům pro dra Dolanského kořenil tenhle červený kohout znamenitě sobotní pivo, je velmi přirozeno. A usoudilo-li několik vzteklých babizen, že lidé měli mi nechati všecky ty knihy shořet a mne do nich hodit, není to také nic podivného. Babky ovšem zapomněly ve své křesťanské horlivosti, že, když upalovali se kacíři, upalovaly se také čarodějnice; ale konec konců není-li tohle vše skvělým zadostučiněním pro nás pohany?

Rozumí se: bůh mne potrestal. Snad mají trochu pravdy, aspoň takhle: jejich bůh mne chtěl potrestati, ale ten pohanský, lépe řečeno, ti pohanští mu to zkazili. Kdyby se dalo všecko říci, co je dovoleno si mysliti a co si skutečně myslím, snad bychom se shodli. Nějaké křesťanské prsty hrály tu bezpochyby úlohu, i když nikoliv právě takovou, jako na statku poslance Pokorného.

Řekl jsem již, že bylo bezpochyby dobře, že po večeři, unaven, rozhodl jsem se nejíti již nahoru, do svého hradu, ač jsem měl nějakou chuť ještě. Byl bych šel právě ve chvíli, kdy oheň ve stodole vznikl. Snad pak byl by býval uhašen. Ale taková stará chalupa, má-li jednou chuť shořeti, tak shoří. A podruhé mohlo to dopadnouti hůře pro mne . . . .

Sedím opět na pěšině ve stráni. Polámané údečky protahuji na slunci a dívám se, kterak ptáci nosí stavivo ke hnízdům. Já už jsem si letošního jara jedno upravil, teď musím začíti znovu. Na štěstí mám dvě,

jedno pro lásku a jedno pro práci: v obou najednou snad přece nevyhořím již.

Hlavní věci bude, nelibovati si v starodávné idyle, ve dřevěných stropech a v nemoderních chalupách. V okolí průmyslových měst jsou odsouzeny; agenti pojišťoven zpečetují jejich osud. V tomto ohledu pykám trochu za tuto svou lásku, ač nemohu říci, že jsem tak docela byl bez „tušení". Naopak, pronásledovalo mne někdy houževnatě.

Nu, ptákům se to také stává, že zlá ruka zničí jim hnízdo sotva hotové. Požaluji si písní a dají se znovu do práce. A příštího jara již o ničem nevědí. A žádnými marnými „kdyby" netrápí si hlavičku.

Trochu času, trochu práce a dobré vůle, trochu radosti ze života — který je nejbohatší, když ničeho jsme nezůstali ušetřeni — a hory doly se srovnávají.

Vracím se podle řeky. Kráčím pomalu po místech, kde před několika měsíci kladli vodovod. Ohromná píseň práce tu zpívala. Ohromná píseň práce slézala vrchy, vrtala tunely skalami, dynamit hřměl a spousty balvanů valily se po stráních, hnědí a drsní lidé, mluvící všemi jazyky, konali zázraky, sterá rytmická gesta zdvihala se a klesala, v kantinách plakaly divné písně, a dlouhá, dlouhá dráha lesů a luk, silnic a pěšin, skal a vod byla hluboce brázděna, ukrutně vražděna a ničena, porco di dio, hrozné.to bylo a krásné; smrt a život, sprostota a vznešenost, píseň a nadávka ruku v ruce táhly údolím a zase přes kopce a zase skrze vrchy, spojeny, sjednoceny, očistěny závratnou hymnou práce. Pumpy chrlily žlutou vodu, rýče vnikaly do země, kopáče drtily skály, lopaty odhazovaly, kladiva bušila do dřev i kovů, celé lesy dřeva, a jakého dřeva!, byly tu zničeny, a vlaky nestačily voziti železné roury, ohromné černé housenky, které rozlezly se po lukách, polích a cestách i do strání. Ale na

místech, kudy teď jdu a kde také jsou pod zemí již položeny roury, všecko je srovnáno již a mladá tráva se zelená. A než přijde zima, bude všecko již srovnáno, a dvě, tři jara postačí, aby i ty nejhorší lysiny zarostly. Hraboši a rejsci, hadi a ještěrky, veškeren hmyz vrátí se na místa, odkudž jedna generace jejich brutálně byla zahnána, a sasanky a podlésky pokvetou tu zase v příštím některém dubnu. A nové stromy vztýčí tu pomalu své kmeny a rozepnou větve...

Také na místě, odkudž červený kohout vyhnal mé modré hnízdo, budou opět bydleti lidé. A také moje modré hnízdo znovu někde upraveno, bude chrániti opět mou práci a má snění.

Nevíme ovšem dne aniž hodiny. Ale právě proto, jaká moudrost, držeti se té, kterou máme, a činiti si ji nejsladší, milovati dnešek a oddati se mu cele a věrně. Vždyť, bude-li nám dopřán zítřek, vzpomínka na krásný dnešek, ozlatí nám jej, i když nebude tak světlý.

XV

POKRAČOVÁNÍ BEZ NÁZVU

Všecko se tedy pomalu stěhuje již na grunt. Poslední dahlie — které měly a mohly býti venku již před 14 dny, kdyby mistra Banďoucha někdo zaléval přiměřenou tekutinou v jeho zahradě tak, jako my zaléváme bylinky vodou ze studně — pak letní levkoje, astry, velkokvěté chrysantémy — k nimž vám povím pěknou pohádku, až pokvetou, v říjnu — řebíčky, hledík (antirrhinum) a ledacos jiného, co není odsouzeno rozkvésti v květináčích za všelijakými okny ve městě. Máme plné ruce práce, ač jsme tu teď skoro stále tři, souchotiny bychom si uhnali, kdybychom poslouchali mistra na slovo: mrška zatracená, chce vždy na náš účet nahraditi čas, jejž stojí ho žižeň a mariáš. Nicméně potíme se a žízníme.

Nějaká podezřelá láhev stojí ovšem v konvi ve vodě. Kdybyste k ní přičichli, poznali byste sice, že je to pouze „čistá", ale věřte, nevěřte: v té naší přírodě na sluníčku a při práci chutná to jako plzeňské od Stopků a není po tom líno. Bohužel však v láhvi je toho již na dně, (prosím vás, za patnáct pro tři dravce!) a je to poslední hlt pro mistra Banďoucha: přicvrkli jsme mu tam z pumpy. A na víc nemáme; při dnešní drahotě nevydělá si člověk ani na tu trošku za patnáct každý den. A naši ctitelé pozdravují a líbají nás v dopisech, ale, aby přišli něco poplatit (nejlépe hned z rána a ve všední den, rozumí se, poněvadž v neděli neúřadujeme), to ne a ne! A pijeme přece vždy také na zdraví pátera Šrámka, nesmrtelného humoristy, bez jehož křepkých vtipů ani by se Morava nezasmála!

Nešť! Člověk již počítá s lidským nevděkem jako kanár s klecí nebo český spisovatel s nadšením dra Koudely pro literaturu. Jen když aspoň květen se rozkrásnil tady u nás jako pohádka o pokladu ze samých smaragdů, safirů a perel.

Nějaká ta „horká vlna" překazila letos ledovým mužům jejich květnovou intriku, máme za sebou první, krásnou jarní bouřku, která smyla s nás prach, je horko, jaké přece nemůže ještě potrvati. Neboť deště, vláhy, hodně vláhy potřebujeme stále ještě, a čím více, tím lépe, aby v studené polovině roku nebyly naše bramborové polévky opět bez hub jako minule, a v létě naše toulky bez jednoho z nejrozkošnějších zaměstnání.

Sedím tu nahoře na rohu pařeniště a vybírám mladé řebíčky. Sedmihlásek pomáhá mi řinčením svých nejhezčích písniček, hmyz bzučí a sluníčko se směje, a na dorančích u plotu hejno malých sýkor cvrliká a obírá každý list a každou větévku, provádějíc úžasnou gymnastiku stejně něžnou jako smělou a tak přirozenou, graciesní, a tak užitečnou. Mistr Bandouch sází na záhonech docela dole, a třetí z nás, úřední osoba, jež se teď také vrhla na zahradnictví, zalévá za nim. Jsem sám a dopřávám si labužnicky staré své rozkoše, nořiti ruce hluboko do vlahé hlíny. A bylinku za bylinkou s jejím chomáčkem kořínků a prsti kladu pomalu na víko dužinové krabice, která k nám zabloudila bůhví odkud jako ty pletené krabice z Italie a pěkné koše z Kapska, z rodných zemí choulostivějšího kvítí. Nade mnou, kdesi za skleníkem, který se vyprazdňuje, zvoní cvrček s báječnou vytrvalostí a silou. A jak tu tak sám sedím, slyším slunce v té jeho písni. Ze slunečních paprsků je upředena, jejich chvěním se třese, jejich zlatem zvoní; toliko od slunce má drobné to zvířátko svou sílu. Sluncem je prosyceno, že ještě po západu vidíte slunce, dokud zpívá. A v této chvíli něčím krás-

nými, hrozně krásným zdá se mi toto podivné, černé zvířátko, z něhož zpívá slunce. Myslím si zcela tiše: cvrček, pouhý cvrček, ale jaký to plod sňatku země se sluncem? a neříkám-li to hodně nahlas, je to jen proto, aby to těm sýkorám a pěnicím nebylo líto a aby se nestala křivda ničemu živému. Neboť všecko živé je tak krásné ve své chvíli a ve svém živlu. Všecko živé — kromě lidí, z nichž nějaká děsná většina je stále mimo svůj živel a nepozná nikdy své chvíle.

Ale jakým plodem země a slunce mohl býti také člověk, kdyby v jeho zrození nebyl zasáhl nějaký bůh, jehož ruka stále znovu se klade mezi člověka a zemi, stále znovu zastiňuje člověku slunce! A zda i po životě a díle člověka nejslunnějšího a nejharmoničtějšího neprobíhá cosi jako stín závistivého oblaku, potulujícího se mezi sluncem a zemí?

Píseň slunečních paprsků, která tu zní slavně a způsobem jakoby prapůvodním z písně cvrčkovy nekonečně se prodlužující, jak zřídka a maličko bývá slyšána z úst lidských a, zaslechneme-li ji konečně, co vše jest nám vyslechnouti spolu!

Hle, tak si myslíš, že tato píseň paprsků, zvonících o zemi a skrze její bytosti, zazní také někdy v tobě, když skládáš veršíčky ke chvále země nebo necháváš myšlenky míjeti při práci i zahálce v rámci venkova. A vyhledáváš samotu, kde oddaný člověk splývá s dějem milostných styků země a kde tato píseň může zazníti nejryzeji, a omezuješ styk s lidmi stále více, vyhledávaje toliko ty, s nimiž hovory o krásných věcech plynou jako zurčící potok, nebo jiné, docela primitivní, kteří nemohou zaboleti. Ale stíny ironických oblaků plouží se přece stále po všech tvých krajinách.

Ležíš v travách a květech, vůně lesů tě ovívá, slunce hřeje a ptáci ti zpívají; smířen jsi s rubem života a nic tě nebolí; již již se zdá, že tvé štěstí promění se

v píseň čistou, ryzí, samozřejmou jako je píseň ptáka nebo hmyzu, a tvé myšlenky poplynou v naprostém souladu s letem ptáků, s krokem zvěře, s růstem bylin, se spádem vod . . . náhle však zvrtne všecko nahodilá vzpomínka, a místo samozřejmého přírodního děje zříš vedle sebe nějaké lidské hlupství, povykující a šklebící se, píseň ti selže a myšlenky se ti zlomí, a zbude-li ti aspoň dobrá nálada, zpíváš si ironicky kuplet, směješ se, ač mohl bys stejně dobře i plakati . . .

Jednoho pronásleduje bůh, druhého člověk, ten i onen oblak pitvorný mezi zemí a sluncem. A toliko za cenu úplného eremitství, sobeckého a sterilního, možno se zbaviti těch, kteří stojí nám ve slunci.

Jednomu všecko je mučivým problémem, smrt i žena, hmota i život; tomu stojí v slunci bůh. Druhý považuje temnou stranu života za přirozenou a nutnou k pravému ocenění strany světlé, ale stále vidí ruce ochotné život obraceti na ruby, ničiti jeho krásu a velebnost; tomu stojí v slunci člověk.

Tomu stojí v slunci člověk. Prchám stále z jeho stínu, stále marně. Veškero přirozené zlo, smrt a zloba živlů, hlad a nemoc, rozmar milenčin a vlastní omyl vzejde a odejde, zapomene se; a, dostavuje-li se i ke čtyřicítce melancholie jakási a únava, vyváží ji snivá moudrost, která množí člověku nejlepší chvíle a je naplňuje vůní nejsladších thymianů. Ale skřek lidské hlouposti, zdánlivě tak malicherný a přece stokrát vtíravější než veškero osobní hoře, zní do všech snů a nedá na sebe zapomenouti.

Řekneš si a cítíš, že nikdo na tom již nic nezmění: Život je krásný a dobrý i se smrtí, která se neptá, co ti bere, i se živly a instinkty, které bijí a ničí, i se ženami, o nichž již starý královský erotik řekl, že jsou hořké, i se všemi nedokonalostmi; život stojí za to, aby byl žit nejvroucněji a každým nervem tvé bytosti.

A život a člověk jedno jsou, harmonie mezi nimi byla – a bude. Vývoj rozumu, toto strašlivé dějství, toť mezidobí, hrozná doba zvráceného řádu a pomatených zákonů. A proto nepřítel života a člověka je každý, kdo prodlužuje toto mezidobí, kdo zadržuje vývoj rozumu. Jsou to především kasty, jimž jde o privileje. Nedá se nic již říci ani pro ně ani proti nim. Vývoj rozumu je dávno již odsoudil a provedení rozsudku předal vývoji sociálnímu, který se o to skutečně stará. Říká se tomu krise moderního státu. (Pan Paul Louis napsal o ní bystrý článek do Mercuru de France, a Pokroková Revue, jediná u nás, kterou možno ještě čísti, přináší jej právě po česku: redakce opatrně poznamenává, že nevěří v pesimistická proroctví autorova. Proč pesimistická? Optimistická, rozhodně optimistická, milý redaktore!)

Ale vedle kast úmyslně a s nejhorší vůlí potlačujících rozum a život, kast chovajících ve svém středu nejhorší zločince, stojí v cestě duchu svatému a slunci také zástupy svedených a zidiotisovaných, a v přílivu nepřátel pak je tak nesnadno někdy určiti, kdo je darebák a kdo pouze hlupák. Pročež je lépe nerozeznávati a brániti se a nešetřiti. Noční hmyz také ubíjíme v nutné sebeobraně, a je tisíckrát nevinnější . . .

Kam jsem se to až dostal! Tak ty myšlenky plynou, plynou, ale není to cvrčkova píseň prosycená sluncem, je to stále táž věc příliš lidská, stále totéž procítání ze sladkého živočišného opojení zemí a sluncem k drsné skutečnosti, jejímž strůjcem je člověk.

A to je při tom to groteskní: S bohem jsi hotov, se smrtí smířen, rub života přijímáš oddaně a všecko osobní hoře překonáváš jediným jitrem v přírodě, jsi optimista a již nebolí tě, snílka sociálního, zdánlivě pomalý pochod pravd — ale ničemný hmyz, o to horší než ten noční, že má jakýsi zvrácený lidský rozum,

a přece tak nicotný, směšný, jepičí, ten ti kazí písničku a staví se mezi tebe a slunce.

Hymna končí odrhovačkou. Ale zbývá ti něco jiného, když nelze ti pasivně poustevničiti? Obešli se bez ní ti největší? A jiní, v nichž byl hymnický plamen slunce a revolty, což našli vůbec někdy svůj živel a aspoň první slova své hymny? Nezůstali pouhými automobilovými lupiči třeba?...

Hymna končí odrhovačkou. Držím v rukou krabici naplněnou mladými bylinkami a rozhlížím se po kopcích, jichž pestrá zeleň jakoby vyvěrala ze skály a kadeřavými vlnami valila se dolů k řece. Tam dole v ohybu řeky, „pod skalkou", je místečko domácích lidí. Letňáci mají koupelnu okrašlovacího spolku za mlýnem. Hodiny pro pány a hodiny pro dámy. Loďky, na něž se nesmí v plavkách. Sem chodí se koupat jen židovská honorace a lidé, kteří se po ní opičí. Za to „pod skalkou" bylo loni hlučno a veselo. A ti, kdož milují vodu a sluníčko a koupel v přírodě nikoli jako měšťácký obřad, ale jako rozkošnou idylu, také tu našli chvilku pro sebe. A teď si představte: machr okrašlovacího spolku, hlava klerikálního ústavu, chce nám tohle vzíti, pronajmouti si louku a zařídit si „koupelnu." To jest: hodiny pro pány a hodiny pro dámy. A v plavkách nechodit lidem na oči! A za to ještě platit! Koupelna za mlýnem netáhne dosti a pan ředitel žárlí.

Odrhovačka! A zkazila mi náladu. Lidský hmyz zastínil mi slunce. Vstávám se zuřivým akcentem a myslím si: O boha jsem nikdy nebojoval, o ten kousek vody budu.

Je to groteskní, ale konečně je mi při tom dobře.

XVI

MÍSTO DOPISU

Milý Antonine!

ptáš se již po třetí, co dělám a do čeho jsem zapadl, že nepíši ani feuilletonů, ani veršů, ani dopisů, a zdali jsem se již docela věnoval světu zvířat a bylin. A já stojím pod splavem, blíží se poledne, slunce pálí, po splavu tekou malinké praménky, jež si našly nějaký otvor v prkenném nástavku, šumí to a pleská lahodně a líně, voda se mihotá, až oči bolí: hledím na bílý, kolébající se brk a čekám třetího pstruha.

Je to umíněnost moje, vím, že jest již pozdě, že nezabere již, ale myslím si, tres faciunt collegium, a se dvěma nechce se mi domů.

Ale k vůli rybám toliko nezanedbávám, věř mi, těch několika posledních bližních, na něž ještě někdy vzpomenu. Jsem i jinak velice zaměstnán a nevím, co dříve.

Pstruzi ovšem lákají mne prozatím nejvíce. Když si voda prodělá ve splavu větší skuliny a rozešumí a rozpění se dole v zběsilém tanci, ty mrštky strakaté vyskakují až do půli splavu, jsou mezi nimi pěkné kusy, a rybářské srdce moje nedá mi pokoje. Ale také hřibečky již rostou, pevné a čisté jako panenky. A jahody počínají na nejvyhřátějších místech.

Vůbec nechodil bych nejraději ani k obědu. A přece ještě jiná práce čeká a volá, až mi to ve svědomí pálí. Nové Bradáčovy vazby jsem ještě ani pořádně nepohladil. A pak to hlavní: chci ještě před prázdninami zahráti si na velkonakladatele; dělám korektury, píši, běda, obchodní dopisy, srovnávám adresy a čekám netrpělivě poštu.

Je to hrozné, jak čas prchá. Jsem již nervósní z té přílišné zaměstnanosti: přál bych si půl hodiny dlouhé chvíle (nikoli nudy, neboť té bestie jsem dosud nepoznal z blízka), půl hodiny bezvětří, kdy ticho náhle tě polibí, až to zazvoní jako zlatý kliček k nebeské bráně: ve skutečnosti je to verš, který slibuje báseň, dovolí-li se mu po chuti a bez překážky zvučeti.

Tedy, zde máš důvod, proč jsem ti tak dlouho nepsal a proč jsem se dnes rozhodl zabíti dvě mouchy jednou ranou: napsati feuilleton místo dopisu a dopis místo feuilletonu. I při tom ostatně bude mne péro páliti v ruce...

Den je příliš krásný. Židovky v pestrých županech jako nažraní hadi plazí se podle řeky a jejich čtrnáctiletá a šestnáctiletá mláďata vzbuzují hříšné laskominy. Člověka napadne všetečná otázka, proč ti inženýři od vodovodu neloví mezi nimi a jezdí raději do Brna na dostavenícka s českými dámami. Ale hned si vzpomene, že také čeští elegáni brousící villegiaturou koří se úspěšně hezkým židovkám — a „pobouřený vlastenecký cit" se upokojí. Ve skutečnosti, jako je ti osobně zcela lhostejno toto vyhřívající se a naparáděné stádečko, tak také jako občan cítíš, že je to hrozně vuřt, co tato společnost koná, jak zahání nudu a ukojuje pudy. Jen když politiku nedělá a za tři měsíce zmizí. Proč ostatně nemíti malou tichou radost z té liné, smyslné atmosféry, která v horký červnový den rozlita je celou dědinou? Tací lidé nedali by se vůbec snésti, kdyby neměli aspoň trochu zvířecích pudů. A člověku by se někdy teprve stýskalo po revolučních ozdobách kandelábrů.

Nemysli však, milý Antonine, že příliš cítím zde tu městskou člověčinu. Mužů si nevšímám a po ženách ze zvyku dávám klouzati roztržitému pohledu, vzpomínaje při tom nejvýše oné římské krasavice, o níž

psal Gautier paní Sabatierové, že její ňadra po rozšněrování explodovala, vyrazila podlahu, rozlila se na Via condotti, valila se po korsu až na Benátské náměstí a zanechala hosty tonoucí v povodni lilií a růží. Zde by se to mohlo také přihoditi, jen ta povodeň nebyla by asi z květů tak vonných.

Tento Gautierův dopis citován je v jednom ročníku Mercuru de France. Ostatek jest ještě nemravnější a tak jsem měl z toho radost a přeložil jsem to a...

Teď jsem tedy u toho nejdůležitějšího, o čem chci ti psáti. Za několik dní pošlu ti první číslo periodického tiskopisu, jenž bude bezpochyby velmi neperiodický, jemuž ze skromnosti říkám bibliofilský věstník a jenž se jmenuje Philobiblon. Tímto slovem, které se mi zdá velmi dekorativním pro můj titulní list a které ovšem bude shledáno hrozným všemi filistry, jejichž pedanstvím česká bibliofilie div že neonemocněla, nazval v době inkunabulí Richard de Bury svůj latinský traktát o lásce ke knihám. U nás budeme pod touto vlajkou psáti nejen o lásce k dobrým knihám, nýbrž vůbec o lásce k hezkým věcem a také o nenávisti k věcem ohyzdným a pitomým. Vesele a kriticky, bez pedanterie a bez bázně.

Víš přece, jak se dívám na naši bibliofilii. Nezapomínám, že je dosud mnoho krásných věcí na světě a dobrá kniha že je toliko jednou z nich. Opouštím často knihu pro ostatní krásy světa, poněvadž miluji život pěkně košatý a nikoli jen jedním směrem vyvinutý; a nedám se již ani knihami zotročiti, poněvadž odmítám všecky zevní imperativy. Chtěl bych, aby kniha přicházela k lidem nikoli jako profesor se vztýčeným ukazováčkem, nýbrž jako pěkná milenka. A jako s milenkou je rozkoš největší, když má dívča prádlo sněhobílé a čerstvým vzduchem voní, je třeba, aby také

kniha, kterou milujeme a jako oko v hlavě střežíme, měla krásný zevnějšek, dýšící poctivosti a vkusem řemeslníka-umělce.

A jak také víš, počíná se tato rozumná bibliofilie u nás šířiti dík iniciativě více nebo méně soukromé: již se myslí na to, aby hlavně skutečné literární poklady naše dostaly důstojné roucho, a u všelijakých těch výjimečných tisků přestává pomalu divoká libovůle a vítězí neformulované, ale zdravé zásady skutečného typografického umění.

Ale právě teď, jak zdá se mi, potřebuje česká bibliofilie nestranný orgán obranný a kritický, nějakého oddaného rytíře, který by dběl nad mladou naší princeznou, ohrožovanou různými draky. Pražský „Český Bibliofil" nevychází, ač se prý k tomu stále chystá. Ale, i kdyby vycházel, byl by sotva tím, čeho potřebujeme. Pražský bibliofilský spolek, který má jej v moci, je těleso příliš úřední, nehybné, neodvážné. Také jsou v něm lidé, kteří se boji ďábla, který ve smyslných podobách mutí pastorské duchy. Ten jeden ročník, který vyšel, to byla publikace spíše parádní než užitečná. A především nekritická. A nekritickým „Český Bibliofil" zůstane, i když vstane z mrtvých. Jako orgán spolku spíše amatérského než odborného nebude míti nutné svobody a odvahy. Neřekne na příklad p. O. Štáflovi, který tolik hřeší na účet krásné knihy a grafiky, neřekne mu od plic pravdu. Nepůjde na příklad do boje proti naklatelským pašům. A tak dále.

Philobiblon naopak chce pobuřovati. Bude věstníkem několika dobrých našich edicí, bude ochotně i věstníkem pražského spolku, rozhodnou-li se páni pro to: po té stránce chce pouze sloužiti; ale tam, kde odpovídati bude toliko redaktor, tam bude se mluviti zase jednou po staru, bez ohledu na pravo nebo na levo,

tak, jak se již přestalo od jisté doby mluvit v českých časopisech.

Ovšem, milý Antonine, okruh našich zájmů nebude tu příliš široký. Ale nebudeme ho také súžovati zbytečně. Od krásné knihy je zcela malý skok ke krásné rytině a většina t. zv. bibliofilů tento skok učinila hned na počátku. Philobiblon bude si všímati všeho umění grafického a všeho uměleckého řemesla grafického také. A jako se to rozumí u zahraničních časopisů podobného rázu, bude se také u nás samo sebou rozuměti, že Philobiblon dle potřeby věnuje nejednu stránku umění vůbec a všemu kulturnímu životu. A pochybuji, že — kromě leda potrefených, jichž ovšem bude asi nemálo — pohněváme si někoho, když se dokonce rozhovoříme někdy i o věcech, které souvisejí — s kulturou srdce a nervů . . .

Tedy vidíš, milý Antonine, že člověk i v lese na pařezu a u vody při rybaření může vysedět divoké vejce kukaččino. Ba, mám tu někdy myšlenky velmi kruté, bojovné, nepokojné.

Kdybys mne tu tak viděl pod splavem napolo hypnotisovaného žárem a mihotáním vody a zdánlivě zcela zahloubaného v pozorování kolébajícího se brku, řekl bys, že již nedovedu nahorázně si odplivnouti. A přece! Kdybys věděl, jak se mi někdy zasteskne po tom starém našem praporu rudém! Jak rád bych vlezl někdy až po kolena do toho bahna, ve kterém jej utopili vypasení pastýři zmalátnělého stáda, abych jej vynesl na světlo boží, vypral v čisté, pstruhové vodě, osušil v pryskyřičném vzduchu, drahý, drahý, drahý. Chtěl bych mu vrátiti svěží rudost našeho mládí a jeho žerdí bíti a bíti . . .

Lasciate ogni speranza . . . Milý Antonine, člověk není nikdy docela spokojen a já se znám příliš dobře, znám svůj žaludek, tak snadno otrávitelný, znám své

bližní, kteří chodí a říkají: aspoň tak a tak, a první dali by se na útěk. A proto věř především, že je mi dobře, hi-hi-hi, docela dobře pod praporem smaragdovým. Pan dr. Ocásek je přesvědčen, že jsem se polepšil; pan inspektor Mrcásek řekne, že jsem nepolepšitelný a že se mnou nic není, poněvadž v 1. čísle Philobiblonu otiskl jsem ten Gautierův dopis. A pan Vonásek dá mne do klatby, že jsem si tu pohovořil s „Právem Ženy".

Panu bibliofilu Mrcáskovi připravil jsem ostatně ještě jednu mrzutou chvilku. Dotiskují mi právě další velkonakladatelský podnik: Mladého Flauberta Zápisky z cest. Je to pěkný dokument svěží, galské mladosti literárního „benediktina". Pan Mrcásek bude v tom viděti toliko to, co v tom viděl berlínský von Jagow, když to zkonfiskoval. Jagowa klepli přes prsty a překlad zase pustili; pan Mrcásek bude mlčet, aby nebyl klepnut.

Milý Antonine, bude to pěkná knížka. A což se již nezlob, že jsem ti tak dlouho nepsal. Tak tuze zaměstnanému člověku musíš to přece prominouti. Mně je také na všecko dlouho čekati.

Budu patrně čekati na abonenty jako teď na toho třetího pstruha. Nebere a nebere. A mně kručí již v břiše přes to, že dýmám. Měl bych jíti k obědu. Bude to něco na honem (neboť žena je právě tak strašlivě zaměstnána jako já), něco na honem a salát s kyselou smetanou.

Hm, salát s kyselou smetanou ... ten třetí pstruh zcela jistě již nezabere ... S bohem, splave! S bohem, Antonine!

XVII

SOUVENIR DE PRAGUE

Pěkného pstruha byl bych včera málem ztratil. Brał, brał, a já toho neviděl, necítil, poněvadž jsem mával kapesníkem za vlakem, který za zády mi prchal vraceje domovům poslední červené košile. Červené košile všechny byly v oknech, a v každém okně byl kapesník. Nebyly to sice již ony jásající a vysoko vzlétající kapesníky, jako když se jelo vzhůru, ruce, které je držely, zdály se unavené, ale přece ještě třepotalo se to bílé ve všech oknech — nu, tak jsem mával, mával . . . Mával nikoliv tomu, co jest, ale tomu, co by mohlo býti a co snad jednou . . Buďme optimisty.

Pstruha jsem nicméně dostal; háček měl až bůhví kde. Uložil jsem jej do sáčku k prvnímu a odhodlal jsem se čekati na třetího. To činím pravidelně, ač pravidelně jdu domů toliko se dvěma. Je to již můj osud. Ale takové čekání je dobrou příležitostí k meditacím. Anebo ke vzpomínkám.

A tož jsem vzpomínal, jako ti tisícové, kteří se již navrátili domů s hlavou až do bolava rozjitřenou nebo omámenou, vzpomínal jsem na Prahu. Také jsem ji opět jednou spatřil. Pro jediný den. Bylo toho však dosti.

Nějakou pitomost bylo mi v Praze vyříditi, jednu z těch, k nimž nutí božího tvora hloupost lidská a moudrost zákonů. Neobětoval jsem jí ani hodinu. Zapomněl jsem na ni pod prvními slavnostními stožáry. A, měl-li jsem v jedné chvíli chuť zakroutiti několik parvenuovských krků, první červenobílý prapor vesele plápolající ve větříku zaplašil můj vztek ....

Až do setmění potuloval jsem se s udicí podle Svitavy. Nutno využitkovati posečených luk a dobrého stavu vody. Pak jsem se převlékl jako na procházku, v Brně jsem povečeřel a po jedné hodině, mijel jsem opět břehy Svitavy, odpočívající v temnu a vydechující příkrou vůní. Stará písnička: Prchající rychlík a v dáli Město, na něž nemožno nemysliti při nepohodlném dřímání. Stará písnička byla tentokráte poněkud jiná: v rychlíku bylo více nervósy, vyzařovala z mnoha nedočkavých tváří, a zdálo se, že přechází i v rytmus vlakových kol a pák; a Město v dáli, na něž jsme myslili, slibovalo ruch a slávu.

Nejsem na štěstí ani cestující obchodník, ani turista. A tak má pro mne ještě jakýsi půvab takový malý let do dálky, přerušení idyly. Nahořklý půvab. Těch pět hodin ve vlaku, toť utrpení, ale ta myšlenka, že večer stál jsem pod olšemi Svitavy a ráno projdu se Městem, po němž zde ještě tolik lidí touží, toť rozkoš. Naivní rozkoš jako všecky rozkoše, jež nám působí věci, které nám dosud nesevšedněly. Z toho ovšem následuje, že uvědomělí požitkáři mají býti opatrní. A, že ti, jimž peníze všecko dovolují kdykoliv, jsou skoro jistě připraveni o požitek naivní, který je nejvyšší. Neboť peníze svádějí k neopatrnosti, aspoň peníze příliš veliké.

Podřimoval jsem neklidně až do svítání a pak bez účasti zíral jsem do ranních krajin. Teprvé u Jiren rozchřálo se cosi v mém nitru. Ospalost zmizela, mručel jsem si nějakou výskavou písničku, a oči se mi jistě leskly, což snad vi útlá a pihovatá Sokolka odněkud z Valaška, která v tu dobu také již nespala. Známé lesíčky, známá luka, známé struhy a rybníky. Všecko skoro takové jako před lety, když jsme po celé této štrece až k Hrdlořezům lovívali s kamarádem B. pro akvaria.

Sokolka naproti, přes veškeru městskou poloparádu každým coulem venkovanka, hleděla rozespalýma očima do kraje. Nebyla, jak se zdá, zasvěcena příliš do tajů přírody. Neboť u jirenského lesa vyskočila náhle v radostném zmatku, rychle pohlédla na ostatní, pak na mne, jenž jsem s ní hleděl oknem a opět ven. „Je to živé?" vykřikla. „Ano, je to živé", pravil jsem se smíchem. V lehké ranní mlze stála na pokraji lesa srnka.

Těch několik vteřin mne rozveselilo. Měl jsem chuť nahlas zazpívati si, falešně ovšem, neboť jinak to neumím. A náhle zdálo se mi, že teprve před několika dny kráčel jsem aleji tohoto jirenského lesa s kamarádem B. a že ta srnka je táž, kterou jsme v tomto lese kdysi spatřili. Skočila přes potok a zmizela v houštině směrem ke trati. Byla to první srnka ve volné přírodě, kterou jsem v životě viděl. Od té doby viděl jsem jich mnoho, ale na tu první jsem nezapomněl. Byla událostí mého městského života. A kdybych byl domýšlivější, věřil bych, že vypravovala o nás svému potomstvu a teď přišla mne pozdravit v osobě své dcery nebo vnučky...

Známé lesíky, známá luka, známé struhy a rybníky. A teď již černé továrny a činžáky. A teď nádraží, kde červené košile vítají pestré jihoslovanské hosty...

Poněkud skeptický, bez velké víry a bez nadšení, rozmražený ranním chladem kráčím s Antoninem pomalu vyzdobeným městem. Vyhlížím vesele, chystá se k národnímu svátku a k velkému peněžnímu obratu. Viděl jsem již mnohokráte stavěti tyto stožáry, vláti tyto prapory. Zaměřili jsme po snídani k Mikulášské třídě a k novým nábřežím. To je pro mne nová Praha. Rozhlížím se tu, představuji si starou, zničenou idylu, na jejímž místě roztáhlo se pohodlné a marnotratně moderní město. Nelibuji si, nelituji, orientuji se toliko. Pak hradčanské panorama dělá mi dobře. Nestárnoucí,

nesevšedňující krása. Škoda, že nemožno říci: nezohyzděná. Odvyklé oko cítí dvojnásobně ty dvě pitomé, bizarní ohavnosti: rozhlednu a hanavský pavilon. Také Strakovská akademie překáží. A, běda, na Kramářově baště roste již nějaké zdivo!

Zatoužil jsem v duchu po odhodlaných teroristech, kteří by v oboru esthetickém cítili rozhořčení tak, jako jiní v oboru sociálním. Zatoužil jsem po národu, který by si tak vážil své krásné minulosti, že ani její obraz nedal by zohyzďovati časovou hlouposti tatíků nebo zpanštělých politiků.

Šli jsme až k vyšehradskému tunelu. Jako člověk nevinný, který mnoho zapomněl ze svého pražanství, chtěl jsem projíti. Tu vidím, kterak žene se k nám obtloustlý výběrčí. Kamarád upozornil mne se smíchem: udělal jsem rychlý obrat, a výběrčí vracel se rozhorleně na své místo na druhé straně. Nebylo mi líto krejcaru, neumím tak dobře počítati. Nějaký starý pud však přiměl mne ukázati záda té úřední osobě, která chtěla přepadnout člověka netušícího nic zlého. Diváci byli by to shledali asi směšným. Smál jsem se ostatně také.

Po poledni promenoval jsem po Ferdinance a Václavském mezi lidskými spoustami. A opět: Několikaletá distance ztrácela se mi pomalu, neměl jsem sensace novoty. Jako bych se byl vrátil z villegiatury. Cítil jsem také, že vnitřní krása tohoto města se nezměnila, aniž jed jeho zubů vyprchal. Stará láska k tomuto městu a stará nedůvěra probudily v mém nitru dvojjakou hudbu. A vyhříval jsem se v širých jeho ulicích jako ryba ve vlažné pobřežní vodě.

Řekl jsem si — a to mělo zvláštní dobrý smysl — pojedeš do Prahy na jediný den a, nezmění-li okolnosti mimo tebe tvého úmyslu, uvítáš ráno opět břehy Svitavy. A proto nebudeš zkoumati žádných rarit, ne-

budeš prolézati výstav a nových památností, nýbrž, až odbudeš svou věc, bez programu a beze spěchu dáš se unášeti vlnami ulic jako větříkem motýl. Osvěžíš-li několik starých dobrých dojmů, přineseš-li si nějaké nové, tím lépe. Řekl jsem si také, že pro lidi nebudu existovati a jeden kamarád jako průvodce že mi stačí. Nikoho jsem nevyhledával pro marné otázky, několik pozdravů dopadlo co nejchladněji. Měl jsem krajně požitkářský úmysl. Štěstí mi v celku přálo. V cizím davu chodil jsem neohrožen a nedotčen. Slunce svítilo a prapory poletovaly. Konstatoval jsem málo krásných žen. Jinak jsem byl s nimi však spokojen. Krátké a uzoučké sukně, pod nimiž jsou toliko reformní kalhotky, lehké krajkoviny přes lehké spodní živůtky, dobré šněrovačky: je to nahaté, měkké, vyzývavé a příjemné a tak dobře samozřejmé ve městě, kde se nikdo již neohlíží. A mladé Pražanky, které se stroji, vynašly jakési veslování rameny přiměřené chůzi, takže uvádějí v pohyb všecky příslušné tělesné vnady, jež se vlní a zdůrazňují; je to mírný břišní a ňadrový tanec, který má svůj velkoměstský styl.

Rozumí se, že jsem nemohl zavříti oči před pomníkem Palackého, když tě šel jsem mimo. Byl však polou zakryt plachtami a zabarikádován slavnostním dřívím. Má již svou historii, jejíž perlou jsou slavnostní řečníci. Nemohouce uvažovati o pomníku, uvažovali jsme aspoň o oficielním českém národě. Ale zanechali jsme toho brzo; nebylo to veselé ani povznášející... Také Myslbekova Václava viděl jsem poprvé, krásnou věc na místě, jež se nezdá vhodné nahoře u musea. Ostatně na podobné novoty musí si oči teprve zvykati.

Odpoledne byl mi na Ferdinandce představen mladý český spisovatel. Lekl jsem se. Je to nejlepší snad talent z mladých, ale bál jsem se, že má výchovu esthétů na druhou. Mýlil jsem se, mluvil velmi lidsky.

Tedy i tu přálo mi štěstí. Pak, poněvadž bylo přece nutno přivézti něco z Prahy, zastavil jsem se v Artélu. To byla má jediná exkurse do umění. Dopadla dobře. Na obrazích v Uměleckém Měsíčníku ledacos připadalo mi podivné. Zde ve skutečnosti, překvapila mne u většiny líbeznost, prostota, účelnost. Také láce, veliká láce dokonce. Praha by si věru měla vážit takového umělecko-řemeslného podniku. A dalo by se při této příležitosti udělati malé kázáníčko na jisté adresy, jež smějí si dovoliti každou cenu a každý nevkus snad jen proto, že propagují lidové a ještě častěji pseudolidové umění i „umění."

Také representační či obecní dům jsem navštívil. Jen potud, že jsme se na odporučení uchýlili do sklepního sálu, dobře ventilovaného a barevně jakž takž ztlumeného. Zahlédl jsem tedy jen zcela malý zlomek všeho toho protzovského luxu, jímž se tu parvenuovsky mrhalo. Vím, byli tu i moudří lidé, kteří se dali omámit. Ale mně zabolelo srdce jen při pomyšlení na ty miliony, za něž by se byl dal pořídit malý umělecký ráj vkusu, elegance, ducha a původnosti, kdyby u nás nebyli mladí vždy tak dlouho v klatbě, pokud něco chtějí a dovedou. Hovořili jsme při laciném plzeňském (za 28 hal.!), labužnicky měníce co chvíli předmět hovoru, ale nějaký správce restaurace, šermířsky prý vychovaný, nepřál nám tiché hodinky v chladném sále: hádal se se svými podřízenými v otevřené místnosti před kuchyní tak vytrvale a hlučně, že jsme přestali slyšeti svých slov. Odešli jsme tedy, davše mu rázné napomenutí.

Skončili jsme večer na Střeleckém ostrově, bývše ještě u Národního divadla posypáni růžemi, které patřily průvodu chorvatských Sokolů, jenž se ubíral kamsi za most. Seděli jsme tu až do vlaku. Měl jsem vždycky rád jeho elektrické světlo mezi kaštany, jeho pestré obecenstvo při vojenských koncertech. I u Svitavy někdy

na ně vzpomenu, když dostanu malou recidivu, chuť na velkoměstskou hodinku. Bylo to, jak to bývávalo, a bylo to příjemné. Nějaká vysoká dáma chodila tu promenádou. Nevím, byla-li hezká. Ale měla štíhlé bílé šaty s černým pérem na bílém klobouce a na krátkém řetízku vodila nádherného bílého ruského chrta.

V půl jedenácté vydali jsme se pomalu na vlak. Ulice byly ještě plny pestrých davů. A večer byl překrásný. Ale, když u Perštýna rozloučil jsem se s Antoninem, vykročil jsem rázně a bez váhání opouštěl jsem město, strojící se ke slavnostem...

Ve vlaku židovská společnost. Kupliř s děvčetem, jež vezl z Teplic do Pešti. Brebentili maďarsky. Pak několik moravských hostinských, kteří jeli ze sjezdu a brzo usnuli...

Čtenář se usmívá tomuto cestopisu. Já také. Na otevřeném okně stojí mi vysoká černobílá váza z Artělu, souvenir de Prague. Přinesl jsem si do ní od mistra Bandoucha malé červené růžičky: Grimson Rambler. Děti z dědiny jí říkají housenka, ale našim židovkám se líbí. Mně také. Dívám se na ni a přál bych si, aby všecky moje upomínky na Prahu byly vždy tak pěkné jako ona. A, aby se v Praze dělaly samé takové pěkné věci. Tak vkusné a poctivé. Tak prosté a statečné. Třeba i v politice.

XVIII

POZDRAV Z NEJUŽŠÍ VLASTI

Snad se jednou naskytne příležitost, která mi dodá chuti napsati stručnou historii domečku čp. 45 v Žižkově, kdysi všelijak pověstné „olšanské vily", o níž mohu snad bez domýšlivosti tvrditi, že hrála jakousi maličkou úlohu, známou tu a tam i na Moravě. Bude to ovšem pouze historie pro feuilleton. Nic více. Ale uvážíme-li, jak napsal na př. dr. Flajšhans své literární dějiny jako vědec, nebude to snad ani tak málo.

Historie tohoto čp. 45 pokračuje. Vydávají se tu teď knížky. Většinou dobré knížky. Pokračuje však beze mne, a já jsem odvykl zcela myšlence, že jsem také jakýmsi domácím pánem. Cítím-li velmi často v naší dědině, že tu nejsem ani domkářem, nemám příležitosti pocítiti, že jsem u Prahy domácím pánem, domácím pánem ve své nejužší vlasti, kterou jsem opustil.

Nemám-li tohoto pocitu a nestojím-li dokonce o něj, jsou přece aspoň věci, které mi připomenou někdy mou zavrženou sociální funkci. Na příklad reklamní tiskopisy, které docházejí na majitele domu v Žižkově. Nebo volební tiskopisy k žižkovským obecním volbám. Jsou to pravidelně věci, které mne zcela nic nezajímají. Je to pravidelně papír na pálení. Pozdravy z nejužší vlasti, které bych rád s díkem odmítl, kdyby to šlo.

Nicméně mohu zaznamenati jednu výjimku z minulého týdne. Pozdrav, který mne dojal, který připomenul mi také důrazně mé žižkovské povolání. Neboť toliko domácímu pánu patřil, nikoli českému spisovateli.

„... vědouce, že račíte souhlasiti se zásadami a programem národní strany svobodomyslné, dovolujeme si

Vás zváti k účelné práci v této straně. Račte laskavé přiloženou přihlášku vyplniti..."

Bravo! Místní mladočeská organisace v Žižkově ví tedy velice mnoho, více než já, že totiž S. N., majitel domu čp. 45., souhlasí se zásadami a s programem nár. strany svobodomyslné. To vyvažuje poněkud to, co tato organisace neví, že totiž S. K. N., český spisovatel, s nár. stranou svobodomyslnou nesouhlasí. Nicméně i toto vědění místní organisace není asi příliš hluboké. Bojím se, že toliko kombinuje v duchu dnešní doby: X. Y. je domácí pán, ergo je Mladočech. To by nebylo veliké kombinační umění. Takhle kombinovati je rozhodně snadnější, než věděti, kdo je to X. Y., český spisovatel. Nežádám toho ovšem od žižkovských Mladočechů. Vždyť jsem dosud nekandidoval, aniž konal sensačního přednáškového turnée po českých vlastech. A ty doby, kdy jsme dnem i nocí pobuřovali žižkovské obecenstvo, jsou zapomenuty. Věděla o tom ostatně spíše místní policie než místní organisace mladočeská.

Jinak jest věc velmi prostá. Mladočeši verbují domácí pány. A místní organisace žižkovská nemohla věru tušiti, že její dopis dojde a dojme českého spisovatele na moravské dědině jako sladký pozdrav z nejužší vlasti. Pošlu jí tyto řádky jako poděkování. Bude dobře, připojím-li některá vysvětlení.

Přípis místní organisace je karakteristický. Nemluví se v něm o politice, mluví se v něm o hospodářských zájmech středních stavů. Nemluví se v něm o politice, neboť bylo by asi nutno mluviti o ideálech. Mladočeská organisace potřebuje však domácích pánů a soudí, bezpochyby správně, že s nimi těžko se o ideálech mluví. Mladočeská organisace nemluvila by ostatně ani jinak o tom, čeho nemá. Neboť tak daleko již jsme, aby se u nás dalo mluviti otevřeně, nepokrytě, upřímně. Jsme národ pokrokový a svobodomyslný!

„Veliký sociální zápas, který rozvířil veškerou naši českou veřejnost, dokumentoval jasně důležitost stavovských organisací ... Sociální a hospodářské důsledky boje tohoto nutí zejména ze (snad se?) stanoviska středostavovského k vážné úvaze... Stavy střední, toto jádro českého národa, štvavou činností stran žijících z jejich rozervanosti, nalézají se ve stavu, který způsobuje... občasné hospodářské pohromy... Množství složek, z nichž střední stav se skládá, nepřipouští však zastoupení jednotlivých stavů v zastupitelských a zákonodárných sborech... Jediná možnost uplatniti politicky střední stavů jest pevné přimknutí k silné straně politické ... Nejvýhodnější společnou základnou pro jednotný hospodářský postup českých stavů středních jest národní strana svobodomyslná, která jak svým programem a zásadami proslovenými Sladkovským a Jul. Grégrem, tak i dosavadní vykonanou prací zájmům stavů středních nejlépe vyhovuje..."

To je řeč v podstatě upřímná, i když trochu zdobná a načechraná. Byla by ještě upřímnější, kdyby to byl hlas zdola a nikoli shora, kdyby to nebylo verbování. Zdola nezněl by však jinak: Ti, kdož se dnes pevně k sobě přimykají v silnou politickou stranu, u niž záleží především na síle a nikoli na zásadách a karakteru, ti si rozumějí navzájem, obecní radní se sekčním šéfem, kandidát starostenství s kandidátem ministerství, jenerál s kaprálem, fabrikant s pekařským mistrem. Vědí, co chtějí, a nestydí se říci to, poněvadž pomalu celý národ to chce, aspoň národ těch, co něco mají, ať už je to advokátní kancelář nebo uzenářský obchod ve vlastním domě nebo mandát a politický vliv.

Nutno ovšem čísti mezi řádky a přeložiti si některé výrazy z básnické mluvy politické do řeči všednější. Místo „veliký sociální zápas, který rozvířil..." mohlo by státi v přípise také „všeobecná a stoupající dra-

hota." Bylo by to stejně populární, a, myslím, zřetelnější. Neboť „veliký sociální zápas" není u nás teď tak akutní. A právě ony střední stavy, mezi nimiž vrbují se Mladočeši, nepociťují ho tak příliš trpce. Také červené strašidlo nestraší u nás již hezkých pár let, a zejména stoupenci dra. Kramáře nemělí by ho zbytečně citovati. Je přece příliš jasno, že pro ně strašidlo stalo se strašidlem teprve po nezdařeném volebním kompromisu s ním a po pokrokové dohodě moravské.

Ale ovšem, drahota je veliká, a nejen fabrikanti, nýbrž i mistři mívají obtíže se svými dělníky. Krátce: Jsou s tím starosti, jak se říká. A dodatečně se tedy povzdechne: Nač rozmnožovati je ještě o starosti politické, o nevýhody národní sebeobrany a opozice, o zájmy pokrokové a kulturní, o zápas s klerikalismem atd. Silná strana politická, toť v tomto případu tužba téhož praktického srdce jako aklerikalism. Dva pojmy z téže dílny. Dva vynálezy téže politické politiky, která odstraňuje všecko nepohodlné, všecko, co překáží panu Baťipánu v obohacování se nebo v politické kariéře směrem vzhůru.

Písnička o silné střední straně má, jak známo, již svou historii u nás. Toužilo se po ní jako po pokrokovém můstku přes propast, která zeje mezi sociálně hluchými pány a bouřícími se otroky. Jiní viděli v ní příjemný pokus o nasycení vlka bez nebezpečí pro kozu. Konečně vylezla z toho dnešní mladočeská strana jako prototyp strany, jejímž cílem jest jediná věc, a nic než tato věc: osobní prospěch. Síla strany mladočeské je dobrým ukazovatelem vývoje prospěchářství v našem národě.

My, kteří viděli jsme rozmach českého idealismu a sledujeme nyní jeho úpadek, my, kteří stále ještě otvíráme udivené oči nemohouce pochopit poušť, která

pomalu kolem nás se rozlezla, nedivíme se, pranic se nedivíme, že mladočeská strana je silná strana. Viděli jsme, i na svých bývalých druzích jsme viděli, jak těžko odolává se očím sirény, která slibuje mír, záštitu obchodů politických i nepolitických. V jednu dobu vyhlíželo to jako epidemie. I básníci reorganisovali stranu bařtipánů. Viděli jsme zlomené páteře. Prohlédali jsme karaktery. Ale nedostali jsme chuť následovat...

Příliš pozdě došel mne přípis mladočeské organisace. Byl by býval ovšem před lety stejně málo platen. Již na počátku let devadesátých patřil jsem k těm, kteří nechtěli státi ani na levém křídle mladočeštví. Ale tehda byla to přece jiná strana, nezakoupená ještě fabrikanty, a náš odpor proti ní byl pouze politický a částečně sociální. Dnes je to i odpor mravní.

„Národní strana svobodomyslná" je v mých očích dnes pouze velikou skvrnou na našem národním těle, útvarem, v němž dočasná vysílenost naše politická i kulturní dovolila shluknouti se všemu, co zvláště dobře representuje špatné stránky české národní povahy. Poněvadž dnes nanmoze i nejširším vrstvám chybí láska, odvaha a síla k důstojnému politickému životu, mohlo všecko nerozhodné a opatrnické vztýčiti směle a beze studu svůj kramářský prapor, a to je jádro i slupka mladočeštví. Jeho výmluvou je poukaz k Polákům. Ale na štěstí pro národ náš a na neštěstí pro Mladočechy nemáme stančíků. A dovedeme býti demokratičtí v dobrém smyslu a přes veškeru svou slabost rozpomínáme se obyčejně ještě včas.

Takové rozpomenutí bývá obyčejně trochu hlučné. U všech národů, nejen u nás. Ten, kdo sobě a národu tak rád by opatřil nadosmrti zlatý úsměv rakouských nebes, který dal do klatby „štvavou činnost stran" a neseje vítr, sklidí možná na konec přece jen bouři.

Tu, která nás očistí a probudí naše utajené síly z lethargie zdravé pro žírný skot, ale tak zhoubné pro národy, tu, z které jsme se dle Nerudy narodili, v které jsme šli stále ku předu a která ještě dlouho bude nejbližší školou našemu národu, jenž rodí tak příliš mnoho duší, které, začnou-li jednou sloužit, nevědí, kdy přestat, a nejraději by se usloužili.

XIX

ELEGIE

Je mi nějak smutno a protivno. Ani voda, u které často celé dny postávám, nechce mne vyléčiti. Ani voda, spanilá a tajemná, mihotající se lehce mezi olšemi a vrbami. Pozoruji blažený tanec motýlic, zelených, modrých a hnědých, a závidím a hněvám se a, chytím-li rybu, jsem chladnokrevně krutý. Nejlépe bylo by opíti se až do polomrtva, stonati někde v koutě a pak teprve s rekonvalescentní chutí k životu stanouti znova uprostřed nádherného léta.

Lidský skřehot, jediný zvířecí zvuk skutečně na výsost odporný, kalný proud nesmírně zbytečných žvastů, huláká všemi ulicemi villegiatury, peče se na slunci jako prskající špatný omastek, a nějaký ženský klavír zušlechťuje ještě tuto kulturní symfonii. Není možno myšliti na něco krásného. Dřív bych štípal až do úpadu, slepě a bezohledně k prstům. A ještě raději štípal bych lidské lebky...

To je tak, když nějaké povinnosti nebo okolnosti vytrhnou člověka z přírody a samoty a donutí ho ke styku s lidmi aspoň v myšlenkách. To je tak, když člověk neslyší dlouho laskavého a krásného slova a žije v poměrech, kdy na ně čeká.

Oh, jak jsi veliký a bohatý, splýváš-li někde v samotě se stromy a travami uprostřed lesů nebo polí! Cítíš se součástkou velikého dění, nejsi nic a jsi všecko, a Veliký Pan, který dosud žije, ale skrývá se nevděčné době a jen čeká, poněvadž ví, že bláhový člověk vystřízliví zase jednou ze svého poblouznění,

Veliký Pan želná ti jako věrnému svému děcku, a drsný jeho polibek cítíš na svém čele!

Ale, jak jsi chudý a maličký uprostřed lidí, ve svém neobratném a nedobrovolném obcování s nimi, jak sám a sám, blázen mezi moudrými, chytrými a prohnanými, ty, člověče, který miluješ umění a myšlenky, utopie a revolty, krásné věci a naivní ženy, přírodu a svobodu, ty, šílenče, zločinče, pitomče! Žiješ dnes ve světě cifer a o tvůj pípot nikdo se nezajímá. Ořelie, jdi do komptoiru!

Ano, příteli! Tvá žena si to přeje, příbuzní na to naléhají, přítel ti to radí, úcta bližních řídí se dle toho: Kamaráde, jdi do komptoiru. Dvě třetiny svého bdění věnuj cifře, božské, vznešené, neodolatelné cifře, a teprve zbytek svým bláznivým ideálům a zbytečným pitomostem, teprve zbytek, a co nejopatrněji. Pak se staneš někým: žena tě poslouchá, příbuzní tě chválí, přátelé se tě drží a bližní tě cti, přicházíš z království cifry a kdož ví, co z tebe jednou nebude. Pomni, že dnešnímu světu je zcela lhostejno, kdo jsi, a že se zajímá jen o to, kolik vyděláváš. Nestyď se za to! Jsou na světě vznešenější věci než člověk a propadly tennuž osudu. Nikdo se neptá po množství krásy a ducha v předmětech, každý chce věděti toliko, kolik stojí... Jsi pták v kleci z cifer. Svět je líheň cifer, život vášnivý rej cifer. Obchodních cifer, nutno dodati ...

Naproti na břehu pod vrbami sedává s udicí mladý herr Kraus. Student z Vídně, myslím. Dělává totéž, co já. Jdu-li pod spiav, přijde za mnou. Haben sie was schon? Chytám-li na sýr, chytá na sýr. Chytám-li na červy, vytáhne červy. Mám-li brk, nasadí si brk. Mám-li korek, nasadí si korek. A ten člověk, sotva mám rybu na břehu, ptá se kolik váží. Aby to v duchu mohl rychle přepočítat na to, kolik stojí. Kolik,

kolik, kolik! Má v úctě cifry. Obchodní cifry, nutno dodati.

Místo pana Krause, israelity, mohl by však seděti naproti také pan Kadeřávek, křesťan. Místo Němce Čech. Vše jedno. Kromě několika tichých bláznů, kteří tu sedíme na březích Svitavy z lásky k vodě a z čistého pudu, i všichni udičkáři převádějí kořist na cifry, synu své doby.

Té naší doby! Také má svoje slunce, zlaté slunce, běda, telecí podoby. Také miluje odvahu a svobodu, běda, ve vykořisťování člověka. Také miluje krásu, krásu cenných papírů, cifer, obchodních cifer. Miluje i filosofii a vědu. Chudák Nietzsche jest jejím filosofem, bohudík nevolky. Národohospodáři oddaní velkokapitalismu jsou jejími theoretiky. Znám jednu dívku, ta má dukáty, má dukáty? A proto má všecky ctnosti. A tak království cifer žije, zkvétá, šíří se; mřežoví klece naší houstne: dýcháme ještě?

Mladý herr Kraus je ostatně docela sne ielný človíček. Naivní diletant, který počítá, poněvadž celý svět počítá. Včera představil se mi dokonce starý herr Kraus. Přijde někdy popotácet se na břehu s ohromným prutem, s nímž loví prý v Dunaji. Neshledal jsem ho nepříjemným. A tak obléhali jsme společně jednu zátočinu. Od jisté doby jsou mi vůbec ti naši vyhřívající se židovští kramáři méně nepříjemni. Chápu je. Jsou upřímní. Nosí na odiv své cifry jako jejich ženy své maso, ale nějak klidně, samozřejmě, s čistým svědomím. Jsou upřímni, neoblékají červených košil na kramářské nitro. Vydělávámě, hlásají každým slovem a gestem, ale nemluví při tom o hospodářském povznesení národa a o nutnosti positivní politiky.

Od jisté doby jsem menší antisemita. Cítím, že antisemitism je již příliš jednostranné omezování nenávisti. A zdá se mi, že český národ bude nucen pomalu

docela přenechati jej páteru Šrámkovi a podobné chase. Byl vysvětlitelný, oprávněný, dokud jsme mohli Židům záviděti, dokud Židé dovedli lépe počítati než my, dokud oni jen tučněli ve zlaté kleci. Dnes máme však vlastní zlatou klec, dnes milujeme cifry jako Hus miloval svou pravdu a Žižka svou dobrou vojnu, milujeme cifry tak, že z jedněch 600.000 děláme dvakrát 600.000 a z českého národa vládní národ. Vládní národ v červené košili, poněvadž přes starou tradici nepřechází se jen tak . . .

Je mi smutno a ošklivo. To proto, že se zase jednou příliš zaměstnávám lidmi a ve chvíli skoro historické svým národem. Zatracená povinnost! Je mi až příliš jasno, že pořádný člověk hlásí se za všech okolností ke svému národu, i když cítí sebe mezinárodněji. Za jistých okolností je opak přece ponížením, vzdáním se sebe sama. A pořádní lidé se nevzdávají, především sebe se nevzdávají. Hlásiti se ke svému národu je za všech okolností povinností především k sobě. Za všech okolností. I tehda, když se člověk rdí za národ studem. Pak je to ovšem zatracená povinnost.

Ano, je to zatracená povinnost, když se při tom rdíš studem, když se cítíš synem vládního národa, ty, který jsi po celý život myslil, že stavíš na národu, jenž aspoň ve své lásce ke svobodě, myšlence a odvaze je nepolepšitelný.

Je k zalknutí hnusno kolem. Dýcháme ještě? A dýcháme-li, máme-li aspoň dobrou vůli dýchati plnými plícemi, ty a já, hrstečka zavržených synů, máme-li dobrou vůli křičeti a brániti se, pokud nám to dovolí zátopa zlatých cifer, jež se derou do hrdla, do očí, do uší, to ubohé zvíře, jemuž říkají český lev a jež nám stále ještě malují majestátní jako straku na vrbě, to dodýchalo. Z krásného zvířete zbyla jen kůže, kte-

rou vycpali hospodářskými a positivně-politickými frásemi, uvěznili ve zlaté kleci a dávají hlídati pány ve fraku, kteří kandidují tímto způsobem na ministerská křesla a tajná radovství. A ubohé, kdysi krásné zvíře, dívá se na nás skleněnýma očima, za nimiž není života . . .

Ptáku, co tikáš? Zalez do stínu zlatého mřežoví a drž hubu! Otec bařtipánů měl nádhernou řeč u pomníku otce národa.

Nikoliv! Jazyka dar svěřil nám bůh . . . A když je člověku tak smutno a protivno, snáze mluví od plic a snáze lámeme pouta. I kdyby byl skutečně poslední. Mohykán na sypké výspě.

Lámeme pouta. I ta, která nevyhlížejí jako pouta a přece jsou pouta.

Jsem na příklad český spisovatel. A byl bych rád, kdyby se řeklo jednou o mně: Český spisovatel byl. Ale jsou ještě jiní čeští spisovatelé. Také na Moravě. Moravští spisovatelé. A ti si založili teď spolek. Moravské kolo. Chtěli mne v něm míti.

Je mi tak smutno a ošklivo. To se lehce lámou pouta. I ta, která nevyhlížejí jako pouta. A proto, pánové, nepůjdu.

Jsou mezi vámi hodní lidé, obětaví lidé. Není mezi vámi nikdo, s kým bych si nerozuměl. Jsou mezi vámi lidé, kteří by mi neublížili. Jsou jiní, které bych dovedl na nůž potírati. Na příklad, kdyby se opět dali najmouti od dra Dolanského do automobilu a přijeli ožírat naši dědinu. Nebyl jsem tehda náhodou doma. Mohly se státi nepříjemné věci. To společné „české spisovatelství" by tomu nezabránilo. To je pouto hrozně falešné.

Jsou mezi vámi lidé, které mám rád a s nimiž rád posedím při pivě. Při pivě ledacos se snese, ledacos odpouští. Ale jinde si nerozumíme ani jako spisovatelé

ani jako lidé veřejní. Jsem z jiného světa, přicházím odjinud a jdu jinam. A myslím si, že bude-li třeba podporovat nějakou dobrou věc, budu ji moci podporovat i zevně nespoután s lidskou skupinou, v jejímž středu se mi ještě hůře dýchá než jinde. Jedni z vás jsou vtělená konservativnost, druzí jsou royalisté, jedni chodí na farské hostiny a hrbí hřbet před vysokourozenými pány, druzí píší věci, kterých nikdy nebudu čísti, co mně a vám, pánové? Tak jsem si tedy řekl: při pivě kdykoliv, ve veřejném životě nikdy.

Je-li z vás někdo rybář, přijď k nám teď o prázdninách. Budeme chytat pstruhy, parmy, jelce, podoustve. Budeme chválit krásu přírody, nádheru léta. Upřímně řečeno, nemám rád české spisovatele. Nejsou ani ptáci, kteří pípají. Jsou to ptáci, kteří mlčí, nevyjí-li dokonce s vlky.

A rdím-li se teď tak často studem za svůj vládní národ, zda nerdím se současně za jeho spisovatele? Zalezli do stínu zlatého mřezoví naší klece a sní sen moudré konservativnosti.

Je mi smutno a ošklivo.

XX

PÍSEŇ KE CHVÁLE VODY

Od louže zelených skokanů, která byla nedaleko našeho rodinného dvorce, až po sen o moři, které bylo vždy příliš daleko od mého doupěte, miluji tajemný živel, jeho obyvatele a jeho duchy. Tichý živel miluji tichou láskou. Kdybych byl synem národa, který má moře, miloval bych snad živel rozbouřený a hádanku jeho nejhroznějších hlubin. Ale jako Čech miluji nejvíce průzračnou tůň, lahodný život její, v němž i dravost každá vyhlíží tak nevinně, samozřejmě a krásně.

Od první chvíle, kdy jsem počal po lidsku vnímati, miloval jsem vodu. Má první láska byla ta louže za naším dvorcem, louže zelených skokanů, svěže obrostlá travou a pokrytá smaragdovými penízky okřehku. Dvorec, kde vládly dvě staromodní mé tety, voněl dole kravským chlévem a ovčincem, nahoře suchou levandulí a šalvějí; jeho vadnoucí poesie byla pro mně příliš přísná. Prodán, zmizel brzo z mého intimního života, jen zahrada jeho mi zůstala a nedaleko ní rybník a za ním má louže. V rybníku byli velcí zlatí karasi, ale louže, oživenější, tajemnější lákala mne více. Pak viděl jsem, běda, pomalé její chátrání, když špinavé předměstí posunulo lačná chápadla svá hluboko do zlatých kdysi polí a tučných luk. Ošklivé věci stále častěji hnily v jejím klínu, divošské ruce znásilňovaly její svěžest a oloupily ji na konec o všechen půvab.

Pak píseň života méně idylického dala mi na čas zapomenouti na píseň vody. Jakmile však vybouřily se první revolty mládí, vrátil jsem se k vodě. Zajatec

města, zamiloval jsem si akvaria, a ta honila mne ke všem vodám okolí. Neupravené vltavské břehy, všechny strouhy, potoky, tůně a rybníky v pražském okolí znaly nás. Chodili jsme promočeni domů pozdě večer s rukama scvrklýma od vody. Rozkoš nás jímala, když jsme ve tmě nořili ruce hluboko pod kameny, hledajíce ryby. Potoky zurčely a jezy hučely do našich dnů . . .

Náš nejkrásnější výlet za vodou byl k labským tůním u Brandýsa. Řekl bych, v našem Polabí je nejčeštější voda. Ty křišťálové tůně, jimiž viděti až ke dnu, kde loví stáda okounů, a jiné na povrchu zcela zarostlé lekníny a stuliky, ty strouhy a potoky plné slunicích se štik, ty písčiny v Labi mezi bujně zarostlými břehy, Čech nemá lepší vody, a všecky hráze a přístavy, zdýmadla, parníky, vlečné lodě, všechna ta voda zotročená, zohyzděná a zkrocená, nepřesvědčí mne o opaku.

Budu do smrti milovati malé tiché vody, a prchnu-li někdy z adamovských lesů, zastavím se až někde mezi rybníky a tůněmi. Chápu velmi jasně, že Beneš Knüpfer, který miloval moře, nemohl býti českým malířem, a chápu docela, že český člověk může viděti moře jako lán zelných hlávek. Svůj poměr k moři dovedu si představiti jen tak, že bych si vyjel někam do jeho zcela neviňoučkých vln hrát si v písku s lasturami a sasankami jako dítě. A kdybych byl bohatý a kdybych měl hospodářský talent, chtěl bych se státi apoštolem českého rybníkářství. A kdyby osud prohnal mne po světech a mořích, jako Rimbaud zaplakal bych brzo touhou po té naší české vodě . . .

po evropské louži
černé a studené, když soumrak vůně tká,
a dítě na bobku tu, smutné, pouštět touží
svou loďku křehoučkou jak v květnu babočka.

Teď miluji Svitavu, dosti ji miluji, abych neřekl, že z nouze. Je rozmarná, divoká jako láska má a člověk načeká se často velmi dlouho, než mu oplatí lásku pohodou svou a dá mu něco z bohatství svých hlubin. Není úplně neporušena, není již panenská, ale jsou v ní pstruzi ještě, a to smiřuje s jejími nectnostmi, nezaviněnými ostatně.

Jako s každou láskou i s vodou je člověk nejradši sám. Nejhezčí je Svitava na podzim. Vezmeš si loďku v koupelně a vyjedeš si hodně nahoru. Mezi vrchy, na nichž jehličí ztemnělo a listí je zlaté již a ryšavé, na tišině uprostřed olší a vrb, jejichž listí každý vánek smetá do vody, vonící a více nebo méně mlhami pokrytá voda tvoří tajemnou náruč pro zemitá sněni. Musa básníků podobá se tu vodní divožence. A parma vousatá, kterou chytíš na udici, je obestřena tajemnou atmosférou, kterou vynáší z hlubin a z děr mezi kořáním pobřežních keřů. Všecko je vlhké, všecko voní vodou a zdá se, že voda je všude a jen hustota její je různá. V tu dobu ztrácíš se v mlhavých dnech a celý svět zdá se býti podřízen matriarchátu vody, jejíž panování má silnou povahu naturalisticky mystickou.

Když panuje slunce, je voda také krásná. Ale vlhce horká atmosféra, která tě omamuje, když ležíš na břehu mezi vysokými, tučnými bylinami, jež jsou plny drobných plžů a kovově lesklých mandelinek, je prosta zahád a mystických úkladů: všecko je jasné, voda plyne svěže a prostě, balvany čouhají uprostřed řečiště, na mělčinách hrají si hejna drobných jelců, a ty, který ležíš v malém stínu olše a kol dokola obležen jsi přívalem žáru, jsi čirý pohan, svobodný tvor, a máš prostou, trochu lenivou radost ze života. Voda zpívá bystrou píseň věčného plynutí, v němž život a smrt jedno jsou.

Ve dnech nejparnějších odvažuji se koupati. Je to asi tolik pro mne, jako pomazliti se s vodou. Pohladím všecky její vnady, polaškuji si s ní, dvakrát, třikrát ponořím se do její náruče, a když pak je ukojen a žár smyslné potřeby ochladne, vylézám na břeh a pokojným pohledem oddaného labužníka celuji půvaby vody. A, když jsem nejdivočejší, tu mám rád měkký, pěnivý a zvonivý proud na balvanech, kde člověk drží se slizkých kamenů a dává svou kůži tepati měkce prudkými údery rozehnaných vln.

Křiku společenských koupelí nenávidím na výsost, hlučné a pitomé drzosti „pána přírody". Ta frkání a prskání, neomalené kozelce, ječení a pištění, převalující se zadky, křiklavé barvy trikotů a plovoucích nadýmajících se kostýmů — celek je sprostý jako číslo malého Witzblattu, a je to prostě znesvěcování vody. Ubohý, znásilněný živel ztrácí při tom všechen svůj půvab, zmítá se odporem, kalí se pískem a bahnem. Každý otvor lidského těla myslí si, že ve vodě smí býti zbabělec drzý, a proud, který odchází z koupelny, toť stoka.

Silný a dobrý živel snaží se ovšem stále napravovati lidské hříchy. Jako vegetace s neochvějnou vytrvalostí hledí svou zelení a svými květy zastříti všecky jizvy, jež člověk způsobí vrchům i nížinám, podobně i voda ničí v sobě, vylučuje ze sebe a usazeninami zastírá všecko ohyzdné a jedovaté, co člověk v ní zanechává a do ní vpouští. Běda však, přesahuje-li to její síly! Běda, musí-li si u města, již vysílena, všecko dáti líbit?

Úžasné je, co všecko člověk dovolí si tropiti s vodou, jak ji znešvařuje beztrestně, s tupou lhostejností a sprostotou. Úžasnější je pak toliko jedna věc: že nikdo neoběsí takového notorického prznitele vody na nejbližší olši.

Jakým dobrodiním je potok plynouci dědinou, ví tu každé dítě. Ale kolik lidí v té dědině stará se o tohoto věrného přítele a pomocníka? Kolik lidí si ho váží, kolik má s ním soucit? Kolik jich tuší, že soucit s ním je současně soucit se sebou samým a se svým spolubližním? Všecko, co doma překáží, všecko rozbité, znečištěné, úlohu dohravší hází se do potoka a, když zdá se, že nikdo nic nepozoruje, vylévá se do něj to nejhnusnější, aby se uspořilo pár krejcarů za odvežení. Z dobrého bůžka obce stává se kanál.

A co říci o těch, kteří otravují celé řeky! Za to, že voda jim pomáhá k bohatství, odměňují se ji jako většina odměňuje se vlastním tvůrcům kapitálu, dělníkům: mrzačí ji, zbavují ji čistoty, bystrosti, svěžesti, ničí zdravý život její. A zdá se to tak samozřejmým, že mudrci starají se více o tak zvanou nemravnou literaturu než o znečišťování potoků a řek...

Mám rád malou tichou vodu. Tůně lesní a tůně v Polabí. Ale mám rád také bystré potoky a říčky. A někdy, když jsem hodně otráven, mám rád i přívaly a rozbouřenou píseň vody.

Vůbec píseň vody je nad šum lesů a nad píseň ptačí. Od zvonivého bublání potůčku, jejž skoro ani vidět není, až po jekot rozvodněné řeky, jaká škála nálad, jaký obraz lidského nitra, jaký symbol našeho života! U tiché tůně křišťálové vody dovedl bych celé dny seděti: co vše nedá se tu viděti a jak krásné je to vše. A u proudu vody zpívající dovedl bych celé dny naslouchati, neboť krásné a moudré je všecko, co voda zpívá.

Zpívá klid idyly a blaženost života pohanského, spřízněného s vodou, s bylinami a se zvěří. Zpívá svěžest duše, bystrost srdce a mozku, jež nedají si brániti v myšlení a milování. A zpívá také, když čas přišel,

píseň revolty a očisty, píseň proudu, který vymetá řečiště zanesené ošklivými věcmi a mrtvými štěnaty a jasný písek nanáší na bahna: zpívá píseň svobody a narovnání. A člověk jako by slyšel při tom píseň lidu, který se vzpamatoval z potupy a chce se vyrovnat s prznitelí své čisté duše.

XXI

KAPITOLA SKORO NÁRODOHOSPODÁŘSKÁ

Četl jsem nedávno stesky na „tichou bídu" mladé vysokoškolské inteligence, zejména technické, a na nedostatek její podnikavosti. Stesky, doložené fakty, oprávněné a zajímavě glosované. Zároveň objevily se v tomto listě i jinde články a poznámky o tom, kterak strana mladočeská čili „naše silná strana politická" snaží se obsaditi všecka místa, kde se dá bráti a poroučeti, svým dorostem a svými proteženci, ovšem bez ohledu na kvalifikaci. Tyto dva zjevy, bída vysokoškolského dorostu na jedné straně a teror silné strany na druhé straně, mají cosi společného. Ilustrují dobře pozadí hesla o hospodářském povznesení národa.

Pisatel žalob na tichou bídu techniků, sám inženýr, stěžuje si do vší české veřejnosti. Heslo stalo se prý frází, o němž se velmi hlučně mluví, aby zastíněn byl fakt, že náš hospodářský vzrůst nestojí za mnoho. O vzdělaný proletariát nikdo se nestará, pro stavovskou otázku studentstva neučinilo se nic. A velmi dobře karakterisuje pisatel naší dnešní zlatou mládež: Vychování k pohodlnému, blahobytnému názoru životnímu, protiví si výdělečná zaměstnání v oboru samostatného podnikání. Podniky soukromé přecházejí do rukou společností a vzrůstá ona třída zámožných lidí, na kterou máme dosti času: mladí činovníci správních rad, úřadující pohodlně, bez ducha tvůrčího, spekulanti bursovní, kandidáti vyšší i nižší byrokracie. Majíce dostatečně vlivné styky (viz: „silná strana politická!"), přebírají často i bezvýznamná úřednická místa zcela nemajetným a chudým, a ti jsou pak nuceni s prázdnýma

rukama vrhnouti se do obchodu nebo průmyslu, často i do oboru, v němž nejsou obeznalí, a tu zakrňují nebo se vystěhují. Synkové zámožných rodin stydí se za kabát, hrubší práci a styk s lidem dělným, nehledí rozmnožovati majetek vlastní prací a podnikavostí, nýbrž udržeti jej pouze důchody úřednickými, úroky, dividendami nebo spojením svého kapitálu s věnem nevěsty. Tím způsobem zpříbuznělý měšťanské rodiny pražské, venkovské i statkářské v určitých krajích (viz opět silná strana politická!), aniž z toho vzešel nějaký zvláštní prospěch národohospodářský.

To je tedy pěkný obrázek, a víme všichni, že také pravdivý, od jisté doby dokonce velice pravdivý. Generace, vychovaná realistickými a positivními názory, vzala si je k srdci. Toliko idealism učitelů ztratil se cestou. Idealism a ono bezesporné, hluboké a nezištné vlastenectví jejich.

My, staří a loyální odpůrci Masarykovi z doby, která byla hlucha k našim výtkám, otvíráme úžasem oči, co všecko dnes harcuje proti „poslednímu buditeli", který měl ten tragikomický osud, že patronát mládeže vzal z jeho ruky dr. Kramář, jenž s jeho učením učinil asi to, co se říká, že Pavel učinil s naukou Nazaretského. Georges Moore ve scenariu „Ježíš a Pavel" dává zabíti Ježíše Pavlem. Za dra Kramáře činí to teď jeho věrní. A ti rozlezli se pomalu naším národním životem a obratnými silami různého názvu, ale stejného účelu a stejného původu snaží se udolati jeho živé tempo, udolali je vlastně již ve skutečnosti, aby docílili prostředí a ovzduší, v němž se daří obchodům a kariérám, ovšem špinavým obchodům a nečestným kariérám, z nichž národ kromě ostudy nemá zhola nic. Jedna taková síť jmenuje se hospodářské povznesení národa, jako druhá a třetí jmenují se aklerikalism, positivní politika nebo silná politická strana.

Toto ovzduší, tato doba, tato nepolitická společnost má pak přirozeně mládež, která nepadá daleko od rodných stromů. Mládež, která nemá podnikavosti, praví pisatel zmíněných stesků. Mládež, která nestuduje, pravili nedávno profesoři. A my můžeme dodati: Mládež, která nechce nic a nezajímá se o nic, mládež bez ducha a bez krve, bez lásek a nenávisti. Taková mládež čeká přirozeně toliko na protekční sinekuru nebo veliké věno. Je-li nutno sloužiti, slouží nejsilnějšímu a vyhýbá se pečlivě všemu, co by vzbudilo nelibost. Netřeba se tedy diviti, že silná strana politická hledí se postarati o svůj dorost. A netřeba se diviti, že mládež opovrhuje duchem a odvahou, když-že má za sebou silnou stranu politickou.

Nerozumím ovšem technice. Ale cítím, že v technické podnikavosti jest nějaká krása jako v podnikavosti vědecké a umělecké. Snad vůbec v každé podnikavosti. A nejen krása, také odvaha, víra v sebe a chuť k životu zmnoženému. A nemám-li zkušenosti z technického oboru, pozoruji to v oborech mně bližších, jak hrozně klesla tato česká podnikavost. Nestála-li snad nikdy za mnoho při naší povaze, bývala dříve rozhodně větší, radostnější, ideálnější, nemyslící toliko na zisk osobní, nýbrž i na prospěch národa a jeho kultury. Dříve prostě znělo heslo: pracovati, ač síly byly slabé; dnes heslo zní: obohacovati se, a jde to dobře, poněvadž síly jsou větší. Při tom ovšem „tichá bída" roste a kulturní úroveň národa klesá. Postranní údy národní energie hynou, poněvadž oficiální tělo národní tuční bez práce. Po českých vlastech vaří se dnes hojně a znamenitě, z nových komínů v městech i na venkově valí se dým a z oken kuchyňských zápach dobrého omastku. Ale stejně rychle jako dým prchají také mravní síly národa.

Zmíněný pisatel nevidí bohužel souvislost zjevu, do něhož si stěžuje, s dlouhou řadou jiných zjevů stejné

povahy a stejně symptomatických. Nesestupuje ke kořenům tiché bídy jisté vysokoškolské inteligence, a to je škoda, neboť snad by pak viděl a uvědomil si tichou bídu celého národa.

Píše příliš všeobecně: Denní tisk je prý plný podezřívavého záští a závistivého osočování těch, kteří pracují o hospodářské povznesení. V podivném zmatku harcuje se prý za účelem politické agitace proti „surovému duchu kapitalismu", který „korumpuje svědomí českých lidí a představuje ducha národního v ubohém „procovství"..." Ve jménu jakési slabošské humanity, ba dokonce z příkazu jakési vyšší morálky, jejíž papežové sedí v redakcích a sekretariátech stran politických, slídí prý se detektivně po obchodních tajemstvích, aby veřejnost mohla terorisovat vedení podniků soukromohospodářských v tom neb onom směru.... A zahnízdil prý se protivný zvyk v jedné části pokrokového vzdělaného světa, opovržlivé chování k t. zv. měšťanským „procům", ač kultura kavárenských schöngeistů není o mnoho cennější...

Takové stesky měly by se opravdu psáti zřetelněji a toliko na adresy určité, nemluví-li se do větru a nechybějí-li doklady neoprávněnosti kacířovaných výroků. Slýcháme nyní často o teroru, jehož východiskem je sekretariát silné strany politické, ale odtud nevychází přece opovrhání procy a kultura schöngeistů. Naopak. A tak bychom věru rádi znali ty sekretariáty a redakce, terorisující soukromohospodářské podniky z důvodů politických nebo schöngeistovských.

Bojím se však, že zde pisatel mluví skutečně do větru. Předpokládáme-li, že jeho slova nepatří na adresu mladočeské pravice, marně budeme hledati na levici něco přibližného a odsouzení hodného. Ba, ani to bývalé humanitářství nepozoruje se u nás dnes,

v době duševní pohodlnosti a citové lhostejnosti, která rozrostla se na pravo i na levo, že již ani o nějakém moderním smyslu pro sociální spravedlnost nedá se u nás dobře mluviti. A odmyslíme-li se obvyklého užívání slova měšťák v listech socialistických, skoro také již více povlaného než upřímného, neshledáme věru, že opovrhování lidským druhem, který bývá označován slovem prost nebo parvenu, překročuje u nás oprávněnost a meze.

Naopak. Pozorujeme-li hospodaření a vystupování oficiálních, t. j. zejména mladočeských lidí našich počínaje politikou, a hospodářství v obcích až po velkopanské a tajnůstkářské čachry se zájmy vůbec národními, divíme se, žasneme, jak málo je u nás toho opovržení, jak málo nenávisti a jak mnoho spoluviny, kterou jest mlčení a pohodlnost...

Moje, Petrovy nebo Pavlovy názory na kapitalism a jeho pořádek mohou býti jakékoliv, nebude přece mezi námi nikoho, kdo by sobě a kterémukoli českému člověku nepřál nějakého kapitálu. Není docela nic příjemno býti žebrákem v království mamonu. Není to příjemno, a je to odsouzení k nečinnosti, k živoření a ochromení. A přejeme-li tedy každému nějaký kapitál, vážíme si i oněch vlastností ducha, které jsou napomocny k získání kapitálu způsobem, jejž bychom mohli nazvati uměleckým a krásným. Ba, můžeme jíti ještě dále: Vědouce, že v našich časech příliš drsného a bezohledného zápolení hospodářského, k němuž jsou často nuceni i lidé smýšlení nejloyálnějšího, získává se kapitál jen velmi nesnadno prací a podnikavostí poctivou, budeme mírně hleděti i na peníze, získané chytrostí spíše než moudrostí, mozkem bez ohledu k srdci. Nezávidíme a nebudeme podezřívati.

Ale jakmile se počíná mluviti o zájmech a potřebách národa tam, kde běží o pouhé obohacování se,

jakmile mluví se o positivní politické činnosti, když běží toliko o ministerské kabáty, tajná radovství, a jiné kariéry velikých i malých čekatelů, o silné straně politické, když běží o teroristické spiknutí bařtipánů, o klerikalismu, když běží o bezcharakternost a pohodlnost, která nechce býti rušena cestou za sobeckým cílem — pak nemáme tu co činiti s otázkou hospodářského povznášení jednotlivců, nýbrž se zneužíváním hospodářské moci, na něž není nikdy příliš brzo stále a zřetelně ukazovati. A přistupuje-li k této politické stránce nekonečná již řada nejtruchlivějších dokumentů kulturních, svědčících o naprosté necitelnosti ke kulturnímu jmění a vývoji národnímu, a víme-li, jaký hrob mravní síle národní kope tato společnost, pak máme právo a povinnost křičeti, až uši zaléhají: Proceové! —

Není to tak dlouho, co jsem na tomto místě mluvil o blížícím se teroru správních radů. Dnes budou pomalu všecky opoziční listy naše mluviti v stejném smyslu. Ale pro kolik čtenářů výstražně?

Co chceš, řeklo se mi nedávno, proč se kasáš na lidi? Zařídil jsi si život po své chuti, jsi spokojen, co chceš? A ten, kdo to řekl, myslil si: Mně nechybí rovněž nic, Petru a Pavlu rovněž nikoli, jde nám k duhu. Nač se tedy rozčilovat?

Tak se chápe dnes každá opozice. Tak se nechápe vlastně, nemůže-li se odůvodniti osobní nevraživostí nebo viniti z výdělkářství. Lidé odvykli si žíti v čistém ovzduší, jejich nitro přestalo reagovati na zjevy národního a společenského života. Je tedy podivínem při nejmenším každý, koho bolí hanebnost oficelních, bída národa, mlčení opatrných, lhostejnost, pohodlnost, zbabělost, prostě samé věci, po nichž, když se to přesně vezme, docela nic není člověku, jenž spokojeně žije. Zejména asi českému člověku.

Ptáku, který pipáš tak disharmonicky a rušíš naše trávení, jsi z módy vyšlý bohém nebo kavárenský schöngeist? Co bys mohl býti jiného?

Nebot, že by někde ještě byly myslící mozky a vřelá sdce, která cítí bídu a potupu národa jako svou bídu a potupu, ač osobně nic z toho nemají, toho nelze dnes připustiti přece. To je skoro nepochopitelné!

XXII

PÍSEŇ KE CHVÁLE RYB

Mladý pan Kraus, můj věrný společník od Svitavy a neúnavný rybář, zatloukl tuhle večer v devět hodin na naše vrata, celý rudý byl nadšením a únavou, oči mu hořely, a sotva vstoupil do světnice, již shazoval tlumok se zádi a chvatně z něho něco vytahoval. Pozvali ho k jakýmsi rybníkům, tuším u Vejvanovic, na lov štik a kaprů. A tož chvátal pochlubiti se svou kořistí, nevelkou štikou, a zejména chvátal vypovědět mi překotně vše, co viděl a slyšel. Na, hören Sie, Herr N...

Pan Kraus není student z Vídně, jak jsem se domníval, nýbrž bankovní úředník na dovolené, je také starší, než jsem myslil: ale dušinku má jako dítě. Vyložil mi důkladně, kterak tu štiku chytil na červa, odhadl její váhu, jak má ve zvyku, a jako obyčejně umluvil se mnou dostavenícko u Svitavy, hned na šestou ranní. A k této veliké události svého života vrací se teď často v hovoru a ještě častěji patrně v duchu.

Včera, když mi po třetí vylíčil všecky podrobnosti svého lovu, rozpovídal se o krásе rybníků. O štikách a kaprech slunících se u hladiny. O drobných rybkách, stojících na leknínových listech jako ve dlani. O pohybu těchto plovoucích listů večer, když kapři sbírají potravu na jejich rubu. O mocném chřtánu štik, o jejich velikosti a o tom, kterak, chyceny, trhají šňůry nezkušených rybářů. Vracel jsem se při tom v duchu k tomu, co jsem viděl v Polabí, a bylo mi dobře..

Žijiť také ve znamení ryby. Je to zdravější než na příklad ve znamení ženy nebo plzeňského, literatury nebo politiky (opoziční ovšem). Drží to člověka na čerstvém vzduchu, brání to příliš mysliti, je to láska opravdu letní a méně namáhavá než také krásné hubaření, zejména to naše na nekonečných stráních. Což prostě konstatuji, neboť jinak nerozlišuji rád lásek zdravých od nezdravých: jsem z těch, kteří, když to na ně sedne, netrápí se hygienou a vzdávají se jako živočiši pudu s dobrým přesvědčením, že to jde lépe k duhu než věčný strach o zdraví.

I má láska k rybám sáhá hluboko do mého mládí. Vždycky jsem se jim obdivoval. Vždycky vyhledával jsem styk s nimi. A blouznil jsem o zámku pod hladinou hluboké vody, jehož stěny byly by ze skla a poskytovaly výhled na život ryb a ostatní vodní přírody. A velmi jsem záviděl zajatcům kapitána Nema jejich procházku dvacet tisíc mil pod mořem.

Jeden můj strýc, dejž mu pánbu za to věčnou slávu, byl vášnivý rybář a vodní pytlák. To tehda bylo ještě více ryb a rybolov i vodní pych byly snadnější. Mnoho mi vypravoval z říše ryb, a to byly vlastně jediné mé „babiččiny pohádky.“ Když se oženil chudák a zapřáhl v rozumné občanské povolání, byl konec. Jen pár zlatých karásků v kulaté sklenici připomínal mu starou vášeň. Později daroval jsem mu párek rájovců, jimž bylo u mne zima.

Rozumí se, že první pražské počátky akvaristického ruchu sledoval jsem velmi horlivě. Jejich patronem byl tehdy redaktor „Nájemníka“, jenž vydával první český akvaristický časopis „Akvarium“, lépe vedený než pozdější brněnské „Přírodopisné listy“, témuž účelu sloužící, a měl v redakčních a administračních místnostech svých malou prodejnu ryb. Také první akvaristická výstava,

uspořádaná jistou pražskou ptáčnickou firmou, nadchla mne velice.

Zůstal jsem ctitelem akvaria, třebaže nestal jsem se tu sportsmanem, který chlubí se velikými čísly zdařilých chovů a musí míti líned každou novinku z dalekých končin přivezenou na evropský trh. Akvarium, dobře ovšem zařízené, je vlastně jediný způsob zajaté přírody, který má velikou podobnost s přírodou volnou a někdy předčí ji čistým a poetickým kouzlem.

Nicméně k tak zvaným tropickým rybám, k cizokrajným živočichům, mám jistou distanc. Obdivuji se jim více, než je miluji. Obdivuji se jejich tvarům, barvám, mravům, obdivuji se jim, jakobych se moři obdivoval; ale ryby, které miluji, to jsou naše domácí ryby, jako je to naše sladká voda, která mne drží zamilovaného u svých břehů. Bude se to zdáti nelogické těm, kdož mne slyšeli vzdychati po tropech; mně samému připadá to nelogické. Ale člověk, jenž považuje za svou životní moudrost oddávati se a poddávati svým láskám, činí nejlépe, když nestará se o logiku, o to, čemu lidé říkají logika, a co jest ve skutečnosti věc ukrutně vnější. Tropy, toť sen severana, a dvojnásobně sladký sen, když naše severská vlasť sestudení náhle kramářským životem. Ale, zda neříkáme tím zároveň, jak zatoužili bychom po své studené severské louži tam v dáli na březích Amazonky nebo u jezera Biwy, jak cítili bychom se deracinés, my, příliš súčastnění zajatci vlasti, jejíž každý vzdech a vzruch budí jasnou ozvěnu v našem nitru!

Ryby, které miluji, to jsou české ryby, prostí, bystří, svěží živočichové, kteří by se udusili v teplé vodě tropů, a jimž stačí naše poledni slunce.

Živel ryb je nám v celku nejméně přístupný; nějaké tajemství zdá se často dřímati v oblých očích ryb, které vynášíme na povrch. I v našich vodách jsou hlu-

biny, k jichž dnu nikdy nepopatříme. Ve velkých a hlubokých tišinách řek žijí snad dosud staré a velké kusy jako bílí starci, kteří přežili několik generací a sní nějaký podivný sen. Oh, co bychom za to někdy dali my, ubozí rybáři, kteří tak často učíme toliko červíčka plovat, kdybychom mohli očima proniknouti do hlubiny a viděli tu ty moudré živočichy, kteří laškují zlomyslně s naším vnadidlem anebo opovržlivě je míjí!

Ač rybář je v stálé válce s rybami, nemiluje jich proto méně, je-li dobrý rybář. Tak jako dobrý myslivec miluje les a zvěř. Proto ke chvále ryb zní mu letní píseň. Zda ostatně není mým nejhezčím pocitem ten, s nímž vracím vodě rybu, která je příliš malá mému lidskému sobectví!

Teď ve Svitavě děje se mi to hlavně s okouny. A tož počínám s chválou těchto bystrých dravců, jež jsou jakoby symbol svěží vody naší, čisté a zelenavé, pevní a drsní, mrštní, zarputilí a bojovní jsou jako ona forma vody, která se pění na balvanech. Ale viděl jsem je i v hlubokých polabských tůních, v ztemnělých stádech, podobající se zakletým obyvatelům křišťálových zámků. Do košíku chytali jsme je v zarostlých zátočinách Vltavy, dlaněmi nabírali jsme je v kalužích vysychajících struh. Zcela malinké ovšem. A přinášeli jsme je do akvarií, kdež jsou pravými akrobaty při lovu běličck skoro tak velkých jako jsou sami. Divoké vzezření, jež sesiluji temné pruhy po drsném těle, mají hned v mládí a podobají se špatně vychovaným kocatům, jež sotva odkojena chytají myši a vrčí při tom, když kostečky chrupají. Jsou roztomilí a trochu komičtí zároveň.

Neteče obyčejně krev, když vraždí rybí dravec. Jen stříbrné šupiny rozletí se kolem vodou. Chytají za hlavu a pomalu soukají do sebe. V akvariu hezky

dlouho pobihal mi okounek s ocasem čouhajícím z držtičky.

Štika a pstruh jsou jiní dravci našich vod, jichž krásu nutno velebiti. Štika je hrozná. Tigr našich řek. Viděl jsem potvůrky nekonečně stojíci na jednom místě: jen ocasní a hřbetní ploutev vibrovaly jim s nervosní krvežiznivostí. Měl jsem, jak známo, jednu v akvariu. K její chvále buď řečeno, že spokojila se s červy, a, když jsem ji chtěl přilepšiti nějakou ouklejí, lapla jí spíše z vděčnosti než z potřeby, a později našel jsem rybku vyvrhnutou. Hrozné je, když štika zívá. A nade vše krásné je, když jako onehdy v tišině pod našim splavem, v poledne, když jsme pozorovali stáda jelců, vyplula náhle zpod vrbového keře a zastavila se u hladiny na slunci. Byl to pěkný kousek na nás, asi dvoukilový. Ale s pořádnou štikou nechtěl bych se setkati ve vodě. Děs jde z ní i po smrti, majestátně přísná jest i její mrtvola.

Pstruh je ovšem tisíckrát nevinnější. Symbolisuje horský potok nebo temnou, studenou tůň ze spoda zdravě napájenou. Jeho krásu uzná každý, i když není labužník. Ve vodě vyhlíží jako posetý perlami a drahokamy, mezi nimiž rubíny hrají hlavní úlohu. Naši vojáci, kteří se dostanou dolů do Korutan, Štýrska, Tyrol, pějí jejich chválu. V Punkvě jsem se jim obdivoval, ve Svitavě jsem se s nimi spřátelil. Mám teď častěji příležitost pohladiti je po drobounkých šupinách a činím to s láskou, třebaže smrtonosnou. A rád pozoruji jejich zběsilé skoky uprostřed nejzuřivějšího, zpěněného víru pod splavem.

Jakýsi přechod k rybám mírným tvoří parma se svými zákeřnými vousisky. Její svěžest a divokost má v sobě cosi slizkého a tajemného. Kdyby okoun měl dar řeči, zpíval by si zbojnickou, kdyby štika mohla, domnívali bychom se slyšeti trochu Nerona, trochu

Nietzscheho, pstruh hulákal by tulácky — ale parma vypravovala by roztodivné pohádky. Ale jen někdy, v náladě zvláště sdílné. Je svéhlavá a trhá rybářské šňůry. Jinak jsme spolu často důvěrni: mnoho jsem se od ní již dověděl.

Kořisti dravců třeba také vzdáti čest. Bělicím, podoustvím (čili posákům, také kuchynům), jelcům (tloušťcům), ouklejím, pro jejich osud a stříbrnou krásu. Jedny jsou jako vytepány ze stříbra; jiné vyhlížejí snad trochu hloupě. Ale všecky jsou milé a líbezné.

Baštipány mezi rybami representuji kapři, karasi a zelení: lini. Mírné, dobrácké ryby, jež berou rychle na sebe, ničemu neubliží, leda rostliny v akvariích že rády onipují. I positivní politice rozuměji ve zdravém smyslu, a nejsou tedy ani po této stránce nebezpečny. V různých loužích chytávali jsme je, zejména menší karasky a liny; s kapry stýkal jsem se dosud hlavně jen na rybích trzích. Což není valně příjemné a zajímavé. Snad mne však ještě někdy pozve nějaký mecenáš ke svým rybníkům. Dvakrát nebo třikrát viděl jsem již tyto batolící se živočichy v rybnících; má to milný, trochu demokratický půvab. K jejich kategorii patří největší rybí mučednici: tak zvané zlaté rybičky, importovaní kdysi zlatí karasi, oblíbení v umělých zahrádkách japonských, u nás však trýznění ve sklenicích malým holým prostorem a každodenním obnovováním vody.

A teď měly by přijíti na řadu jiné a jiné ryby: Nehorázní a kožení sumci, těžkopádní a hltaví, rádi se vyhřívají na písčinách a dorůstají i u nás velikosti vhodné jako atrakce jarmarků. Zakrslé odrudy americké používá se v akvariích: jsou to rybičky hravé jako koťátka. Nebo candát, elegantní dravec trochu štice, trochu okounu podobný. Nebo kovově lesklý ježdík, nejpestřejší česká rybka, která bodá zježenými

ploutvemi jako okoun. Nebo hadovitý úhoř, jenž z akvarií chodí na procházku. Nebo placatý a široký cejn, jejž vytahovali sítěmi z Vltavy v celých hejnech. A jiné ryby a rybičky, více nebo méně rozkošné nebo podivné, bystré nebo liné, chytré nebo skoro hloupé. Ale vzpomeňme již jen pulce čili vranky, která má jediná z českých ryb tvar tropicky bizarní, hlavu jako ropucha, tělo jako pulec a ploutve z krásné krajkoviny; když se rozježí, vyhlíží jako nějaký letící dráček z pohádky. Lidé se jí štítí, a rybáři ji proklínají, poněvadž drbne a s vnadidlem v tlamě leží nepohnutě dlouhou dobu. A rybář čeká a myslí, že jeho vnadidlo přilákalo parmu, která co nevidět zabere doopravdy...

Píseň ke chvále ryb mohla by býti dlouhá píseň. A já, kdybych mohl putovati po českých vlastech, chodil bych od vod k vodám, líhal bych u rybníků a tůní, u potoků a struh, abych vyčíhal každý detail ze života té neb oné vodní krasavice, toho neb onoho vodního zbojníka a — pak teprve daly by se vypravovat povídky krásnější než o lidech.

XXIII

PÍSEŇ KE CHVÁLE RYBÁŘŮ

Moral insanity — nazval prý jakýsi filosof — anglický ovšem — naši letní vášeň. Nemám nic proti tomu a pranic bych se dokonce nedivil, kdyby některý úctyhodný zákonodárný sbor přijal zákon: Rybaření, které se nevyplácí, je zločin a trestá se žalářem od jednoho do šesti měsíců. Neboť moralin destilují a po kapičkách do světa pouštějí a zákony preparují a jako vycpané živočichy na odiv vystavují toliko představitelé oficielního světa zaměstnaných. Ale rybaření ze záliby není žádné zaměstnání.

Bylo by docela zbytečno zapírati si to: Dav, tento pestrý slepenec chudých a bohatých, hloupých a chytrých, sluhů a pánů, ovcí a beranů, nenávidí nás. Grázli a celé familie ze spodiny městské a předměstské, vracející se v neděli k večeru z drancování lesů, házejí po nás kamením. Tlusté židovky ironicky obdivují naši domnělou trpělivost. Dělníci, když jdou z práce, hloupě vtipkují na náš účet. A hlásné trouby davu, jež se vlichocují do jeho přízně na kvadrát duchaplným sesměšňováním všeho pod sluncem, vyřkly nad námi podobný ortel, jako onen — anglický ovšem — filosof: Tiší blázni!

Kvitujeme klidně tuto přízeň světa na oné straně. O samozřejmém se nediskutuje. A bylo by hůře, kdyby dav ze samé lásky k nám nastavěl se za našimi zády, a všichni ti moudří a zaměstnaní uplatňovali hlasitě svou moudrost a zkušenost.

Svět na oné straně, lidstvo zaměstnaných a vydělávajících nenávidí zahálku a negaci. Aby se všude vyrá-

bělo, aby se všecko vynášející uznávalo, toť hlavní podmínka jeho existence. Proto soumar jest jeho ideál a všeobecná stávka jediné strašidlo, které ho někdy znepokojuje...

Rybář od naší Svitavy je z pravidla zcela nevinný tvor. Přijede ráno z města s pouzdrem na prut a s kabelkou a do večera vystřídá pomalu všecky zátočiny našeho revíru. Ale člověk mimojdoucí, který pospíchá za svým všedním zaměstnáním nebo za hlučným nedělním plaisirem, vidí jej ve zvláštním světle. Jak tak sedí u vody, tiše a nehybně, jako by vodu hypnotisoval, beze smyslu pro širší svět, lhostejný ke zvukům blízkým i vzdáleným, podobá se nebezpečnému filosofu, a ve shonu sociálního dne připomíná dělníka, který náhle odložil hoblík nebo kladivo a zastrčil ruce do kapsy. Zdává se mi, že to kamení, ty sprostoty a vtipy, jež nás stihají, vydáme-li se náhodou na pospas mnohé pohledům, nepatří ani tak vlastní zálibě naší, jako spíše nějakému revolučnímu vzezření, jehož postihují toliko ti moudří a zaměstnaní, kteří spěchají mimo nás. Uprostřed denního shonu my, připoutaní celé k činnosti, z které „nic nemáme" nebo která aspoň „nic nevynáší", podobáme se nebezpečným stávkářům, kteří ohrožují pořádek, klid a dobrý chod obchodů. Mimojdoucím se zdá, že se vysmíváme jejich upachtěnému světu.

Pochybuji velice, že by se něco podobného i jen zazdálo mým sousedům u vody. Jsou to dobří lidé s kabelkou a prutem, nic více. Toliko jejich záliba zdá se mi úctyhodnější než sterá jiné záliby těch, kdož se jim posmívají. Sám ovšem, sám já, jehož světovým názorem odjakživa byla ona zahálka a negace, která je tak protivna světu na druhém břehu, sám uvažuji o ledačem, když tak sedím u vody, a z lhostejné mlhy za mnou dolehne ke mně někdy

duchaplnost živočicha upachtěného otroctvím nebo vlečením tuku.

Ogata Korin namaloval v sedmnáctém století rozkošný obraz. Čínský filosof Tai-Kung-Wang chytá ryby. Sedí pod skálou, s níž splývají úponkovité rostliny, jednou rukou opírá hlavu, druhou lehtá se na chodidle bosé nohy, prut leží vedle něho na zemi, a filosof hledí za splávkem, hledí a přemýšlí. Je sám a svět je kdesi jinde. Pod ním. Neboť, kde jinde by mohl býti svět pro filosofa, který chytá ryby a přemýšlí, ne-li pod ním? Japonci a Číňané, kteří dovedli někdy žíti krásně a šťastně, milovali filosofy, básníky a malíře a měli v úctě zálibu v rybaření . . .

Tuhle psal mi Antonín. Dostal místo v jakési venkovské filiálce banky. Je mu tam dobře. Že ředitel je slušný člověk — píše — poznáš z toho, že je rybář . . .

Nerad takto sevšeobecňuji. Ale kus pravdy má jistě Antonín. A já pohladím pohledem každého tichého rybáře, jejž najdu u řeky. I když se tváří urputně. Neboť někteří tváří se urputně. Nechtějí býti vyrušováni. Netuší nic dobrého v mimojdoucích. Chtějí, aby svět zůstal v té chvíli někde jinde.

Nějakou podobnost má záliba v rybaření s nejušlechtilejšími lidskými činnostmi. Zda nepodobá se rybář, zapadlý do trávy pod olší, filosofu, zabořenému do knihy, básníku, naslouchajícímu vnitřním šepotům, malíři, odskakujícímu od plátna, vynálezci, sehnutému nad nástroji a baňkami, dělníku, pracujícímu s láskou! Každému, kdo to, co dělá, rád dělá a dobře chce dělati!

Chtěl bych sestoupiti do nitra svých sousedů u vody, najíti v něm onu strunu, která zní písní mně tak milou a známou.

Jindy však chtěl bych naslouchati rybářům tak, jako hajným naslouchávám, když se rozpovídají. Jistě mnozí z nich milují vodu jako myslivci les. Oči by se jim možná leskly a přepínali by jako malí hošíci.

A s jídlem rostla by bezpochyby má chuť. Pak chtěl bych naslouchati rybářům bretoňským a islandským, rybářům z Japonska a od veletoků amerických, rybářům s moře a s jezer, velkých jako moře. Uslyšel bych sladkovodní pohádky a slaná dobrodružství. A vraceje se k černé, studené louži pod naším splavem, snil bych . . .

Ani náš cech neobešel by se však bez těch, na něž hledíme s patra. I Svitava, jakoby stvořena pro zálibu snilků a tichých, má svoje drsné profesionalisty. Jeden takový přijíždí z města, mluví brněnskou němčinou i češtinou, naloví několik kilogramů, prodá je rychle a, co nepropije v hospodách, veze vesele domů. Jinak je to virtuos rybolovu, vydra Svitavy, raubíř mu říkáme. Jeho obratnosti nutno se podivovati.

Méně obratní jsou ovšem bohatí diletanti z našich sommerfrischlerů. Ale jsou trpěliví, a nějaký pěkný rys nacházím i v jejich semitských tvářích. Jsou sdílnější než mlčeliví rybáři z města a milují rybářskou latinu. Hören Sie, das war ein Lakl . . .!

Celkem svorně žije rybářská rodina naše na březích nepokojné Svitavy. Četná osidla číhají na nevinné pstruhy, parmy, jelce a podoustve. Mnohou nástrahu zmaří všetečný pulec nebo hrouzek, leckterá parma se utrhne a unikne s háčkem v pysku. Ale něco chytne se přece.

A pak chodí k nám výrostci z předměstí. Pytláci. Přijdou s prutem jako vítr a jako vítr zase zmizí. Jsou bosí, kalhoty mají vysoko vyhrnuty a boty za pasem. To aby, když potkají četnika, mohli se snadněji dostati přes řeku. Některý má prý zdravý hu-

mor. Když se četník bliží, řekne: Tady neberou, skoči do vody a usedne na druhém břehu. Když pak četník po delší době, oklikou přes železniční most dostane se na druhou stranu a opět se bliží, řekne: Tady taky neberou, a znovu přebrodí se vodou a usedne naproti. Běda však, nedá-li dobrý pozor cestou domů. Vystoupí-li četník před ním ze svého úkrytu a promluví si s ním mezi čtyřma očima. Ostatně nemyslím, že nám, privilegovaným, mnoho toho odnesou. Nepřijdou, myslím, jako my na své peníze.

A řeka zatím bublе a šumí a brouká, rozvodňuje se a kalí po každém větším dešti a snáší také nám nástrahy, starý plech, dráty, hadry, kořata, shnilá prkna; ba, i ty oblázky, jsou-li děravé, chytí se někdy na udici! Ale my sedáme u olší a vrb jejich břehů, čekáme trpělivě, a svět, upachtěný svět je někde jinde, mimo nás . . .

XXIV

MEDITACE*

Těch pošmúrných dnů! Té zlé, nevraživé oblohy! Sotva půl hodiny, hodinu denně těšíš se sladkému zářijovému slunci, milostnosti podobajícímu se ženě, která je stejně zralá a zkušená jako lahodná. Hned opět prší nebo aspoň mrholí se z těch studených šedých plachet tam nahoře. Zdá se, že máme býti okradeni o jeden z nejkrásnějších měsíců. A já si od něho sliboval novou úrodu zlatých písní! A já si myslil, že mne vrátí lesům, které jsem tak dlouho zrazoval oblouzen písní vody! K těm sehnutým větvím plným zardělých jablek, k těm všem slivám schylujícím se k zemi pod tíhou modrého ovoce, k té úrodě patří rozhodně jiná, zářivější nebesa a jiný, čistší vzduch. Ale ještě doufám. Snad se nám ten letošní podzim přece rozjasní! Ještě je kdy: na stráních žloutnou teprve první vrcholky stromů.

Již v úterý domníval jsem se, že nastane obrat. Předně, poněvadž ráno, když jsem vykročil do údolí k Adamovu, svítilo slunce tak upřímně, a větřík pohánělo oblaka zdánlivě poslední; podruhé, poněvadž jsem byl přesvědčen, že na úmrtní lože básníka velikého a pohanského, na jeho slavnou panichidu a do našich myšlenek o něm musí dopadati sluneční paprsky nejzlatější a zářivé. Ale vzduch přece pohasl, a obloha se opět zatáhla . . .

Byl jsem rozhodnut jíti až do Blanska, ztichlým teď již, krásným údolím střídajících se zelení po vy-

* Psáno den po smrti Jaroslava Vrchlického.

sokých stráních, mezi nimiž zpívá Svitava hned broukavě, hned divoce, tu hluboká a černá, tu mělká a plná tmavozelených řas a tráv splývajících po kamenech. Chtělo se mi jíti hodně daleko, býti sám uprostřed rozmáchlé, vlhké vegetace, a tak zasvětiti den mrtvému básníku, rytmům, které v mysli vyvolá, touhám, které v srdci se ozvou.

A zase jsem byl jednou vědomě a tolik rád, že stačí, abych učinil pouze několik kroků z domova, a již mohu ocitnouti se sám s přírodou, tváří v tvář zemi, obloze a svatému duchu bez jakéhokoliv prostřednictví spolubližních. Myslil jsem si: Jak by to bylo hloupé, kdyby teď město vtáhlo tě do pozlátkové kavárny, a kdybys tu s lidmi, jichž přelidské zájmy přetékají při každé příležitosti, debatoval o úrodě Stromu, který včera padl! A Svitava zpívala, země voněla, a potkával jsem jen lidi, kteří pracují u země a se zemí a jimž básníci jsou bohudík lhostejní, jako básníkům lhostejno bývá devětadevadesát procent oné skutečnosti, na níž dnešní většina buduje své truchlivé životy. A šel jsem, dlouho jsem šel . . .

Lidé mění se časem ve všelicos. Musí se proměniti v něco jiného, než jest pouhý člověk, mají-li dosáhnouti nějaké velikosti, požehnané nebo prokleté.

Jdeš dědinou a potkáš dvacet lidí. Jsi pozdraven nebo nejsi pozdraven. Odpovíš nebo neodpovíš na pozdrav. Něco příjemného nebo — což je častější — něco více nebo méně nepříjemného mihne se mimo tebe. Snad voníš někdy i okliku, abys vyhnul se tomu nepříjemnému, co dráždí nemile tou nebo onou svou vlastností tvůj esthetický nebo ethický smysl. Ale vyhýbáš se tomu jako protivné ulici, protivnému domu nebo stromu. Jinak všech těch dvacet lidí, které jsi potkal, je ti zcela lhostejno. Kdyby se zdesateronásobili, nepovšimneš si toho blíže. Kdyby na ráz zemřeli,

pokrčíš rameny. Jsou to zcela lhostejní lidé. Nemiluješ jich, nemůžeš jich opravdu nenáviděti. Neboť láska k bližnímu, k bližnímu vůbec, je nesmysl, a stejně nemožná je podobně absolutní nenávist k bližnímu. A ti lidé nejsou jen tobě lhostejní: země, po níž chodí, cítí, že jsou to lhostejní lidé, i bohu, shlíží-li nějaký na ně, jsou lhostejní. A lidstvo s nimi jedná jako s lhostejnými. Nic jiného není prostě možno. Pouhý člověk, který se příliš rozmnožil, je lhostejný bohu i lidem. Pouhý člověk jest něco, co musí býti překonáno směrem nahoru nebo směrem dolů, aby nám to přestalo býti lhostejno, co se musí proměniti, vyloučiti z obecnosti, která jest již příliš všední, máš-li k jeho straně nakloniti sluch, jejž moudře sobecky věnuješ sobě samému.

Potkáš-li však pantátu Kárance, to jest již něco jiného. Zamyslíš se volky nevolky aspoň na okamžik. Něco tě ohromuje. To je tvor, který překonal pouhého člověka. Překonal ho směrem dolů, ale překonal. Proměnil se v lidského soumara. Stojíš před hádankou. Jiskra božského, jak se tomu říká, která protivně bliká v člověku zcela obecném, zde chybí vůbec. Žádná svěřená hřivna není tu zakopána. A přece dosáhla tato bytost jakési velikosti. A kdybys ji tisíckrát za sebou potkal, vždy podaří se jí to, co se nepodaří panu spisovateli X nebo doktoru Y ani při prvním setkání: rozechvěje v tobě nějakou strunu a, nezděsíš-li se v té chvíli života, aspoň se mu hluboce podivíš...

Ve všelicos mění se lidé. V demagogické gesto na příklad. V řečnické slovo. Nebo v něco mnohem nevinnějšího: v lásku k poštovním známkám. Anebo v něco hroznějšího: v obchodní cifru. Barvu tváře ztratí a seschnou při tom. Ale jsou skoro velicí. Směrem dolů, ale velicí.

Tak život, který zdá se potáceti mezi dobrem a zlem, je vlastně hříčkou v rukou lidských velikostí, těch

směrem nahoru i těch směrem dolů. A lidé obecní jsou jejich potravou. Jsou nejen maso pro děla, také maso pro obchodní cifry a pro lyriku básníkovu. Kolik že pohlti lidí spekulant, než zákon země řekne: Dosti! jemu, který nemá nikdy dosti? Kolik žen potřebuje veliký básník, než zákon země položí jeho hlavu na studená ňadra poslední černé milenky?

Bijíle, nutnost a smysl lidí obecných? Nezdá se vám krásný jejich osud? Aspoň nějakého významu nabývají takto ti, kterých počíná býti tak přišerně mnoho. Život antický opíral se o otroctví. Život moderní potřebuje jako potravu maso lidí obecných. Ovšem: křesťansky a demokraticky servírované. I pohanům. Nezdá se tedy, že se mnoho změnilo na podstatě sociálního života. Nezdá se, že se mnoho změní na ni až do skonání světa. Za to však to nepodstatné a přece to hlavní je ohyzdné jako nikdy před tím.

Moderní otroctví, pokrytecky zaváděné a udržované, je paškvilem samozřejmého otroctví antického, jeho tragikomickou karikaturou ve smyslu ethickém i — chcete-li — esthetickém. A není-li moderní spekulant, lichvář, veliký vykořisťovatel nepodoben svému antickému předchůdci, má-li náš člověk obecný podobné vlastnosti jako obecný lidský tvor antický, je za to nadprůměr k velikosti směrem nahoru, krásný občan a krásný básník, nepoměrnou vzácnosti. Vůbec velikost směrem nahoru, světlá a živná, je stálým terčem svodů, úkladů a protivenství, je stále strhována v dav lidí obecných, svírána jeho zákony, ověšována směšnými hadry davu imponujícími — kdežto velikost směrem dolů, temná a zločinná, má tak často cestu volnou, je povznášena, jakmile má slabý kliček ke komnatám našich pánů, k místům, v nichž všecko možno si dovoliti, je mimo zákon a dostává snadno i tituly pravých velikánů...

Objeví-li se veliký občan v naší době, jest v nebezpečí, že bude uštván. Ferrera dokonce zastřelili. A veliký básník?

Tři moderní básníci, o nichž se dá říci, že člověk v nich proměnil se cele v lýru, tři veliká pohanská V. přicházejí mi zároveň na mysl: Verlaine, Vrchlický, Verhaeren. Každý jiný a přece —

Vzpomínám často na malý obrázek Cazalsův: Verlaine rozjeřený, jakoby byl právě z postele vyskočil, šklebí se faunovsky, skáče, rukama tleská a křičí: Byl jsem s Fatmou, s Fatmou, s Fatmou ....! Nuže: je to hloupé, já vím, ale nemohu se zbaviti nějakého pocitu bezpráví, smutku, lítosti, když vidím tenhle obrázek střečkujícího básníka. Ta Fatma, ubohá coura nějaká, po dlouhých štrapácích snad z Východu zabloudilá do Paříže, to byl jistě takový člověk obecný, až příliš obecný, který se jednou smiloval v jakémsi špinavém koutě nad lačným básníkem. A nejsladší francouzský lyrik, jehož hlava kozonoha patřila na královská ňadra žen vznešených, měl z toho takovou radost! A zdá se mi, že staří bozi a modrá nebesa antická nebyli by dopustili, aby slavičí lýra vtělená v tohoto básníka, putovala do hloupých dobrodružství po kavárnách, putykách a nemocnicích, a pomatena městem zpívala ke chvále Ježíše a Marie, aniž zároveň mohla odolati, aby nezvoniła slovíčky sladce frivolními ke chvále největších milenek. Zkrátka: něco mi tu překáží, něco mne souží.

Vrchlický, tento zázrak proměny člověka v neumdlévající hudební nástroj, zázrak pohanské eucharistie tak měkavé a přece tak tajemné, byl uznanější občan. Ale víme všichni, že jemu prvnímu a jedinému z českých básníků a jednomu z mála moderních básníků světových byla by nejlépe slušela antická toga. A cítíme, že všecky ty oficielní pocty a hadry, které básník přijímal, poněvadž jeho sebevědomí potřebovalo aspoň

surogát jasné slávy, která v lepším žití byla by ho neminula, hodily se tak málo k jeho krásné hlavě jako jeho jméno do panské sněmovny. Také pro tuto hlavu, která častěji než boha opěvovala ňadra žen, rostlo sladké ovoce na tělech neznámých královen a Venuší, aniž se jí ho dostalo. Nehledíc k tomu, že zpíval v národě, který více jej slavil než mu rozuměl, než ho četl. Zkrátka: i zde mne něco souží.

Verhaeren, největší z této trojice velikých V., je více než básník a filosof. Přerodil se v ohromném a bolestném vývoji k novému lidství, přešel ve vyšší stav, jak praví o něm krásně Schlaf, vešel ve velikou jednotu společnosti, kdy bůh není již pro člověka ani mimo ani uvnitř, nýbrž bůh a člověk jedno jsou, kdy každý dualism přestává, každé dogma a každá filosofická myšlenka je překonána, kdy člověk podoba se novému Adamu, který stal se skutečností. Básník je doma oficielně uznán. Ale jeho vlastí je černá Belgie a jeho jméno netěší se ani stínu té slávy, kterou zaslouží. Málo kdo ho zná. Obecnému člověku dnešnímu je navždy cizí. Hledí kamsi do dálky, jde v jiné časy, je tak vysoko, že by mu bylo zima, kdyby nebyl povznesen nad takové pocity. A nás, kteří ho milujeme nad mnohé a mnohé básníky, souží jen, že doba, kdy lidé dovedli by se modliti z jeho knížek ty nejkrásnější modlitby, je tak hrozně daleko ještě — — —

Obloha byla velmi zachmuřena, když jsem docházel k Blansku. V restauraci byl právě pohřeb, lidé uplakaní a jiní z povinnosti velmi vážní. Dopil jsem své pivo v nálevně. Bylo mi chladno. A nemohl jsem pochopit, že před několika hodinami ráno, svítilo slunce a mně zněly nitrem jasné rytmy ke chvále pohanského básníka, který se neoplakává, poněvadž odchází na věčnost, onu skutečnou, z níž kdykoli navrací se k srdcím, která ho pozvou. Zdálo se mi, že bych měl ještě

dále jíti, stále jíti, až někam, kde je jasno a kde básníci jsou slyšáni.

Když jsem však usedl do vlaku, cítil jsem, že pravá pohoda pro básníky není z dnešního světa. Prudké rachocení vozu připomnělo mi, čeho potřebuje naše společnost a k čemu letí bezhlavě a zimničně. Nového krásného občana představoval jsem si, kterak povstává z dýmu požárů a upravuje cestu pro každou pravou velikost lidskou.

XXV

KDO TO CHODÍ PO HŘBITOVĚ . . . ?

Naše roztomilá doba zná, jak se zdá, toliko dvé druhů umění: jedno, které se rentuje, druhé, které se nerentuje. To, které se rentuje, má čestnou úlohu v podnikání obchodním a průmyslovém, okrašluje oltáře zlatého telete, pán Bařtipán má pro ně místo v režijní položce. To, které se nerentuje, zajímá toliko blázny a bezpochyby zločince. Hledí se na ně s despektem, se soucitem, posměšně, zuřivě někde. Dobrý obchodník dá si před ním rychle na kapsu ruku, obrněnou zlatými prsteny. Malou, ale typickou ukázkou umění, které se rentuje, jsou na př. plakáty Luciana Bernharda. Slouží výhradně obchodnímu a průmyslovému světu a z Berlína rozletují se po celé snad zeměkouli. Jejich styl je obdivuhodně obchodní, drzý, stručný, bez příkras. Malou i velikou ještě někdy ukázkou umění, které se nerentuje, jest na příklad kterákoliv kniha básní . . .

Umění básnické je na tom nejhůře. A básníci živí i mrtví — ovšem s nim. Ale člověk by řekl, že tito nešťastní lidé jsou za svou nečasovost, za svou zbytečnost, za svůj perversní idealism, za svou zločinnou bezohlednost k potřebám lidstva dosti potrestáni tím, že jich nikdo nečte, že jim nikdo nerozumí, že se o ně nikdo nestará. Nikdo — kromě několika starých nepolepšitelných bláznů a kromě několika bláznů mladých, kteří se bezpochyby ještě polepší, jakmile na ně dolehnou starosti o rodinný krb a o obchodní knihy. Doba však a její synové jsou ještě horší. Jejich odpor k sladkému šílenství básníků mění se v nenávist. V nenávist, která sahá až za hrob. I za hrob velmi starý. A tato

nenavist na povahu hodnou publika, které čte detektivky a hrne se do kinematografů...

Jako neštěstí, nechodí ani jiné trýzně samy. Jsi-li znechucen, na polo otráven, připrav se, že osud pošle někoho nebo něco, aby tě dootrávil. A tak dostalo se mi tuhle do rukou číslo jistého pražského deníku asi týden staré. Ten žurnál nepatří k těm, které béřu do ruky jen s odporem. V jeho redakci sedí básník mně milý. Ale osud je osud. V tom čísle byl feuilleton: „Básník vyděračem". Až z Paříže přišel do Čech. Autor podepsal se písmenou, které neznám. Dávno nečetl jsem však takovou - řekněme to mírně - nehoráznost.

Oč tu běží? Byly prý objeveny jakési dopisy Heinovy a Meyerbeerovy, z nichž jde na jevo, že Heinrich Heine skladatele Meyerbeera vydíral, hezky cynicky vydíral.

Oh, té pochoutky pro literární historiky, oh, toho nádherného sousta pro kinematografické publikum!

Nečetl jsem o věci nic než onen feuilleton. Pravost dopisů nezdá se dle něho dosud zaručena. Jsou tedy lidé, kteří mají naspěch s popravou. Pro dnešní lačnost sensací je tak málo poprav skutečných. Rozhojňujeme si je tedy popravami literárními.

Autor feuilletonu - k jeho karakteristice budiž podotčeno, že teprve od přítele dověděl se o Nerudově pobytu u Heinova hrobu - je příznačně jízlivý a plýtvá velikými slovy moralisty. Moralisty onoho druhu, který mluví o „nečistotě kuběn". Ve světle zmíněných dopisů je mu Heine „zaprodanec, který nevěří v nic, nemiluje nic a nic nenávidí, jest bez vášně, jest bez nadšení, bez odvahy, bez úzkosti —: to vše mu schází a to vše simuluje, nejinak než kuběna".

Tedy hotová psychologická formulka. Snadno a rychle hotová, jako u všech moralistů. Víme sice, že

i „kuběny" (také podobně hnusné výrazy karakterisuji jisté moralisty) skoro pravidelně milují, a často vášnivě, k smrti milují, že vedou často život víry, vášně, odvahy a úzkosti, té zejména, víme, že i v nejhorším člověku je kousek boha; život, literatura hemží se doklady, ale to psychologu-moralistovi nevadí. Jde svou cestou.

Jakže však je možno pak, že takový prodajný člověk, taková bezcitná nestvůra, takový simulant stal se jedním z největších lyrických geniů světových? Inu „verbalismem a důmyslnými fintami líže lásku a vášeň . . . Byl-li Heine vyděračem, bude ti každá jeho něžná strofa strofou protivně mazlivou, každá jeho břitkost buď neomaleným vtipem uličníkovým, buď nešťastně šťastným manevrem podvodníka, jenž v nějakém náhlém záchvatu poctivosti chce naznačiti, „že to tak vážně nemyslil," což se pak vykládá jako sarkasmus".

Nežasnete? Měl by žasnouti národ, měl by žasnouti svět. A národ měl by ihned dobře si povšimnouti geniálního příslušníka svého, který snad strádá v cizině, když musí vydělávati pouhými feuilletony. Jaký psychologický bystrozrak je v citovaných slovech! Jaké geniální rozřešení těžké psychologické záhady. Jaké prudké světlo je tu vrženo na psychologii básnické tvorby! Jaký literární čin!

A jaká pitomost!

Tedy lyrické dílo, které celými generacemi bylo hltáno vášnivě, na němž řady básníků velikých i malých ssály a učily se, které bylo tak milováno a bude ještě a vždy znovu, dokud svět bude světem, to že je pouhá lež, pusté žvanilství obratného verbalisty? A to jen proto, že básník byl člověk velmi křehký a dopustil se snad věcí, jež mezi občany se neomlouvají? Celá desetiletí dala se tedy voditi za nos, v celých dlouhých

desetiletích a mezi nesčetnými lidmi talentovanými i geniálními nenašel se člověk, který by byl, nikoli odsuzoval Heinův život, to se dělo a děje, ale rozpoznal v jeho básnickém díle ten nedostatek citu, vášně, odvahy a úzkosti, které tu jsou jen simulovány!

Přesvědčte člověka, je-li to možno, který zná a miluje básnické dílo Heinovo, že Heine byl netvor a vše, co napsal, že je simulace, první slova, která zvolá, budou: Jaký to tedy byl geniální simulant! A jsme, hle, zase tam, kde jsme byli, u genialnosti, a zase pocitujeme zázrak boží a přítomnost boha ve člověku — je-li nutno vyjadřovati se těmito starými slovy, jichž také autor feuilletonu užívá.

Ale, kdo zná Heinovo básnické dílo a je miluje, ten se tomu všemu usměje a bude v pokušení věřiti, že autor oněch psychologických objevů zná Heine asi tak dobře jako Nerudu.

Psychologie básnické tvorby a poměru života básnického k životu všednímu je příliš složitá, ba, i tajemná dosud. My, ubozí básníci sami nevnikáme často úplně v básnické přepodstatňování, v němž zůstane vždy mnoho podvědomého, my jen tušíme hluboký, záhadný děj, který přeměňuje člověka v nás, my jen dáváme více nebo méně svědomitý obal „božskému" jádru, předpokládajíc ovšem, že nedáváme pouhý obal, jímž však nemožno dlouho klamati, jehož neexistující jádro nemožno dlouho simulovati. Ale víme také, mnoho-li opravdovosti, vášně a úzkosti zmítá námi, když se rodí dílo požehnané. A proto nám nikdo nenamluví, že je možno tvořiti dílo takového básnického posvěcení, jako jest dílo Heinovo, bez tohoto ohnivého přepodstatňování života v báseň, člověku v genia, přepodstatňování nutného a přirozeného, byť i zpola záhadného, proto neuvěříme v zázrak ledu.

z něhož tryská oheň, v zázrak geniálního simulanta, v zázrak Heina bez vášně a úzkosti.

A pak vezmeme na poradu svou lidskou zkušenost a pochopíme bez váhání, kde máme hledati „ubohou lidskou duši", zda v počestném měšťáninu nebo v cyniku všeho schopném, zda ve lhostejné lidské duši, která nemá odvahy ani k veliké ctnosti, ani k velikému zločinu, nebo v lyrickém geniu, který svou vinu zachoval pro budoucnost ve vlastních dopisech. Můžeme nenáviděti jed z Judaey, může nám býti protivno hysterické sociální svědomí, ozývající se nám tak často z básnictví ruského, ale tu zásluhu přiznáme těmto dvěma spolutvůrcům naší kultury, že nás naučili hleděti s hlubším pochopením jak na padlé ženy, tak i na padlé muže, a že si dovedeme představiti úžasně trpký osud cynika, který byl zároveň básník ...

Měl bych snad ještě vyzvihnouti několik ohavných perel mravního rozhořčení a ohromujícího psychologického bystrozraku, jež jsem našel v onom feuilletonu. Nechci jich však zvěčniti. Pomyslíme si, že zase jedny aristokratické ruce, které tentokrát zapomněly se pochlubiti rukavičkami, nesou na odiv krvežíznivému davu hlavu literární mrtvoly, která má, bohudík, za sebou i před sebou požehnaný život, a — půjdeme dále.

Pomyslíme si také, že je to zvláště výrazný symptom doby, která nenávidí básníků. Jsou lidé, kteří nedovedou mluviti o básníku jinak, než jízlivě. Jsou to lidé, kteří bývají často žlutí závistí. A tito lidé řídí dnes svět. Svět lépe řízený byl by snad spálil takové dopisy, nebádaje vůbec o jejich pravosti. I literární historikové mívali více kázně a noblesy.

V domýšlivé naivnosti své ptá se autor feuilletonu, co zbude tedy po Heinovi, a radí příteli, aby se odvrátil od něho. Tenhle druh katů je opravdu vždy nehorázně domýšlivý! Má k tomu trochu důvodů v dnešní

vteřině, která ráda dává žíti vyděračům a umírati básníkům. Ale zítra?

Pro svou osobu vím jen toto: Kdyby Heinrich Heine dnes zemřel a zemřel již se znamením vyděrače vypáleným na čele, na to čelo chtěl bych políbiti mrtvého člověka, poněvadž mnoho trpěl již tím, že byl cynik, a poněvadž trpěl dvojnásobně, že nebyl bez viny. A chtěl bych pohladiti studenou ruku básníkovu za to, že pomáhala přepodstatňovati ubohý pozemský život v nesmrtelné písně, o jejichž krásu nic na světě nemůže nás již oloupiti.

A vy, vzácní a bláhoví, kteří její hudbu nosíte dosud v duších, půjdete-li někdy tam nahoru na Montmartre, neopovažte se jíti tam bez růží, nezapomeňte na růže, na mnoho růží. Neboť po hřbitovech, na nichž spí básníci, chodí také hyena bídného věku. Snad pukne marným vztekem.

XXVI

IRONIE OSUDU

Ironií osudu jest, když český spisovatel, který nemiluje novin, lépe řečeno jejich dnešního velmocenského rozsahu a prestýže, píše skoro výhradně do novin, dokonce do velkých novin, a píše do nich — rád. Jako na příklad já. Nevím jistě, je-li to ironie specielně česká, ale zdá se mi to.

Česká literatura od počátku svého moderního rozmachu souvisí stále na mnoha stranách se žurnalismem: mnozí nejlepší spisovatelé naši vydělávají si nebo přivydělávají na živobytí v novinách, aniž se to děje bez vlivu na jejich tvorbu, neboť většina těchto spisovatelů neslouží novinám dobrovolně, nýbrž z jistého donucení, existujícího konečně i tehda, když spisovatel dá žurnálu přednost před magistrátní kanceláří nebo kantorskou katédrou.

Je nesporno ovšem, že práce žurnalistická může míti a tu a tam skutečně také má dobrý vliv na spisovatelského ducha a jeho tvárnou schopnost: podobá se někdy silnému průvanu, který profoukne komnaty příliš dusné a převoněné, učí překonávati bázeň před pérem, nechuť k péru, pusté nálady a postonování mysli. Ale stejně nesporno je, že dlouhý pobyt v žurnálu, několikaletá žurnalistická práce v užším smyslu slova, která nemá pranic společného s literaturou, působí obyčejně zhoubně na spisovatele: těch nářků bylo již dosti a příklady jsou stále hojné. Vidíme to na tom, co se píše, i na tom, co se nepíše.

To je ostatně příliš známá smutná kapitola z hi-

storie sociálního postavení českého spisovatele a není již ani zajímavá.

Člověk však může psáti do žurnálu, aniž je žurnalista. Veliké dnešní deníky mají ohromný a nenasytný chřtán a potřebují pro ukájení svého hladu potravu velmi pestrou. A nemalá část této potravy nemůže jim býti poskytována žurnalisty z povolání, nýbrž spisovateli. A to jest již zajímavější kapitola. Také veselejší.

Mohla by býti ještě veselejší, radostnější, kdybychom byli tak daleko jako jsou Francouzi. Kdybychom byli méně malicherní, straničtí, kdybychom se nebáli tak příliš předčasných a zneuznaných myšlenek.

V Paříži vycházel a vychází snad dosud anarchistický týdeník Les Temps Nouveaux (Nové doby). Nevím, má-li dnes některá česká revue tak vysokou úroveň, jako měl tento dělnický časopis. Vycházela při něm zajímavá příloha, složená skoro výhradně z výňatků, citátů, článků z knih a časopisů měšťanských. Snahou redaktora bylo sbírati z literatury hlavně francouzské všecky literární projevy, v nichž kapitalistická a měšťanská společnost soudí sebe samu. Neměl, zdá se, nikdy nouzi o materiál. A skoro v každém čísle této přílohy bylo možno čísti článek, vyňatý z prvních stran některého velikého deníku. Byly to články o všech soudobých věcech. Krásné, bojovné, smělé články. Byly to články nejpřednějších spisovatelů a vyňaty byly i z deníků reakcionářských, jako je Temps, nebo čistě kšeftařských jako je Matin.

To je mi stálým svědectvím pro povýšenost francouzského ducha, to závidím francouzské žurnalistice, ať již jinde jest její mravní úroveň sebe horší. Mirbeau, Descaves, France, Paul Adam, Séverinová a dlouhá řada jiných bystrých spisovatelů promlouvala a promlouvá na předním místě ve francouzských denících o soudobých věcech a událostech, a vyslovuje

svá neopatrnická mínění tak směle a bez obalu, že u nás nemůžeme si toho vůbec představiti. U nás smějí se názory podobné a tak vyslovené tisknouti pouze v malých listech anarchistických.

Tedy tak daleko ještě nejsme, aby naše veliké deníky mohly býti pravidelně a samozřejmě volnou tribunou spisovatelů, aby bylo zvykem ozdobovati žurnál nejlepšími jmény domácího světa myslícího a básnického a zároveň, aby pouhé jméno stačilo pro možnost naprosto svobodného vyslovení se. U nás ještě i pouhý abonent domnívá se míti právo k protestu proti nepohodlným myšlenkám. Hrajeme si rádi na temnou pevninu, kde si lidé vyčítají inserty gumového zboží, a kde i satyrickým listům, dotkne-li se příslušníka některého organisovaného stavu, hrozí bojkot se strany příslušné organisace. Malé pokusy o to, aby spisovatel mohl v denním listě mluviti svobodněji, které se u nás přes to dějí, spojeny jsou vždy s jistým risikem. A vždy najde se někdo, kdo protestuje.

Ovšem, tato věc není prozatím akutní. Žurnály nejsou u nás celkem spoutány více než listy a revues myšlenkám a literatuře vyhražené, ba, mají dokonce větší volnost, berou si ji aspoň někdy, jsouce puzeny k tomu větší duševní pohyblivostí, která se u nich přece tu a tam vyskytne, kdežto v naší literatuře a v ostatním našem časopisectvu docela umřela. Výjimky jsou dvě, tři. A což hlavní jest: i kdyby žurnály naše chtěly napodobiti zmíněný krásný zvyk francouzský, nemají komu dáti tuto svobodu slova, neboť soumrak bohů vládne nad českými vodami literárními, kde nade vše cení se duševní klid a kde prostomyslná počestnost jest provokována nejvýše okázalou konservativností.

Celkem vzato však jest i při tom denní tisk u nás pomalu jediné místo, kde dosud něco kypí, kde jest nějaký ruch a intensivnější život národem vůbec ne-

volky sledovaný a spolu prožívaný. Suďme o něm jakkoliv, proklínejme jej, plačme nad ním, křičme, že jest v něm více kořalky než vína — na konec musíme býti rádi, že máme aspoň jej, že aspoň jeho ryk brání národu docela usnouti v líbých snech o dobrých obchodech.

Velký denní list je také literatura, která nejen že čte se těmi, kteří nečtou, ale jest pomalu vůbec jediná, která se u nás čte. Nedivme se tomu. Náš člověk ztratil důvěru k jiné literatuře. Vzali mu ji kritikové, kteří po dlouhou dobu měli hlavní slovo, prestýž příliš vysoký a obecenstvo příliš široké. Odstrašila jej nuda, čišící z toho, co mu předkládali oficielní nakladatelé. A, což víme, co vše ještě spolupůsobilo! Náš člověk ztratil důvěru i k jiným věcem. Národní duch náš si zdřímł. Čtenáři nečiní výjimky. Ani spisovatelé. Ani jejich knihy. Čtenář probouzí se v našem člověku jen v hodinu, kdy přicházejí noviny. Noviny starají se o to, aby byly zajímavy. Noviny dovedou vyzdvihnouti událost. Noviny burcují i z nejzatvrzelejší dřímoty. Proto jsou čteny.

O českou literaturu nestará se nikdo. Naši nakladatelé jsou macechy nebo vražednice nemluvňat. Má-li některá kniha jednou za mnoho let úspěch, jsou to noviny, které ji dopomohly k němu. Rozumí se: nikoli z důvodů uměleckých a literárních. Pro českou knihu skutečně dobrou nepracuje žádný burcující aparát. Naopak, všechno se spikne, aby co nejhlouběji zapadla. Zpravidla vyjde skoro pokoutně, ale i v opáčném případu vede život pokoutní.

České literární časopisy nejsou šťastnější. Co jim chybí, to jsou čtenáři; čeho mají nazbyt, to jest nuda. Snad to souvisí, a souvisí to bezpochyby i s dřímotou v české literatuře.

Tedy pro tyto věci píši do novin rád, třebaže je to — ironie osudu. Člověk má aspoň čtenáře, čtenáře na okamžik probuzené z dřímoty. A všelijaké čtenáře. I v zapadlých dědinách, nejen v kavárnách. I prosté a přístupné lidi, nejen přemoudřelé. A člověk je při tom také svobodnější. Může na témže místě mluviti právě o tom, o čem se mu chce. A včas. A nejvhodnější formou. Vychází-li pak na lov duši, má při tom příjemný pocit, že jeho lovištěm je širá vlast...

Ale ještě pro něco píši rád do novin. Jsou to nečetné velké denní listy, které platí honoráře a nikoli — almužny. České honoráře, to je ovšem také jedna z těch starých známých kapitol. Ale měla by míti nové pokračování. Napsal bych je pro svou osobu asi takto:

Byly doby, léta devadesátá — vidíte, člověk se k nim stále a stále vrací, až je mu to již samému nepříjemno — kdy české časopisy literární, umělecké, revuální měly většinou každý své zvláštní místo, hlubší a vážnou raison d'être, nějakou buditelskou úlohu, konservativní nebo pokrokový účel, silnou frontu, na které se bojovalo za kulturní a ideové hodnoty — tehda mělo smysl dávati zadarmo a zadarmo bráti. Byla to revoluce, bylo to obrozování, bořilo se, stavělo se znovu: oběti byly nutny, každý dal, co mohl, každý také učinil pro druhého, co mohl.

Dnes je situace podstatně změněna. Proveďme v duchu přehlídku českých revues a časopisů, o nichž je řeč. Jedny — a jest jich hezká, na naše poměry až ošklivě hezká řádka — vycházejí z pouhé setrvačnosti. Jiné vycházejí z důvodů osobních. Zbývají dva, tři, které plní u nás — ale jaksi malátně, neradostně — to neb ono důležité poslání, jsou to ostatně revues odborné. Kdyby zašly, zůstala by po nich mezera. Za ostatními listy neukáplo by nám je-

diné slzičky. Ten neb onen máme snad rádi pro to či ono, ale nechyběl by nám, kdyby ho nebylo. Nechyběl by ani naší literatuře. Snad redaktor jeho zasteskl by si, snad ten či onen protežovaný autor, ale literatura naše nikoli. Z mladších časopisů je to jediný Umělecký Měsíčník, jenž representuje skupinu mladých umělců, kteří potřebují skutečně svého orgánu, aby si vybojovali místo v našem uměleckém životě, kteří bojují o věc, experimentují. Zde to nepůjde asi bez obětí, a oběti budou tu na pravém místě. Ale neznám jiného časopisu, který by dnes měl u nás právo žádati obět od českého spisovatele.

A teď mi řeknete! Proč mám já, český spisovatel, který na papíře jsem sice mnohoobročník, poněvadž jsem již také dostal nějakou tu literární cenu nebo podporu — bude mi brzy čtyřicet — ale ve skutečnosti živ jsem toliko z řádkových honorářů, proč mám já psáti do literárních a podobných časopisů, které platí někdy až o polovinu menší honorář než noviny, do nichž píši a jež stačily by pohltiti mnohem více než vůbec napíši? Čeští spisovatelé jsou ohromnou většinou lidé, od nichž národ chce, aby při kulturní hostině těšili se jen laskominami; patřím-li k těmto šťastným, kterak mohl by někdo chtíti, abych pracoval za menší honorář jen proto, že u nás vycházejí nějaké literární časopisy, které mají málo odběratelů a nemohou tedy dávati honorář, nýbrž jen almužnu. Nebo ji dávají z důvodů ještě problematičtějších.

Opravdu, kdyby mohlo býti po mém, měli by pořádní čeští spisovatelé stávkovati a nechávati si rukopisy dotud doma, dokud se nenajdou pro ně lidské honoráře. A nejen stávkovati, také se přičiniti, aby vše, co není schopno bohatého života, padlo, a aby přestala již také hnusná literární komedie s tím le-

penim: oficielní nakladatelské marky na knihy, jichž vydání musí si autoři sami zaplatiti, na knihy, kritikou dokonce jednomyslně uznané.

Vycházejí časem ještě české knihy, které kritika velebí a které považujeme za činy. Mluví se o nich mnoho v literárních časopisech. Ale je to lež. Ty časopisy čte několik lidí a těch knih nečte snad nikdo. Jsou to ubohé mouchy utopené v kotlech, kde se stále znovu převařuje zbytečná literatura překladová . .

Paradoxně řečeno: Česká literatura měla by zahynouti, aby mohli žíti čeští spisovatelé. Snad by to také spravil zdatný Koniáš, který by vypálil navršené haldy a naučil hlavně ty, kteří člověku tisknou nebo něco mu vydávají, troše úcty k dobré literární práci.

XXVII

MORAVANEM . . .

Tuhle večer, když jsem seděl ve vlaku, který mne unášel k Břeclavě na politickou schůzi, pocítil jsem náhle jakýsi údiv nad vlastním počínáním. Pod zavřenými víčky vířily mi pestré střepy minulosti dávné i nedávné a z jejich zmateného víru vynořoval se po chvíli veliký otazník. Kdo jsi? tázal jsem se sama sebe. Ale v zápětí zpozoroval jsem, že otázka je dosti špatně formulována. Snad bylo by lépe ptáti se: Čím jsi byl a čím jsi? Neboť odpověď jest pak na snadě a vyhlíží zcela nevinně. A recitoval jsem si: již ledačím jsem byl v tom božím světě . . .

Dobrá! Byl jsem rozvichřeným klukem, jenž s rozepnutým a vlajícím kabátem běhal do školy; kantor mi říkal za to: splašená labuť. Byl jsem mladíkem, který patřil k nejhoršímu středoškolskému materiálu a chtěl reformovat disciplinární řád. Byl jsem zeleným žurnalistou, předurčeným zároveň ke konservativní kariéře i k politickému kriminálu, z kterýchžto dvou osudů postihl mne ten lepší. Byl jsem velmi zpupným lyrickým debutantem a individualistou. Byl jsem anarchistou a papežem bez petrského haléře. Byl jsem vystěhovalcem a končil jsem jako melancholický rybář, potulující se po březích Svitavy. Tedy ledačím jsem skutečně byl. Trochu veršů i básní jsem při tom nadělal. Ještě větších zásluh dobyl jsem si, tuším, tím, že jsem ledakohos proklel a poslal do horoucích pekel. Tak jsem to dotáhl pomalu skoro ke čtyřicítce. A teď, u té veselé svitavské vody, když slunéčko hřálo a nesmírná duševní lenost, která závladla v mé rodné zemi

a rozšířila se po českých vlastech, okouzlila i mne, často jsem si přál, omráčen dřímotou ve vlahé trávě, abych měl kapitál, který by mi dovolil odpočívati na vavřínech.

Ale úlohou vystěhovalce neměly končiti moje osudy. Pěkně se to sedělo pod olšinami, skloněnými nad třpytnou vodou, když kolkolem lesy neslyšně dýchaly a nic se nehýbalo než ten hmyz a stébla trávy, dotčená jeho lesklými křídly, pěkně se to sedělo a hledělo na druhý život s patra. A přece byl to klam, byly to vteřiny, rychle prchající i když prodloužené v celé dny. Bylo nutno vedle toho také pracovati. A poněvadž je nám souzeno dobývati si vezdejšího chleba pérem, které čím je svobodnější, tím těžší a odpovědnější zdá se v ruce, bylo nutno psáti, a psáti znamená pro nás mysliti a stále znovu znepokojovati mozek i srdce. V nitru nebylo klidu, v nitru se něco dělo. A čím méně toho, co se mělo díti, dělo se v zemích, které milujeme, tím znepokojenější bylo nitro. Sladké sny o lepší budoucnosti nerozumných lidských mravenců rozplynuly se zvolna, obzory se úžily, naděje nevzdala se sice, ale ztichla, a zraky vracely se z dálek a zastavily se u nejbližší hroudy. Vy tam, příteli z města nad Vltavou, Vy to víte, kterak se to všecko stalo a státi muselo. V národě, jak my jsme jej poznali kdysi — a zdá se to býti tak hrozně dávno — bylo dovoleno, bylo přirozeno, že se lidé rozpalovali sny, nadějemi, ideály. To byl národ, o jehož socialismu řekl Masaryk, že bude nejsocialističtějším. To byl národ, v němž i pesimisté mohli se tu a tam z něčeho radovati. Ale v národě, jak jej známe dnes, nenalézáme již odvahy k těm starým snům a nadějím, k těm přímým a bezohledným cestám. Nikoli jen proto, že úloha hlasů v poušti docela hluché neodpovídá naší povaze. Také a hlavně proto, že by nás naše svědomí káralo, kdybychom se spokojovali po-

hodlným prorokováním budoucnosti někde v koutečku, kdybychom aristokraticky štítili se nejbližších a nutných zápasů, kdybychom dobu, která je nám odporna, potírali toliko povýšenou negací.

Dělo se tedy něco v nitru. Zraky, vracející se z dálek, sesmutněly pohledem na nešťastnou domácí hroudu. Člověk ztratil odvahu sníti a býti mučedníkem budoucnosti a dostal odvahu bíti se pro přítomnost a pro tu hroudu a bíti se pro ně kdekoliv. Pro mou osobu neznamená to však, že černé stalo se mi bílým a bílé černým.

Vidím příliš jasně, kterak vývoj byl silnější než vůle. Ony myšlenky, za jichž nejlepšího představitele považuji Kropotkina, neztratily pro mne nic ze své krásy a pravdivosti. Jsou ideovým, logickým vyvrcholením socialismu a zůstanou jím, zůstanou talentní silou, která se navrátí jednou k aktivní činnosti. Ale ona mohutná, vzedmutá vlna mezinárodního socialismu, která před časem zachvátila svět a obelstila tolik mozků a srdcí, narazila na překážky příliš veliké: davy samy byly tou největší z nich, demokracie nebyla připravena tak, jak si myslilo nadšení. Od té doby socialism vystřízlivěl a — srovnáváme-li dobu jeho rozmachu s dnešní dobou stagnace — řekneme, že do jisté míry se i zvrhl. Možno ledačehos litovati, ale bylo by nicméně dětinstvím, kdybychom na dnešní stav hleděli jako na úpadek, zaviněný určitými theoriemi a nikoli jako na nutný důsledek nejpřirozenějších vývojových podmínek. Pozorujeme-li dnes předchozí vývoj socialismu v jednotlivých zemích, zejména překvapující rozdíly, které tu najdeme, vidíme, kterak přirozené podmínky neodvratně znásilňovaly theorie příliš ryzí a myšlenky formovaly dle praktických potřeb. To je divadlo mnohem poučnější než všechny přednášky profesorů a theoretiků. Pochopíme-li je, jest nám zcela jasno, proč ve Francii, kde

parlamentní politika je nadobro zkorumpována, musel vzniknouti revoluční syndikalismus, a proč u nás, kde parlamentární politika je nevyvinuta a konstituční život stále ohrožen zakrytým absolutismem, musel socialism býti zpolitisován a hraje stále více úlohu politickou na úkor akce hospodářské. Ideje zatlačeny byly do pozadí, všecky přímé cesty se pokřivily; lidé pravověrní jsou odsouzeni k nečinnosti nebo k úloze hlasu v poušti.

Nejsi-li heroem, který dovede prostředí znásilniti, zůstaneš obětí svého prostředí. Jsme všickni figurkami v rukou nevyzpytatelných a jde jen o to, abychom svou úlohu hráli poctivě a co nejupřímněji. Zejména v tom našem milém Rakousku, s nímž dohánime toliko těžce a pomalu to, co nám radí nebo diktuje pokročilejší svět. Mnohé, velmi mnohé musí se změniti, než také my budeme pány svých osudů, než také u nás dovedeme dáti samostatný tvar nějaké veliké věci. Pokorně, tuze pokorně je nám čekati. A tu všecky ty veliké a nám tak ve skutečnosti, běda, cizí věci ztrácejí na významu pro nás a ty naše malé stávají se vším - -

Nebylo to včera, kdy jsem takhle uvažoval. Bylo to snad již v některý mrzutý den letos v létě, kdy mne tak často pálila hrouda pod nohama a kdy byl bych utíkal nejraději daleko z českých zemí. Konce byly vždy stejné: z toho klidu věcí v přírodě, tak smířených s osudem, tak přitulených k domácí půdě, čerpal jsem posilu, a byly slunné dny, kdy jsem byl lehký jako pták a kdy vystěhovalec měnil se v aklimatisovaného občana, který se nechce vyhýbati povinnostem, jež ukládá svědomí člověku, jenž nepřestal mysliti. Pomalu, skoro nevědomky, stával jsem se Moravanem...

Již ledačím jsem byl v tom božím světě...

Tedy Moravanem. Ale nebudiž mi špatně rozuměno.

Neosvojil jsem si, myslím, dosud nic z oněch vlastností, které, zdá se mi, karakterisují typickou moravskou inteligenci. Nemíním také snažiti se o to. Naopak, poněvadž některé ty vlastnosti ani se mi nelíbí. To moje moravanství, to jsou myšlenky a city, o nichž si myslím, že by byly možná zcela jiné, kdybych žil v Praze, a které přes to považuji za tak pravdivé a dobré, že za nic na světě nechtěl bych je míti jiné. Jsou to myšlenky a city docela prosté a všední, a vy čtete je často ve sloupcích tohoto žurnálu. Jsou tak všední a prosté, že v té naduté Praze nestačily by mi možná, poněvadž bych byl také člověk nadutý a opojený nějakým laciným velikášstvím.

Hleďte, je to taková docela všední věc, řeknu-li: klerikalism, toť nepřítel! Ale člověk musí žíti na Moravě, aby cítil pravou váhu těchto slov. A aby cítil, řekl bych skoro, krásu onoho dění, když od theorie přikročí se k praksi, když se řekne dohoda pokrokových lidí proti klerikálům, když se toto panstvo skutečně krok za krokem pronásleduje a při tom — to nejhezčí na věci — když lidé, kteří rádi sedí na dvou židlích, jsou nuceni spokojiti se toliko s jednou, jsou nuceni přiznati barvu.

Anebo. Je to docela všední, říkáme-li, jako proti Římu, tak i proti Vídni. Ale stejně: člověk musí bezpochyby žíti na Moravě, aby viděl s takové ptačí perspektivy situaci svého národa, komičnost, pitvornost, proklatost jistých „positivně politických" frásí a příšerný mravní a kulturní úpadek, do něhož nás zavléká dnešní (snad jen zdánlivě dnešní) mladočeštví. Sem až nedosahuje lesk pozlátka, zde vidí člověk jen ty dlouhé kapitalistické ruce a pod nimi bídu, bídu, bídu.

A konečně na Moravě cítí člověk také, co v takových smutných dobách politického a mravního úpadku mohla by udělati strana, která místo peněz

terorisovala by všecko nerozhodné a potácivé příkazy národní mravnosti...

Můj pražský příteli, Vy to víte o mně a já to vím o Vás: mluvili jsme vždy upřímně. Proč by tomu mělo býti jinak? Proč bych, na příklad, já měl zapírati tyto své všední a prosté myšlenky a city, když nemám jiných, když se mi zdají ze všech nejpravdivější a nejsprávnější. Poněvadž jsou všední? Nechci jich nésti do básní, nýbrž na schůze. Poněvadž jsou tak vzdáleny mých ideálů? Jsou přiměřeny za to době, ve které žiji, která mne dusí a z níž nedovedu jinak vyjíti než se svým národem.

Mohli bychom mlčeti, kdybychom byli toliko básníci. Nemůžeme mlčeti, poněvadž nepřestáváme politicky cítit a mysliti. Naslouchal jsem dosti dlouho a mlčky tomu, co se ve mně děje. Divil jsem se tomu. A tuhle ve vlaku, když jsem jel po tolika letech zase jednou na politickou schůzi a nikoli jako pouhý posluchač, podivil jsem se tomu naposled. Teď je mi už všecko jasno. Přiznávám se.

Ale lhal bych skoro, kdybych nedodal, že něco vnějšího uspíšilo toto mé pomoravštění. To, co otřáslo, zdá se mi, atmosférou, ve které žijeme, otřáslo i nerozhodností mozku. Ty vítězné pušky a ta vítězná děla tam dole na jihu, která nás tak důrazně upamatovala na naší bídu. Na bídu, ve které našla nás veliká doba. Této bídě zlomiti vaz...! Já ho ovšem nezlomím. Vy ho také nezlomíte, ale což se opravdu nenajde po českých zemích tolik lidí, kolik jich je potřebí k tomu?

Ostatně, to je otázka docela zbytečná. Svědomí nám káže, abychom pomáhali těm, kdož dle našeho [illegible] mají pravdu, i když jest jich málo.

A bude-li jednou po bídě, pak budeme [illegible] něco jiného.

XXVIII

JEDNA VLAŠŤOVKA

Únor je nejhorší měsíc. Nikoli ovšem pro ty, kteří se těší dosud na masopustní plesy a reje a jsou dobře zdomácněli ve městě, nýbrž pro lidi, kteří své nejkrásnější dny slaví mezi lesy a poli a žijí důvěrněji s venkovskou půdou. Je věru těžko říci, kdy takový člověk pociťuje v únoru mocnější touhu po jaru zdánlivě tak hrozně ještě vzdáleném: zda v pustý, mlhavý den, smutný jako šedivá jeskyně, kde vše, co se pohybuje, straší jako mátoha, a veškera míza zdá se na věky zaklela do ztuhlých stromů a do zmrzlé země — anebo v jasný den sněhový a ledový, kdy slunce jest již jaksi vyzývavé a připomíná věci naprosto nesrovnatelné s půdou vrzající pod nohama, se ztuhlou řekou a se stráněmi nejmrtvějšími.

Předpokládám ovšem, že lidé, žijící skutečně venkov, mají jaro tak rádi jako já. Snad je to již předpoklad trochu smělý. Neboť s civilisací dostávají se i do nejzapadlejších koutů a k nejčistším srdcím jakési stopy lidí kultivovaných, všelijak kultivovaných. Snad tedy i těch, u nichž jaro vyšlo z mody.

Znáti se příliš veřejně ke své lásce k jaru, je dnes opravdu poněkud odvážno. Nedivil bych se tedy, že nějaká prostinká duše otravuje si jaro aspoň tím, že se bojí doznati si tuto svou lásku. Zejména však je to odvážno pro básníka, který toho nesmlčí. Neboť, že „básníci opěvují jaro", o tom mluví dnes již i ta ústa, která, dle úsudku obecenstva, dělají naše nejlepší vtipy.

Nebýval jsem v životě opatrný. Nejsem dosud. Přiznávám se, že ze všech ročních dob miluji nejvíce jaro, tu celou jeho škálu temnějících zelení, množících se zvuků, vzrůstajících tvarů, výbojný pochod života, hrnoucího se a tryskajícího až k nebesům. Léto je krásné mezi dozrávajícími klasy v polích nebo u chladných lesních tůní, zima oslňuje sněhovými pláněmi. Ale jaro je stále krásné, všude krásné, celé krásné.

Na podzim jsem nezapomněl. Znám jeho půvaby. Rudé pánichidy a sladké mlhy. Ale je to vše spíše pro ženy a pro křesťany. A já nejsem ani to, ani ono, třebaže obé mne hodně zkazilo.

Ženy nemilují opravdu jara, jako nemiluji opravdu přírody, a křesťané neslavili by ho, kdyby nebyli bývali donuceni přejímati svátky pohanů. Jaro je příliš kladná doba života a země, nepopíratelné, nezastavitelné, nepřehlušitelné, jásavé a nepokryté ano k životu, jemuž dnešní žena nerozumí a jež křesťan má popírati a nenáviděti.

V naší době, jejíž spisovatelé a muži do omrzení mluví o ženách s lačnýma očima a stále znovu „hlas života" stělesňují v ženě — povážlivě zaměňujíce chtivé flirtu sentimentálního nebo zkaženého s chtivými života a přeceňujíce samičí potřeby ženy — bude se zdáti asi paradoxním mínění, že pro ano k životu nemá tato žena valného porozumění. A přece to není o mnoho méně než pravda.

Defensivní typ ženy, teplý majestát matky a hospodyně, která se bránila životu tím, že jej zachovávala a udržovala, byl ovšem bližší kladným hodnotám života, pasivně zapadaje v jeho řád, byl bližší pravdě, kráse, přírodě. Zejména na malém městečku, na statku, v myslivně. Tato žena milovala všecky roční doby, a jejich úroda to byla, kterou srovnávala a rozdílela, rozumějíc skoro jen ji, ale rozumějíc jí dobře

a krásně. Tento typ, zdá se, vymírá. Ofensivní, nespokojená, blouznící žena je všude na postupu, rozvracejíc zvrácenou dobu, a žena a doba hodí se k sobě znamenitě. Pro tyto výbojné ženy, nikoli nové, ale velmi ženské, je život větrem, který je činí nešťastnými, neunáší-li jich. Ve věčném flirtu s jeho víry, ať už se jmenují erotika a společenský život nebo literatura a politika, chtěly by býti stále kamsi unášeny, pokud možno na povrchu, ale bez probouzení ve všednosti, stále dál v tanci a ve snách. A vidouce, že život míjí a jejich blouznění neustává, jsou sentimentální a chtěly by umříti, ač se bojí smrti právě tak jako skutečného života.

Takovým způsobem nelze však poznati života tak, aby bylo možno upřímně si jej zamilovati, a s osudem jako se starým otcem-kamarádem po rubu i po líci dobře známým dohodnouti se o svých hodinách.

V našich lesích je místo, které se jmenuje Ráj. Je to pěkné místo: upravené poněkud, poněvadž tu stojí pomníček na památku nějakého dlouhého panování nynějšího knížete. O to mi ovšem neběží. Ale z Ráje možno po stráni sestoupiti do Kozího žlebu, krásného žlebu, který takhle v červnu překypuje přímo lesním životem. Ani o tom nechci prozatím vypravovati. V květnu však zastavuji se často, než sestoupím, uprostřed stráně, usednu na pařez a dívám se. Tu jakobych seděl na stěně veliké zelené nálevky. A mám vždy v tu dobu týž pocit: že nálevka se úží pomalu s přibývající zelení, která zvolna, ale jistě kráčí v před smaragdovým svým krokem. Je tu mnoho modřínů, a ty sesilují dojem vlnivého pohybu. Kukačky, sojky, žluvy, kosi, drozdi,, pěnice a k večeru bažanti rozkřikují se tu, každý pták po svém, a v slunci mihá se stále nějaký hmyz. Hlavně však to, že vidím, kterak mladistvá zeleň postupuje na mne neodolatel-

ným, vlnivým pochodem, měkká, líbezná a přece skoro výhružná, to, aniž sám vím proč, vzbuzuje ve mně báječný pocit jara, jara mohutného a v jediném okamžiku představujícího veškeru krásu života. A ani nejohromnější říjení, které může člověk spatřiti za slunného červnového poledne, nespřesvědčuje mne tak, jako několik vteřin zde, i když je tu sebe větší ticho a klid. O čem?

Bál bych se dovésti sem i tu nejvzácnější milenku a zeptati se jí na to. Snad šedivá panímáma z rýčného starosvětského dvorce, jehož stodoly, špýchary a stáje překypují dary země, porozuměla by mi trochu. Moderní žena však, která nevnímá života, nemůže ho vnímati ucpanými smysly, která buď o životě toliko blouzní, jako o nepoznaném štěstí, pro něž pláče v podzimních alejích, pro něž týrá manžela či milence, anebo „studuje život" s božskou prostomyslností, moderní žena řekla by mi něco ukrutně smutného v té chvíli a na tom místě. Příšerně sentimentálního nebo příšerně učeného. Bál bych se sem dovésti i tu opravdu nejvzácnější milenku, která by možná aspoň pochopila, že v této zelené nálevce, tak prostinké a přece nad všecky slavné romantiky tak ohromné a ohromující ve dnech postupujícího jara, jest mlčeti pro ni to nejlepší, co může učiniti, — a kdyby byla sebe svůdnější, nepomiloval bych jí na tomto místě, poněvadž tváří v tvář mohutnému gestu jara připadalo by mi strašně směšným malinké gesto lidské lásky . . .

Loni na jaře stalo se v Kozím žlebu něco hrozného. Jednou z rána všecky mladé, líbezné, již několikacentimetrové výhonky na mladém smrčí byly skleslé, visely hlavou dolů. Mrazík je sežehl. Po čase zrezavěly, a byl to smutný a podivný pohled na popálené stromky. Také velikým smrkům prý se to stalo. Proto nebylo letos v zimě téměř smrkových šišek.

Ty stromy a stromky měly tedy několik bolestných neděl. V jedné noci přišly o nenahraditelný kus vzrůstu a plody jednoho roku. Ale v těch několika týdnech, kdy rezavé spáleniny poskvrňovaly jejich čistou krásu, snažily se smrčky nahraditi, co se nahraditi dalo. A dnes tam v Kozím žlebu stojí, jakoby se nic nebylo stalo, a jsou nezmýleně připraveni vykonati opět svou jarní povinnost. A vůbec: musí přijíti něco příliš silného, veliký vichr, neočekávaná spousta sněhu, požár nebo to nejjistější zlo, člověk, aby ztratily hlavu a padly. A tu svou důvěřivou, veselou a moudrou jarní povinnost konají rok po roce stejně a se stejným elanem, se stejnou silou a radostí jako jinoši, jako muži, jako starci. Tito optimisté nestárnou.

A tohle, smysl toho slyším stále v našich lesích ze všech koutů, a nestalo se mi ještě, abych toho nepochopil a nevyléčil tím sebe horší svou náladu, sebe hlubší smutek, sebe zuřivější vztek. Čeho knihy — a jsou krásné, hodné, moudré knihy — nedovedou, vždy dovedou lesy.

Nad poměrem každého člověka k životu jsou desky zákona; specielní, toliko jeho se týkající, řád neúprosný a nepřekročitelný beztrestně. A smyslem vší výchovy a kultury individua mělo by býti, aby individuum poznalo články svého řádu a podrobilo se jim, neboť jen pak je skutečně svobodno a silno svobodou a silou, kterých nikdy nepozná parvenu, i když sebe hlučněji smí pískati na všecky a na všecko, parvenu, jímž je každý, kdo sebe sama zapře, spoutá, vykleští, aby mohl býti „někým", to jest někým, kým není a nebude, kdyby se sebe více namíhal a celé jmění promrhal za škrabošky. Veškeren pocit štěstí na světě může vzejíti toliko z vědomí, že se člověk nezná silňuje a nepřetvařuje, že se nežene za vyšší almužnou, kterou svět platí komediantům. A štěstí se zdvojnásobňuje,

když člověk bosýma nohama přešlape jednu z periodických trnitých cest určených volným lidem, překoná nebezpečné větry, sněhy a mrazíky, překoná ještě nebezpečnější příklady, které dávají lidé, a s novým jarem koná opět důvěřivě, vesele, moudře svou povinnost jako ty smrčky na lesní stráni.

Je mnoho mužů, kteří takhle chápou krásu života. Až jich bude ještě více, změní opět jednou tvářnost společnosti. Jako ty lesní stromy jsou to optimisté, kteří stárnou-li, stárnou jen proto, že doba nepřipouští, aby mohli tak klidně růsti jako stromy v lese.

Optimism je vůbec nejlepší lék proti stárnutí. Potkáte-li někdy růžolící šedesátnici, pružnou, útlou švihačku s bílými skoro již vlasy, jistě to není žena, která zbytečně toužila a fňukala nebo marně mudrovala a amazončila, jistě je to nějaká výjimečná optimistka, která byla hodna toho, aby stanula po boku muže, jenž chtěl zůstati volným člověkem.

Také v manželství je třeba optimismu, mnoho optimismu a mnoho té vytrvalosti smrků, které po všech bouřích zůstanou na svém místě, zazelenají se mladě s každým jarem a hledí stále jen před sebe do výše. To by však byla kapitola hrozně nečasová. Všecko se spiklo proti těm, kteří by také zde chtěli slyšeti statečnou jarní píseň přírody, která se vrací po všech parnech a mrazech života. Ani svého básníka nenašel ještě budoucí zápas o harmonii, jejž povede dvě bytostí stejně rozdvojených jako znechucených ohavností doby...

Venku fičí severák. Všude sníh a led. Celý den strávil jsem na zamrzlé řece: bůhví proč teď v zimě tahali u Skalky písek z řeky, tož jsem se ohánět lopatou. Svítilo slunce nějak podezřele a já jsem se cítil docela zdráv. Ale teď kvetou kolem narcisy, tacety a tulipány, voní tu hyacinty a pryskyřice z rozsekaných

jedlových větví, které nám zbyly po letošní sklizni jmeli a které cpu do kamen ve skleníku. U zahradníků již v lednu to kvete.

Je mi zcela dobře a za nic na světě nechtěl bych jiných desek zákona nad sebou. A důvěřivě, vesele, moudře poslouchám ty, které jsou nade mnou a jejichž články, jak se mi zdá, jsem pochopil. Nemohu jinak. Nechci jinak. Poklonil jsem se také zákonu, dle něhož osud jiskry ze mne křeše. Proč ž neuposlechnu rady kolegy básníka, rozezleného na nevděčnost dospělých, abychom psali pohádky, nové, krásné pohádky pro děti. Vždyť konečně celý život píšeme jen pro děti, pro bláhové veliké děti, roztroušené tu a tam i po českém světě, a naší hrdostí je, že nám ti strašní dospěli docela nic nerozumějí ...

A těm dětem, že dnes svítilo slunce tak podezřele, a že skoro všemi barvami to kvete již ve skleníku, posílám také tuhle jednu vlašťovku, která ovšem neudělá ještě jara.

XXIX

BODLIČKY

Prosinec 1912.

Loňského roku v tuhletu dobu! To nám bylo lépe. To s mistrem Bandouchem chodili jsme na jmelí. Vzpomínáš si, smutný letoší čtenáři?

Byli jsme tací zpupní divoši, my dva. Tábořili jsme na obráceném trakaři pod nehorázným černým jedlemi, rezavou kudlou ukrajovali jsme slaninu a podobné dobré věci, zapíjeli jsme je šedou z litrové láhve, pokuřovali jsme z dýmek a vztekali jsme se: klnuli jsme křesťanům, politikům, nemocné vlasti. Ale často jsme se smáli, a celkem vzato, bylo nám dobře a veselo. Náš poměr k většině spolubližních byl ten, že jsme se snažili říkati jim nejnepříjemnější věci. Byli jsme vzpupní.

Zlatou větévku jmelí s bílými kuličkami nosil jsem za kloboukem. Nosil jsem ji, jako socialista nosí (nebo nosíval!) červený karafiát. Byla mi zevnějším znamením mého přesvědčení, mého světového názoru, mého životního programu. Dnes dal bych si za klobouk nejraději suchou mrtvou větévku jedlovou s rezavými, smutnými bodličkami.

Oba jsme zkrotli. Vídám se teď zřídka s mistrem Bandouchem. Pracuje v cizích službách a jeho, naše zahrada pustne. V lednu, v únoru nepokvetou v našem skleníku hyacinty, tacety a narcisy. Cosi se přihodilo, a mistr Bandouch, který se tak těšíval na mé feuilletony a byl hrd na svou „slávu", pravil mi onehda: Napsal jste kdysi „Pokračování bez konce", napište ještě „Pokračování s koncem". Ale to bude jednou

snad povidka, až to dozraje. Do lesů však spolu letos již nepůjdeme, neuřízne mi z pěkného dvojáčka vánoční stromek pro Soňu, smutni jsme, když se sejdeme, a kdybychom i zabloudili nahoru do stráni, klnuli bychom toliko, ale nebylo by nám dobře a veselo.

Oba jsme zkrotli. Přikládám do kamen suché jehličí, bodličky válí se po podlaze a vési se mi na šaty. A bodličky, spousta rezavých a černých bodliček je i v mém nitru. Mé vzpupnosti daří se pod nimi jako jiskře pod popelem. Mé radosti života rovněž. A nemáme odvahy říkati věci nepříjemné svým spolubližním. Toliko docela tiše, rytmicky, utkvěle mručím si do vousů, a kdybych to říkal nahlas, znělo by to asi takto: Já, ty, on, my, vy, oni, my všickni jsme zbabělí; my smutni, my rozechvění, my, kteří trpíme teď jakousi závratí, držíce se nad propastí, a nejraději bychom se pustili, aby již byl konec našim mukám, my všickni, kteří nejsme armádní dodavatelé, jsme zbabělí.

Ale ani toho nahlas neříkám, poněvadž je mi líto těch všech ohromených a zakřiknutých lidí kolem, kteří mají také nitra plna mrtvých bodliček. A bodliček jakoby měli i plná ústa, tak mi to často připadá. Nějaká slova, drsná slova chtějí z úst ven, ale bodličky tlumí jejich zvuk, převracejí jejich smysl, bodají v ústech, až jsou nucena zmlknouti, a člověk máchne rukou a skrouti se v sebe. A jak hořké musí býti tyto bodličky, jak hořké, srovnáváme-li je s oblázky vzteku, rozdrcovanými mezi zuby, vzteku, který také mlčí, ale zdá se býti dnes tak vzácný. Což jen soucit cítím a mám tak často tisíc chutí, pohladiti po vlasech plačící maminčku nebo stisknouti ruku mladému muži, který kráčí s prázdným pohledem a automatickým krokem, nebo nějaká hezká slova říci někomu z těch všech ostatních, kteří cítí, ba, počítají, že za všech okolností, děj se, co děj, budou již oběti.

Nikoli, nemám odvahy nikomu z těch malých, udě-šených lidí ani do ucha pošeptati: Zbabělče! Tuším, že každý z nich má pocit opuštěnosti všemi, vidí před sebou toliko temnotu, která mu chystá to nejhorší. A lhali bychom, kdybychom popírali, že ten pocit je oprávněný, lhali bychom, kdybychom tvrdili opak toho, co skutečně jest, kdybychom svému lidu říkali, že za ním někdo stojí, že někdo, kdo chápe celý dosah všeobecné bezradnosti, jest na stráži, a kdybychom sobě tvrdili, že ten neb onen hlas mužný a ze skutečné lásky k lidu vytrysklý, nezůstane osamocen.

Letoší české vánoce budou tedy smutné. Kyticemi zlatožlutého jmelí neokráslíme svých příbytků. Připomínaly by nám život tam nahoře, na vrcholcích jedlí, silný život tváří v tvář nebesům, silný život, vzdorující palčivému slunci i bouřím a lijákům, a to by nám nebylo vhod, ponévadž jen tím více pociťovali bychom svou tupost, malichernost, zbabělost, lehkomyslnost; tu vysokou, těžkou dusící vrstvu mrtvých bodliček, kterou na sebe systematicky střásáme a dáváme střásati kdekterým vlastním i cizím dobrodincem svého národa.

A přece právě letoší naše vánoce mohly a měly býti veselé. Ovšem. Ježíšek neponese snad do našich rodin tolik dárků jako jindy, ale což nevidíte, jak je vyšňořen slovanskou trikolorou, jejíž barvy svítí, což nechápete, kdyby suchý chléb toliko nesl, že i ten suchý chléb má nám chutnati sladce?

Mluvme docela věcně. Slyšeli jsme to z úst svých nepřátel, mnoho-li radostného přinesly i nám balkánské události. Je toho tolik, že teprve za čas poznáme, mnoho-li je toho. Ale to již víme nyní, že je toho mnoho, co nám za všech okolností zůstane. Jsme bohatší, octli jsme se v čistším a jasnějším vzduchu: proč nemáme tedy mysliti především na tuto svou

novou situaci, proč nemáme se z ní, jak se patří, těšiti, proč nemáme s ní počítati? Je pravda, že v první chvíli jsme jásali. Ale náhle jsme zmlkli a to, zdá se, v onu chvíli, kdy jsme zpozorovali, že také musíme něčím zaplatiti svůj úspěch. Jaká bláhovost! Takové věci, jaké my jsme dostali, nedostávají národové zadarmo. Což skutečně věříme, že pečení ptáci vletí nám jednou do úst? Platíme, platíme strachem českých maminček, platíme chmurnými myšlenkami našich junáků, platíme velikými hospodářskými ztrátami, čili tím vším, co nás stojí válečný poplach v Rakousku, ale to jsme měli čekati hned v první chvíli a hned v první chvíli měli jsme si uvědomiti a říci, že to bude státi za to. Strachy a chmury zmizí, většina ran se zacelí, na to, čím jsme platili, zapomeneme za několik neděl, ale to, zač platíme, to, co jsme dostali, po celá desetiletí bude míti veliký význam a může se státi základem lepšího života našeho.

Jsme příšerně náladoví. Po nadšení nezačneme suše počítat, nýbrž upadneme v malátnost, otupíme. Člověk by řekl, že aspoň ti, kteří u nás mluví o politice positivní, měli by pěstiti, ošetřovati, podporovati naši národní energii a včas, dokud nadšení ještě trvá, ukázati národu předběžnou bilanci, říci mu: Hle, nejásej příliš, neboť tolik a tolik ztratíš, ale neoddávej se za chvíli ani malomyslnosti, neboť tolik a tolik získáš. Pohleď, jak draze platili tví slovanští bližní na jihu svá vítězství, ale všimni si také, jak rádi platili. A pamatuj si, že jen ten národ je zdravý a dojde svobody a blahobytu, v němž každé dítě již ví, že úspěch celku váží více než ztráta jednotlivcova.

Vůdcové našeho národa nechali svého svěřence v tomto směru na holičkách, a, ačkoli k takové řeči nebylo by třeba pražádné odvahy, mlčeli a mlčí. V jiných směrech, bohužel, dělo se totéž. To už není však.

ani tak divné, neboť tu běželo o věci choulostivější, o projevy mužné, které nejsou silnou stránkou našich politiků.

Ani jedna z velikých a vedoucích českých stran nepromluvila k lidu řečí, která by uklidňovala jasností a sebevědomím. I ty naše mírové schůze — jediná příležitost, kdy lid mohl nás vyslechnouti a sám promluviti — i ty byly většině politiků trnem v oku, byly jim nepříjemny pro svou zřetelnost. Páni poslanci se ovšem sešli. Nepromluvili k lidu, což je dobře, poněvadž to, na čem by se byla většina usnesla, bylo by nám zdvihlo žaludek. Za to pečeť tajnosti dali na své řeči... Česká positivní politika nezajímá se tedy o lid. Jest jí docela lhostejno, co si lid myslí a co bude dělati. Jest jí docela lhostejno, že sta a sta našich lidí chodí teď s nitrem plným mrtvých bodliček a vrávorává tupě do temnoty, kde není jediného světélka. Česká positivní politika, aby nemusila říci ani jednoho upřímného slova, ztratila řeč, a nedovedla ani nejpovšechnějšími větami vysvětliti čekajícímu lidu, že náš zisk z posledních událostí vyváží naše ztráty, a že tehda, kdyby k horším věcem došlo, ani nemusíme nic ztratit, budeme-li se chovat jako muži.

Od našich positivních politiků čekali nějakou sebevědomou řeč ovšem jen lidé politicky docela naivní. Méně naivní, ale také naivní, čekali něco aspoň od mezinárodní sociální demokracie, která se sešla v Basileji. I ti se zklamali.

Byly doby, kdy bylo nutno stále znovu a znovu dokazovat sociálním demokratům, že socialistická mezinárodnost nevylučuje určitého národního sebevědomí, dnes bude to pomalu sociální demokracie sama, která bude nás přesvědčovat, že její lůno snese i šovinism, a šovinism dokonce takový, jaký dávají dnes na jevo Poláci. Jako mezinárodní činitel nehraje sociální de-

mokracie dnes úlohu pražádnou Červené strašidlo, které pro nás dávno ztratilo všecku hrůzu, zmizelo i pro celou Evropu. Jsou lidé, kteří to pociťují bolestně, ale nutno se smířiti i s tím.

Opakuji, lhali bychom, kdybychom tvrdili, že pocit opuštěnosti, jejž tušíme teď tak často u našeho lidu, není opravněný. A nelze se ubrániti smutku, bolesti, soucitu, když člověk vidí kolem sebe tolik beznaděj-nosti v době tak veliké a stejně krásné jako chmurné, když slyší harašiti v bázlivých ústech ty suché bod-ličky...

Nejsme-li však úplnými pesimisty, najdeme v této teskné situaci aspoň jeden dobrý moment. Člověk po-nechaný sobě, odkázaný toliko na vlastní srdce a na vlastní rozum, je-li v něm něco, sesílí v takové zou-falé chvíli. Je nucen mysliti. A lid, který je nucen mysliti sám a především na sebe, myslívá obyčejně dobře. A mně se zdá, že už je to hezky dlouho, co lid ve své tísni teď jest nucen mysliti. Kdybych byl po-sitivním politikem, nedopustil bych, aby náš lid byl ještě déle ponechávám tak úplně svým myšlenkám. Bál bych se, že to nebude zdrávo mým politickým plánům s Vídní, a že ty myšlenky podpálí jednou ten dusivý nános bodliček, bez něhož positivní politik je bezmocná nula.

OBSAH

Předmluva z roku 1922 (7)
I Ve sklenníku mistra Banďoucha (15)
II Návrat k přírodě (19)
III Res publica (25)
IV Jmelí (29)
V Forma (33)
VI Abychom si dali kořání silnější . . . (37)
VII Básník a literární historie (44)
VIII S městem za zády (49)
IX Akvarium (58)
X Naturalism (64)
XI Kino (71)
XII Otázka vkusu (77)
XIII Vítám Tě, květne! (84)
XIV Červený kohoutek zazpíval (89)
XV Pokračování bez názvu (95)
XVI Místo dopisu (101)
XVII Souvenir de Prague (107)
XVIII Pozdrav z nejužší vlasti (114)
XIX Elegie (120)
XX Píseň ke chvále vody (126)
XXI Kapitola skoro národohospodářská (132)
XXII Píseň ke chvále ryb (139)
XXIII Píseň ke chvále rybářů (146)
XXIV Meditace (151)
XXV Kdo to chodí po hřbitově . . . (158)
XXVI Ironie osudu (164)
XXVII Moravanem . . . (171)
XXVIII Jedna vlašťovka (177)
XXIX Bodličky (184)

STANISLAV K. NEUMANN

„S MĚSTEM ZA ZÁDY“

PŘEDVÁLEČNÁ IDYLA

I

OBÁLKU VYŘEZAL

JOSEF ČAPEK

KNIHOVNY „NOVINA“

SVAZEK

VII

VYTISKLA

„LEGIOGRAFIE“

FILIÁLKA V DUCHCOVĚ

PRO

„ČIN“

TISKOVÉ A NAKLADATELSKÉ DRUŽSTVO

ČESKOSLOVENSKÝCH LEGIONÁŘŮ

V PRAZE

1922

192

ST. K. NEUMANN

SMĚSTEM ZA ZÁDY

I.

PŘEDVÁLEČNÁ IDYLA

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PG
5038
N46S24
sv.1

Neumann, Stanislav Kostka
S mestem za zády

zelena